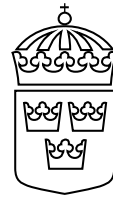

Regeringens proposition

2021/22:178

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex
lilla hjärtat

Prop.
2021/22:178

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 17 mars 2022

Magdalena Andersson

Lena Hallengren
(Socialdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I denna proposition lämnas förslag som syftar till att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, och socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. I propositionen föreslås att om vård har beslutats med stöd av 2 § LVU får socialnämnden inte besluta att vården ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

Vidare föreslås att när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdsnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. I propositionen föreslås också att när vården enligt LVU upphör ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år.

Det föreslås också att när socialnämnden prövar om vård enligt LVU ska upphöra ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. När ett barn är placerad i ett enskilt hem enligt socialtjänstlagen och vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra, ska socialnämnden också särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Slutligen föreslås att det ska införas en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare eller förälder till ett barn som vårdas enligt LVU ska uppmanas att lämna drogtest inför umgänge. Det föreslås också att det ska införas en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare ska uppmanas att lämna drogtest inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2022.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	5
2.2	Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	11
3	Ärendet och dess beredning	14
4	Principen om barnets bästa behöver stärkas när vård enligt LVU upphör	15
4.1	Socialnämndens ansvar när barn och unga placeras utanför det egna hemmet	15
4.2	Tvångsvård enligt LVU	16
4.3	Principen om barnets bästa	17
4.4	Verktyg för att bevaka barnets bästa	19
4.5	Ett flertal åtgärder har vidtagits för att stärka tryggheten och säkerheten för placerade barn	20
4.6	Ytterligare lagändringar behövs för att stärka principen om barnets bästa	21
4.7	Frågan om huruvida barnets bästa bör utgöra ett självständigt rekvisit bör avvaktas	21
5	För att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra ska en varaktig och genomgripande förändring ha skett	23
6	En skyldighet för socialnämnden att överväga flyttningsförbud	29
6.1	Begränsad delegering av socialnämndens beslut	39
6.2	Kunskapsstöd om tillämpning av flyttningsförbud	40
7	Övervägande av vårdnadsöverflyttning	41
7.1	Särskilt övervägande om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i två år	41
8	Socialnämndens uppföljningsskyldighet	52
8.1	En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård bör införas	52
8.2	Kunskapsstöd i fråga om tillämpning av förslaget om uppföljning efter avslutad vård enligt LVU	67
9	Drogtest	68
9.1	Det saknas reglering om beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest	68
9.2	Behovet av att kunna besluta att vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest	71
9.3	Beslut om drogtest	78
9.3.1	Förutsättningar för att kunna besluta om drogtest	78
9.3.2	Begränsad delegering av socialnämndens beslut	89

9.3.3	Sekretess	90
9.3.4	Överklagande av beslut att lämna drogtest	91
9.3.5	Uppdrag till Socialstyrelsen om att ta fram stöd till kommunerna	92
10	Personuppgiftsbehandling	93
11	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	97
12	Konsekvenser	98
12.1	Ekonomiska konsekvenser	98
12.2	Konsekvenser för barn	103
12.3	Samhällsekonomiska konsekvenser	105
12.4	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen	105
12.5	Konsekvenser för jämställdheten och det brottsförebyggande arbetet	107
12.6	Övriga konsekvenser	107
13	Författningskommentar	108
13.1	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	108
13.2	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	118
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7)	122
Bilaga 2	Lagtext i Ds 2021:7	124
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanser	133
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag	134
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	143
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 2022	147

Förslag till riksdagsbeslut

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 1, 13, 21 och 22 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas sju nya paragrafer, 13 b, 13 c, 21 b, 21 c och 32 a–32 c §§, och närmast före 21 b och 32 a §§ nya rubriker av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24 och 31 a §§.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24, 31 a, 32 a och 32 b §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.

13 §²

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år

¹ Senaste lydelse 2020:352.

² Senaste lydelse 2020:1259.

Prop. 2021/22:178 från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

- den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- den unges relation till sina föräldrar.

13 b §

När socialnämnden prövar om vård som har beslutats med stöd av denna lag ska upphöra för någon som är under 18 år och som är placerad i ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), ska socialnämnden också särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 §.

13 c §

När den unge har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

– den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– den unges relation till sina föräldrar.

21 §³

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, *skall* socialnämnden besluta att vården *skall* upphöra. *Nämnden skall noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.*

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, *ska* socialnämnden besluta att vården *ska* upphöra. *Socialnämnden får inte besluta att vård enligt 2 § ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.*

Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Uppföljning

21 b §

När vård upphör enligt 21 § ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vården upphör men återföreningen behöver förberedas, ska social-

³ Senaste lydelse 2003:406.

nämnden följa upp den unges situation först när återföreningen har skett.

21 c §

Vid en uppföljning enligt 21 b § får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Socialnämnden får samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

När uppföljningen inleds respektive avslutas ska socialnämnden underrätta den unge, om den unge har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att den inleddes. Uppföljningen ska också avslutas om nämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453).

22 §⁴

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller

2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas, ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första och tredje styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första stycket första meningen och andra och fjärde styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Första stycket är också tillämpligt om den som är under 20 år och som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som avses i första stycket.

Prop. 2021/22:178

Provtagning inför umgänge och upphörande av vård

32 a §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Socialnämnden får då besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

32 b §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför prövning av om vården ska upphöra, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare är eller har varit påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i 32 a §. Socialnämnden får då besluta att han eller hon ska uppmanas att lämna sådana prov som anges där.

32 c §

Ett beslut enligt 32 a eller 32 b § får fattas bara i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Om vårdnadshavaren eller föräldern inte medverkar till provtagning får förhållandet tillmätas den betydelse för socialnämndens omgänges- eller vårdbeslut som omständigheterna motiverar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

2.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Prop. 2021/22:178

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)

dels att 6 kap. 8 §, 10 kap. 4 § och 11 kap. 4 b § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 8 a och 8 b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §¹

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

– barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– barnets relation till sina föräldrar.

8 a §

När ett barn är placerat i ett sådant hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket och en vårdnadshavare eller barnet, om barnet har fyllt 15 år, begär att vården ska upp-

¹ Senaste lydelse 2020:1260.

höra, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

8 b §

När barnet har varit placerat i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

– barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– barnets relation till sina föräldrar.

10 kap.

4 §²

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8 och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 11 och 13 §§ lagen

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8–8 b och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13, 13 b och 13 c §§, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i, 32 a, 32 b och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

(1988:870) om vård av missbrukare samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) Prop. 2021/22:178
i vissa fall. om vård av missbrukare i vissa fall.

Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

11 kap.

4 b §³

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.	Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering <i>med stöd av denna lag</i> i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.
--	---

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

Bestämmelser om uppföljning när vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga upphör finns i 21 b och 21 c §§ den lagen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

³ Senaste lydelse 2012:776.

3 Ärendet och dess beredning

Den 29 april 2020 beslutade Socialdepartementet att ge en utredare i uppdrag att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, ska upphöra (S2020/03820). Syftet med utredningen var att stärka tryggheten och säkerheten för barn och unga som placeras i tidig ålder eller under lång tid. Uppdraget redovisades i departementspromemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7). En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 1* och dess lagförslag finns i *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Socialdepartementet (S2021/02397). Under den fortsatta beredningen har Integritetsskyddsmyndigheten beretts tillfälle att yttra sig över en bedömning av den behandling av personuppgifter som förslagen ger upphov till. Myndighetens synpunkter finns tillgängliga i Socialdepartementet (S2022/00784). I denna proposition behandlas samtliga förslag som lämnas i promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör.

Riksdagen har tillkännagett att det bör framgå av både socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, och LVU att socialnämnden bör överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning senast efter det att barnet har varit placerad i samma familjehem under två år (bet. 2020/21:SoU5 punkt 2, rskr. 2020/21:128).

Riksdagen har även tillkännagett att det bör införas ett lagstadgat krav på obligatoriska drogtest av föräldrar eller vårdnadshavare vid ansökan om umgänge eller omprövning av vård enligt LVU och i samband med att vården upphör (bet. 2020/21:SoU19 punkt 12, rskr. 2020/21:187).

Riksdagen har också tillkännagett att det behövs bestämmelser i SoL som innebär att socialnämnden blir skyldig att följa upp ett barns situation under minst tolv månader efter att placeringen har upphört och barnet har återförts till sin ursprungsfamilj (bet. 2020/21:SoU19 punkt 13, rskr. 2020/21:187).

Riksdagen har även i ett närliggande tillkännagivande angett att det ska finnas ett lagstadgat krav på att uppföljningen under en placering i familjehem respektive jourhem ska dokumenteras skriftligt (bet. 2020/21:SoU19 punkt 14, rskr. 2020/21:187).

Regeringen bedömer att förslagen i denna proposition tillgodoser riksdagens tillkännagivande om att socialnämnden bör överväga en ansökan om vårdnadsöverflyttning senast efter det att barnet har varit placerad i samma familjehem under två år (avsnitt 7). Regeringen anser därmed att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Regeringen bedömer att förslagen i denna proposition tillgodoser tillkännagivandet om drogtest (avsnitt 9). Regeringen anser därmed att tillkännagivandet är slutbehandlat.

Riksdagens tillkännagivande om skyldighet att följa upp ett barns situation behandlas i avsnitt 8. Regeringen bedömer att förslagen i denna proposition delvis tillgodoser tillkännagivandet. Tillkännagivandet är inte slutbehandlat.

Regeringen bedömer att förslagen i denna proposition tillgodoser tillkännagivandet om krav på dokumentation (avsnitt 8). Tillkännagivandet är därmed enligt regeringens bedömning slutbehandlat.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 3 februari 2022 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Regeringen har i stor utsträckning följt Lagrådets synpunkter. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitten 5, 9.3.1, 9.3.4 och i författningskommentaren. I förhållande till lagrådsremissen har dessutom vissa språkliga och redaktionella ändringar gjorts.

4 Principen om barnets bästa behöver stärkas när vård enligt LVU upphör

4.1 Socialnämndens ansvar när barn och unga placeras utanför det egna hemmet

Enligt 5 kap. 1 § SoL ska socialnämnden verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Nämnden ska i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet. Socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna placeras i familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende. Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård (6 kap. 1 § SoL). Socialnämnden ska i fråga om barn som vårdas i ett familjehem, jourhem, annat enskilt hem, stödboende eller hem för vård eller boende medverka till att de, förutom god vård och fostran, också i övrigt får gynnsamma uppväxtförhållanden och verka för att de får lämplig utbildning och den hälso- och sjukvård som de behöver. Socialnämnden ska även lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver (6 kap. 7 § SoL). Vidare ska socialnämnden noga följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende främst genom regelbundna personliga besök i det hem där barnet eller den unge vistas, enskilda samtal med den unge, samtal med den eller dem som tagit emot barnet eller den unge i sitt hem och samtal med vårdnadshavarna. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående (6 kap. 7 b § SoL och 13 a § LVU). Att noga följa och stödja de barn som omhändertagits för samhällsvård är en av den sociala barn- och ungdomsvårdens viktigaste uppgifter (prop. 2012/13:10 s. 76). När vård ges i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ska det finnas en av socialnämnden särskilt utsedd socialsekreterare som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge. Socialsekreteraren ska besöka barnet eller den unge regel-

4.2 Tvångsvård enligt LVU

SoL bygger på frivillighet, och insatser till barn och unga ska i första hand ges med stöd av den lagen. Om det inte är möjligt eller tillräckligt med frivilliga insatser, ligger det inom socialnämndens ansvar att överväga om barnet eller den unge har behov av vård enligt LVU. LVU är en tvångslagstiftning som kompletterar SoL. Av 1 § LVU framgår att den som är under 18 år ska beredas vård om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge fyllt 15 år, av honom eller henne själv. Vård med stöd av 3 § får även ges till den som har fyllt 18 år men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Av 2 § LVU följer att vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Av 3 § första stycket följer att vård också ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Vidare ska vård, enligt 3 § andra stycket, beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i 3 § första stycket LVU.

Om den unge ges vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas (13 § första stycket LVU). Om den unge ges vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning (13 § andra stycket LVU). När vård med stöd av LVU inte längre behövs ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra (21 § LVU). I förarbetena till bestämmelsen anges att nämndens prövning ska avse frågan om huruvida de omständigheter som nödvändiggjort vården fortfarande består. Det är den unges behandlingsbehov som ska vara bestämmande för hur lång tid vården ska bestå. Vården ska förklaras avslutad så snart det inte längre finns behov av att utöva de särskilda befogenheter som lagen ger socialnämnden (prop. 1979/80:1 s. 587).

Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne (21 § LVU). Det är en viktig uppgift för socialnämnden att verka för att en återgång till hemmet kan ske och att den blir så smidig som möjligt för den unge. En av förutsättningarna för att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar är att

kontakten dem emellan varit god under placeringstiden. Socialnämnden bör därför på olika sätt medverka till att kontakten mellan barn och föräldrar upprätthålls under vårdtiden. Hur återföreningen ska förberedas bör behandlas redan i vårdplanen. Det är socialnämnden som har ansvaret för planeringen. Har den unge varit föremål för vård en längre tid kan det vara lämpligt att socialnämnden gör upp en plan för hur återföreningen ska genomföras (se prop. 1989/90:28 s. 87–88 och 118). Av 11 kap. 3 § andra stycket SoL följer vidare att en vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet varit placerad i två år och då särskilt avse barnets långsiktiga boende, om det inte möter särskilda hinder.

Enligt 36 § första stycket LVU ska den unge få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Enligt Socialstyrelsens statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020 var 6 667 barn placerade enligt LVU (inklusive omedelbart omhändertagande) den 1 november 2020. Av dessa var 3 492 pojkar och 3 185 flickor. Brister i hemmiljön utgör den vanligaste grunden för beslut om vård med stöd av LVU. Majoriteten av de barn som får vård med stöd av LVU placeras i familjehem. Den 1 november 2020 var 5 605 barn placerade i familjehem (inklusive nätverkshem och jourhem) med stöd av LVU.

4.3 Principen om barnets bästa

Den 1 januari 2020 trädde lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter i kraft. Lagen innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Barnkonventionens bestämmelser ska läsas i relation till varandra och ses som en helhet. Artikel 2, 3, 6 och 12 i barnkonventionen är så kallade grundprinciper. Principerna ska vara vägledande vid tolkningen och tillämpningen av övriga bestämmelser i konventionen, men har också en självständig betydelse. I artikel 3 i barnkonventionen fastslås principen om barnets bästa. Av artikel 3 framgår att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder.

Principen om barnets bästa återfinns även i en rad olika bestämmelser i den svenska lagstiftningen. Bland annat framgår det av 1 kap. 2 § SoL att vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas och vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska

Prop. 2021/22:178 vad som är bäst för barnet vara avgörande. Motsvarande bestämmelse finns i LVU, där det av 1 § femte stycket framgår att vid beslut enligt lagen ska vad som är bäst för den unge vara avgörande. Bestämmelsen i LVU om barnets bästa infördes år 2003 i syfte att ytterligare stärka barnperspektivet i LVU (prop. 2002/03:53). Bestämmelsen är en anpassning av LVU till åtaganden enligt artikel 3 i barnkonventionen. Formuleringen i artikel 3 är vid och ger utrymme för att andra intressen kan vara avgörande för vilket beslut som fattas. När det gäller LVU har en snävare formulering valts, eftersom åtgärder som vidtas och beslut som fattas med stöd av lagen inte kan ha annat syfte än att förbättra för den unge. Inga andra intressen får ta över vad som är bäst för barnet (prop. 2002/03:53 s. 105). Bestämmelsen i LVU om barnets bästa omfattar alla beslut enligt LVU. Vad som är barnets bästa är inte närmare definierat i LVU eller i annan lagstiftning. I en bedömning och prövning av barnets bästa ingår att ta hänsyn till samtliga grundprinciper och konventionen i sin helhet. Vid en sådan bedömning får barnets upplevelser och åsikter om sin situation särskild betydelse, i förhållande till barnets ålder och mognad (artikel 12).

Barnrättskommittén har tagit fram en vägledning om principen om barnets bästa i form av en allmän kommentar (CRC/C/GC/14). Enligt barnrättskommitténs allmänna kommentar består begreppet barnets bästa av tre delar: det är en materiell rättighet, en rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. Rätten att få barnets bästa bedömt i beslut som gäller barnet är en materiell rättighet. Barnets bästa ska i denna bedömning, när olika intressen vägs mot varandra, väga tungt men inte ensamt vara utslagsgivande. I det enskilda fallet kan således andra samhällsintressen väga tyngre. Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när man fattar ett beslut som rör ett enskilt barn eller grupper av barn. Som materiell rättighet är principen om barnets bästa enligt kommittén direkt tillämplig och kan åberopas i domstol. Barnrättskommittén understryker att begreppet barnets bästa även är en grundläggande rättslig tolkningsprincip. Om en rättsregel är öppen för fler än en tolkning, ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde. Tolkningsramarna är enligt kommittén de rättigheter som barn har enligt barnkonventionen och de fakultativa protokollen till barnkonventionen. Principen är också ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. Den aktuella principen innebär att när ett enskilt barn eller en grupp barn kommer att påverkas av ett beslut, måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av eventuella positiva eller negativa konsekvenser för barnet eller barnen. I beslutet ska beslutsfattaren dessutom motivera på vilket sätt hänsyn har tagits till barnets bästa, dvs. vad som beslutsfattaren ansett vara barnets bästa, vilka kriterier detta grundas på och hur barnets intressen vägs mot andra intressen, vare sig dessa handlar om övergripande policyfrågor eller enskilda fall. Myndigheter på olika nivåer som fattar beslut som rör barn måste bedöma och fastställa barnets bästa genom barnanpassade förfaranden (prop. 2017/18:186 sid. 96).

Det finns flera bestämmelser som i olika situationer syftar till att tillgodose barns behov av trygghet och säkerhet och bevaka barnets bästa, både under tiden för pågående vård och vid vårdens upphörande. Enligt 14 § första stycket LVU har socialnämnden ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare under den tid som den unge vårdas enligt LVU så långt som möjligt tillgodoses. En nära och god kontakt mellan vårdnadshavarna och föräldrarna och barnet under vårdtiden är en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med vårdnadshavarna eller föräldrarna. Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården, får socialnämnden besluta hur den unges umgänge med vårdnadshavare och föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller avtal, ska utövas (14 § andra stycket 1 LVU). Bestämmelsen ger socialnämnden möjlighet att besluta hur umgänget ska utformas och begränsas. Av förarbetena till bestämmelsen framgår det att föräldrarnas personliga förhållanden kan, exempelvis vid långtgående missbruk eller vid psykisk sjukdom, vara sådana att de över huvud taget inte bör träffa barnet. Ett beslut om umgängesbegränsning enligt 14 § andra stycket 1 LVU kan också innebära att en särskilt utsedd stödperson ska närvara vid umgänget. Bestämmelsen om umgängesbegränsning ska tillämpas restriktivt (prop. 1979/80:1 s. 601 och 602).

Enligt 24 § LVU får förvaltningsrätten, efter ansökan av socialnämnden, för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om en underårig att ta denne från ett enskilt hem om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (flyttningsförbud). Bestämmelsen syftar till att bevaka barnets bästa. I brådskande situationer har även socialnämnden enligt 27 § LVU möjlighet att besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud. Bestämmelserna om flyttningsförbud omfattar både situationer när barnet får vård med stöd av LVU och situationer då barnet får vård med stöd av SoL.

Socialnämnden har även möjlighet att hos tingsrätten ansöka om överflyttning av vårdnaden. Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet (6 kap. 8 § föräldrabalken). När barnet har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken (6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § tredje stycket LVU).

När vård enligt LVU har upphört har även socialnämnden i brådskande situationer möjlighet att besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU om nya omständigheter tillkommer. Om nya omständigheter tillkommer, har socialnämnden också möjlighet att på nytt ansöka om vård enligt LVU. Socialnämnden får också, enligt 11 kap. 4 b § SoL, besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller hem för vård eller boende har upphört i vissa situationer.

4.5 Ett flertal åtgärder har vidtagits för att stärka tryggheten och säkerheten för placerade barn

Regeringen har vidtagit flera åtgärder för att stärka tryggheten och säkerheten för placerade barn. Sedan den 1 mars 2021 gäller att socialnämnden har en skyldighet att, efter det att barnet varit placerad i samma familjehem under tre år, årligen överväga frågan om vårdnadsöverflyttning. Särskilda lämplighetskrav har också införts för offentliga biträden i mål och ärenden enligt LVU. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas som offentligt biträde (prop. 2020/21:35). Det har också införts bestämmelser om vad socialnämnden särskilt ska beakta när nämnden, efter det att barnet har varit placerad i samma familjehem under tre år, överväger om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Vidare har det införts bestämmelser om att en vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet har varit placerad i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende (bet 2020/21:SoU5).

Vidare har regeringen gett Socialstyrelsen i uppdrag att under perioden 2020–2022 genomföra kunskaphöjande insatser om nationella adoptioner m.m. inom familjehemsvården (S2020/05272). I uppdraget ingår att stödja kommunerna när de utvecklar sitt arbete med att rekrytera familjehem i syfte att nå ut till fler och en större bredd av familjehem. Frågor om adoption, vårdnadsöverflyttning och familjehemmets inställning till en varaktig relation kan behöva uppmärksammas redan i rekryteringsprocessen. Valfungerande familjehem utgör en stark skyddsfaktor för placerade barn och det är därför viktigt att det finns en god tillgång till familjehem för att möjliggöra en bra matchning mellan barnet och familjehemmet utifrån barnets behov. Uppdraget ska slutredovisas senast den 31 mars 2023.

I november 2020 uppdrog regeringen till Inspektionen för vård och omsorg att under 2021–2022 förstärka tillsynen av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör stöd och skydd till barn och unga (S2020/08835). Den förstärkta tillsynen ska bland annat särskilt uppmärksamma hur barnets bästa beaktas, utreds och redovisas i handläggningen och i beslutsfattandet, däribland barnets rätt att komma till tals.

Den 7 oktober 2021 beslutade regeringen om kommittédirektiv för barn och unga i samhällets vård (dir. 2021:84). En särskild utredare ska se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i bl.a. familjehem och jourhem med stöd av SoL eller LVU. Syftet med uppdraget är att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast den 10 april 2023.

Regeringen beslutade den 16 september 2021 om att ge en särskild utredare i uppdrag att se över reglerna i föräldrabalken om bl.a. vårdnadsöverflyttning (dir. 2021:70). Enligt direktiven ska utredaren bl.a. kartlägga och redovisa vilka omständigheter som i dag särskilt beaktas vid prövningen av frågan om vårdnadsöverflyttning när ett barn har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet. Vidare ska utredaren ta ställning till om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning

bör ändras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet och hur övriga intressen – inte minst rätten till privat- och familjeliv – samtidigt kan tillgodoses. Utredaren ska också ta ställning till hur stödet till vårdnadshavarna och barnet efter en vårdnadsöverflyttning kan förbättras och föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som behövs. Uppdraget ska redovisas senast den 20 december 2022.

4.6 Ytterligare lagändringar behövs för att stärka principen om barnets bästa

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) lämnade i februari 2020 en slutredovisning av sitt uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården (S2019/01922). Av rapporten framgår att socialtjänstens barn- och ungdomsvård har dragits med svårigheter under flera år. IVO konstaterar i sin rapport att inom hela kedjan från hantering av orosanmälningar till uppföljning av insatser och egenkontroll det finns brister när det gäller dokumentation, barns delaktighet och handläggning av ärenden för barn och unga. Av de 819 ärenden som ingick i IVO:s underlag har IVO funnit sammanlagt 1 297 brister i totalt 549 ärenden (67 procent). Enligt rapporten innebär bristerna att barn och unga riskerar att inte få sina behov av stöd, skydd och hjälp utredda och tillgodosedda och att det i värsta fall kan bidra till att barn skadas eller t.o.m. avlider. IVO:s huvudsakliga iakttagelser är, enligt rapporten, att kommunerna inte lyckats komma tillrätta med bristerna inom den sociala barn- och ungdomsvården och upprätthålla en god kvalitet. IVO har noterat att det, trots ett omfattande kunskapsstöd, finns handläggare som saknar kunskap för en rättssäker handläggning.

Barn och unga i samhällets vård är en särskilt utsatt grupp med varierande behov och förutsättningar. Barn och unga som placeras utanför det egna hemmet måste alltid garanteras trygghet och säkerhet. I detta ligger att barn och unga måste kunna garanteras en trygg och säker miljö när de har umgänge med sina vårdnadshavare eller föräldrar. De måste också kunna garanteras en trygg och säker miljö när vården upphör och de återförenas med vårdnadshavarna. Även om flera åtgärder har vidtagits för att stärka tryggheten och säkerheten för placerade barn, däribland lagstiftningsåtgärder, anser regeringen att fler åtgärder behövs. Principen om barnets bästa behöver stärkas ytterligare i lagstiftningen när vård enligt LVU upphör genom utökade möjligheter att säkerställa barnets rättigheter. Socialnämnden behöver ha tillgång till ändamålsenliga verktyg för att kunna uppmärksamma och skydda barn och unga från att fara illa och lagstiftningen behöver vara tydlig i fråga om socialnämndens ansvar både under tiden för pågående vård enligt LVU och efter vårdens upphörande.

4.7 Frågan om huruvida barnets bästa bör utgöra ett självständigt rekvisit bör avvaktas

I slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) föreslås att en bestämmelse införs om att barnets

Prop. 2021/22:178 bästa ska vara avgörande vid prövningen av om vård i familjehem enligt 2 § LVU ska upphöra. Genom att föra in barnets bästa är avsikten att markera att barnets bästa ska prövas som ett självständigt rekvisit. Det föreslås att det vid bedömningen särskilt ska fästas avseende vid barnets inställning, om barnet sedan låg ålder eller under lång tid vårdats i familjehemmet, barnets umgänge och relation till vårdnadshavarna, och vid om barnet har en nära relation till familjehemsföräldrarna och en god förankring i sin sociala miljö. Förslaget innebär att tvångsvården ska kunna bestå trots att missförhållandena i hemmet har upphört. Betänkandet har remissbehandlats. En remissammanställning finns tillgänglig i Socialdepartementet (S2015/04694).

Med anledning av synpunkter som framkom under remissbehandlingen, gav Socialdepartementet en utredare i uppdrag att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra. I uppdraget ingick att beakta den problematik som lyfts i betänkandet om att prövningen av vårdens upphörande i dag enbart relateras till det ursprungliga vårdbehovet och att det leder till orimliga konsekvenser ur ett barnrättsperspektiv. Utredaren ska beakta de remissynpunkter som har lämnats och även de förslag från tidigare utredningar som behandlat frågan om barnets bästa vid tvångsvårdens upphörande (S2020/03820). Utredningen redovisas i den promemoria som behandlas i denna proposition. I promemorian görs bedömningen att barnets bästa inte bör utgöra något självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra. Som skäl anges bland annat att ett sådant rekvisit kan innebära rättsosäkerhet och strider mot de principer som LVU vilar på, då det inte bör komma ifråga att tvångsvård ett barn om inte förutsättningarna för tvångsvård längre är uppfyllda. Det anges också att det är tveksamt om ett sådant rekvisit är förenligt med artikel 8 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Promemorian har remissbehandlats. Remissyttrandena finns tillgängliga i Socialdepartementet (S2021/02397).

Socialutskottet beslutade den 6 maj 2021 att låta en utredare göra en fördjupad analys av det förslag som lämnas i SOU 2015:71 om att barnets bästa ska utgöra ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra. Enligt uppdragsbeskrivningen ska utredaren analysera konsekvenserna för ärendehantering i socialnämnden och förfarandet vid domstol, analysera remisskritiken, överväga och lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra och lämna övriga nödvändiga författningsförslag (dnr 1959-2020/21). Uppdraget redovisades den 1 mars 2022 och de förslag som utredaren har presenterat har skickats på remiss.

Mot denna bakgrund behandlas därför i den här propositionen inte frågan om huruvida barnets bästa bör utgöra ett självständigt rekvisit när vård enligt LVU upphör.

5 För att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra ska en varaktig och genomgripande förändring ha skett

Prop. 2021/22:178

Regeringens förslag: Socialnämnden får inte besluta att vård enligt 2 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I promemorians förslag används ordet ”föranledde” i stället för ”föranleder”. Redaktionella ändringar har gjorts i förhållande till promemorians förslag.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Bland de remissinstanser som uttryckligen har tillstyrkt förslaget finns *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Barnombudsmannen*, *Maskrosbarn*, *Barnrättsbyrån*, *Barnens rätt i samhället (Bris)* och flertalet kommuner.

Västerås kommun och *Östersunds kommun* pekar på att förslaget innebär en ökad tydlighet för socialtjänsten som är viktig ur ett rättssäkerhetsperspektiv. *Östersunds kommun* anser att förslaget kan minska risken för att barnet återigen utsätts för missförhållanden och att det därigenom minskar risken för återplacering. *Örnsköldsviks kommun* anser att risken för att vården upphör för tidigt minimeras och att förslaget stärker principen om barnets bästa. *Botkyrka kommun* anser att förslaget tillförsäkrar att barnets behov av trygghet, säkerhet och stabilitet bättre tillgodoses och att barnets bästa prioriteras. *Botkyrka kommun* anser att förslaget även borde medföra att det ställs högre krav på vårdplanen och att förslaget skapar bättre förutsättningar för en tydligare vårdplan. *Göteborgs universitet* anser att det är bra att socialnämnden får ett tydligt incitament att göra en grundlig bedömning, innan nämnden fattar beslut om vårdens upphörande. Det är enligt *Sveriges advokatsamfund* positivt att rekvisiten för upphörande av vård förtydligas och uttryckligen framgår av lagtexten. Med hänsyn till att ett tvångsomhändertagande är en tillfällig åtgärd, är det enligt *Sveriges advokatsamfund* angeläget att de som blir föremål för åtgärden ur rättssäkerhetssynpunkt vet vad som krävs för att tvångsomhändertagandet ska kunna upphöra.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och *Rädda Barnen* avstyrker förslaget.

SKR anser att förslaget riskerar att lägga fokus på vårdnadshavarens specifika omsorgsbrister vid tiden för vårdens inledande, i stället för en helhetsbedömning i det enskilda fallet. Bestämmelsen får snarare ett oönskat fokus på vårdnadshavaren än att bedömningen av barnets situation och vårdbehov lyfts fram. *SKR* menar att den föreslagna regleringen riskerar att försvaga barnets ställning. *Rädda barnen* anser att förslaget inte bidrar till att barnets bästa vid upphörande av vård enligt LVU stärks.

Några remissinstanser, däribland *Förvaltningsrätterna i Linköping och Luleå, Kammarrätten i Göteborg* och *Skellefteå kommun*, ifrågasätter behovet av förslaget eftersom detta redan gäller enligt praxis i dag.

Kammarrätten i Göteborg anser att om lagändringen ska få någon praktisk betydelse krävs att det ytterligare utvecklas vad som avses med en genomgripande förbättring. Enligt kammarrätten behöver det klargöras hur det rekvisitet förhåller sig till förutsättningarna för ett beslut om beredande av vård. Kammarrätten menar också att förslaget kan förstås på så vis att det inte är möjligt att låta vårderna upphöra när de förändrade förhållandena består i att vårdnadshavarna lämnar ett tillförlitligt samtycke samtidigt som de omständigheter som föranledde vårderna inte har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Även *Botkyrka kommun* önskar att det i den fortsatta beredningen förtydligas hur rekvisiten varaktigt och genomgripande förhåller sig till samtycke.

Vidare anser Botkyrka kommun, liksom *Göteborgs universitet, Länsstyrelsen Östergötland, Region Gotland, Rädda Barnen* och *Maskrosbarn* att det behövs tydligare anvisning om vad som utgör en varaktig och genomgripande förändring, vilka kriterier som måste vara uppfyllda, hur rekvisiten ska tolkas och hur bedömningarna ska göras. *Jämställdhetsmyndigheten* anser att det kan vara svårt att göra en bedömning av om en förändring är varaktig och genomgripande när en förälder har utövat våld mot närstående eller då mätbara resultat och kriterier som exempelvis längd på drogfrihet inte är möjliga.

Förvaltningsrätten i Luleå, Socialstyrelsen och *Akademikerförbundet (SSR)* påpekar även att det behöver förtydligas att det inte får ha uppkommit några nya omständigheter som ger grund för vård enligt LVU, för att vårderna ska kunna upphöra.

Barnrättsbyrån efterfrågar ett förtydligande av hur barnets egen inställning i samband med avslutande av vård enligt LVU ska vägas in och beaktas. *Maskrosbarn* anser att barnets inställning måste finnas med och innefattas i paragrafen som en viktig del för att göra bedömningen.

Flera remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Göteborg, Förvaltningsrätten i Luleå, Socialstyrelsen, Botkyrka kommun, Barnrättsbyrån, Rädda Barnen* och *Unicef* framför att det är problematiskt att förslaget bara avser 2 § LVU då liknande krav måste kunna ställas vid vård enligt 3 § LVU. *Kammarrätten i Stockholm* menar att det finns en risk för att bestämmelsen i 21 § LVU framstår som ofullständig eftersom det föreslagna tillägget avser enbart hur bestämmelsen om vårdens upphörande ska tillämpas när vård beslutats med stöd av 2 § LVU. Enligt Kammarrätten i Stockholm kan bestämmelsen ge intryck av att det ställs andra eller högre krav för att vårderna ska kunna upphöra om ett barn vårdas med stöd av 2 § LVU jämfört med 3 § LVU.

Riksdagens ombudsmän (JO) menar att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet bör övervägas om den nuvarande bestämmelse i 21 § LVU som handlar om att nämnden noga ska förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne är tillräckligt konkret. Bestämmelsen klargör inte hur nämnden ska agera vid en återförening. Det bör övervägas hur bestämmelsen skulle kunna ändras för att ge principen om barnets bästa ett större genomslag.

När vård enligt LVU ska upphöra

När vård med stöd av LVU inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra (21 § första stycket första meningen LVU). Bestämmelsen i 21 § LVU om att vården ska upphöra så snart den inte längre behövs har funnits och varit oförändrad sedan dåvarande LVU trädde i kraft den 1 januari 1981. I förarbetena anges att nämndens prövning ska avse frågan om huruvida de omständigheter som nödvändiggjort vården fortfarande består. Det är den unges behandlingsbehov som ska vara bestämmande för hur lång tid vården ska bestå. Vården ska förklaras avslutad så snart det inte längre finns behov av att utöva de särskilda befogenheter som lagen ger socialnämnden (prop. 1979/80:1 s. 587). Någon närmare vägledning än så framgår inte av förarbetena. Däremot finns ytterligare vägledning att hämta i den rättspraxis som har utvecklats under lång tid när det gäller vårdens upphörande.

Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) har, när det gäller brister i omsorgen enligt 2 § LVU, uttalat att en bedömning ska göras av risken för att barnet återigen utsätts för de missförhållanden som föranledde vården om vården skulle upphöra (se RÅ 2001 not 107). I ett annat rättsfall har HFD kommit fram till att det inte behöver vara visat att föräldern är orsaken till att barnet har ett aktuellt vårdbehov. För att vården i ett visst fall ska bestå får det anses vara tillräckligt att det objektivt sett föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa och utveckling samt att risken är att hänföra till något förhållande i barnets hem (RÅ 1990 ref. 97).

I kammarrättspraxis har det ansetts att de omständigheter som föranledde vården måste ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att vården ska kunna upphöra. Vårdnadshavaren kan t.ex. ha genomgått en positiv utveckling, men fortfarande ha sådan bristande insikt i sin omsorgsförmåga att vården behöver bestå (se t.ex. Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 4009-20, Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 3581-18, Kammarrätten i Jönköpings dom i mål nr 984-19, Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 3267-19 och Kammarrätten i Sundsvalls dom i mål nr 703-19).

Det ska inte heller ha tillkommit några andra missförhållanden än de ursprungliga som kan utgöra skäl för fortsatt vård (se Kammarrätten i Jönköpings dom i mål nr 984-19 samt Kammarrätten i Sundsvalls domar i mål nr 703-19, mål nr 1460-19 och mål nr 1534-19).

Att tydliggöra i lag vad som krävs för att vård enligt 2 § LVU ska kunna upphöra stärker principen om barnets bästa

I promemorian föreslås att bestämmelsen om upphörande av vård ska kompletteras på så sätt att en bestämmelse införs i 21 § LVU som innebär att socialnämnden inte får besluta att vård enligt 2 § LVU ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Som skäl för förslaget anförs bl.a. att genom att i lagstiftningen lyfta upp och kodifiera den praxis som redan är väletablerad markeras vikten av att vården inte får upphöra för tidigt. I promemorian anförs vidare att förslaget innebär en ökad tydlighet för socialnämnden och att det också är viktigt ur ett rättssäkerhetsperspektiv att i lag reglera att de omständigheter som föranledde vården måste ha

Prop. 2021/22:178 förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att vården ska kunna upphöra.

Regeringen instämmer, till skillnad från *Förvaltningsrätterna i Linköping och Luleå, Kammarrätten i Göteborg och Skellefteå kommun*, i promemorians bedömning att ett tydliggörande i lag om vad som krävs för att vård enligt 2 § LVU ska upphöra kan bidra till att vården inte upphör förrän förhållandena i hemmet är sådana att det är tryggt för barnet att återvända. I likhet med vad *Sveriges advokatsamfund* och ett par *kommuner* har framfört är det ur rättssäkerhetssynpunkt även angeläget att barn och vårdnadshavare vet vad som krävs för att tvångsomhändertagandet ska kunna upphöra. Det kan t.ex. tydliggöra och underlätta för vårdnadshavare att få förståelse för vilka förändringar som behöver vidtas i det enskilda fallet för att vården ska kunna upphöra och att det inte räcker med endast mindre och kortvariga förbättringar. Regeringen föreslår därför, i likhet med promemorian, att den kammarrättspraxis som bildats genom åren om att de omständigheter som föranledde vården måste ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att förändringarna ska kunna ligga till grund för vårdens upphörande bör kodifieras i lag.

Regeringen anser också att förslaget innebär en ökad tydlighet även för socialnämnden, vilket *Västerås kommun* och *Östersunds kommun* har lyft fram.

Göteborgs universitet, Botkyrka kommun, Länsstyrelsen Östergötland, Region Gotland, Rädda Barnen och Maskrosbarn anser att det behövs tydligare anvisning om vad som utgör en varaktig och genomgripande förändring, vilka kriterier som måste vara uppfyllda, hur rekvisiten ska tolkas och hur bedömningarna ska göras. *Kammarrätten i Göteborg* anser att det ytterligare bör utvecklas vad som avses med en genomgripande förbättring.

Regeringen vill i detta sammanhang understryka att avsikten med förslaget inte är att förändra den kammarrättspraxis kring vårdens upphörande som har bildats. Avsikten med förslaget är endast att kodifiera den praxis som redan gäller och som utvecklas i författningskommentaren i avsnitt 13.

SKR anser att förslaget riskerar att lägga fokus på vårdnadshavarens specifika omsorgsbrister vid tiden för vårdens inledande, i stället för en helhetsbedömning i det enskilda fallet. *SKR* menar att den föreslagna regleringen riskerar att försvaga barnets ställning vid beslut av om vård kan upphöra. *Rädda barnen* anser att förslaget inte bidrar till att barnets bästa vid upphörande av vård enligt LVU stärks och några ytterligare remissinstanser, däribland *Förvaltningsrätten i Linköping, Kammarrätten i Göteborg* och *Skellefteå kommun*, ifrågasätter behovet av förslaget.

Regeringen anser till skillnad från dessa remissinstanser att ett förtydligande stärker tryggheten, säkerheten och stabiliteten för barn. I detta sammanhang bör det nämnas att det är mycket viktigt att socialnämnden gör en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inför en prövning av om vård enligt LVU kan upphöra. HFD har slagit fast att socialnämnden har ett långtgående ansvar för den utredning som ska ligga till grund för ett beslut i ett ärende om upphörande av vård enligt LVU. Frågan som ska prövas är om de omständigheter som låg till grund för vården fortfarande består. Tyngdpunkten i utredningen måste ligga på de aktuella förhållandena. Om grunden för pågående vård är omsorgsbrister i hemmet måste utredningen

klarlägga om och i så fall i vilken utsträckning dessa brister fortfarande kvarstår och hur de i så fall förhåller sig till barnets eller den unges eventuella vårdbehov (HFD 2014 ref. 50). Att i lag lyfta fram vad som krävs för att en förändring ska kunna ligga till grund för vårdens upphörande bidrar enligt regeringens mening till att principen om barnets bästa stärks vid upphörande av vård.

Förvaltningsrätten i Luleå, Socialstyrelsen och Akademikerförbundet (SSR) menar att det behöver förtydligas att det inte får ha uppkommit några nya omständigheter som ger grund för vård enligt LVU om vården ska kunna upphöra.

Förslaget att i lag lyfta upp att vård enligt 2 § LVU inte får upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt innebär inte att annan praxis som har utvecklats kring bestämmelsen om vårdens upphörande inte längre ska gälla. Förslaget förändrar t.ex. inte den praxis som gäller om att vården inte får upphöra om det har tillkommit nya omständigheter som ger grund för vård. För att förtydliga att även sådana omständigheter ska ingå i bedömningen av om vården kan upphöra och att även sådana omständigheter måste ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt föreslår regeringen att ordet ”föranlede” i promemorians förslag byts ut till ”föranleder”.

Kammarrätten i Göteborg menar att bestämmelsen kan förstås som att det inte är möjligt att låta vården upphöra när de förändrade förhållandena består i att vårdnadshavarna lämnar ett tillförlitligt samtycke samtidigt som de omständigheter som föranlede vården inte har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. *Botkyrka kommun* önskar även att det i den fortsatta beredningen bör förtydligas hur rekvisiten varaktigt och genomgripande förhåller sig till samtycke, dvs. om vårdnadshavaren samtycker till vården.

Av 1 § andra stycket LVU följer att den unge ska beredas vård enligt 2 och 3 §§ endast om det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om den unge, och när den unge har fyllt 15 år, av den unge själv. Om behövlig vård kan ges på frivillig väg med samtycke, finns inte något behov av att bereda den unge vård med stöd av LVU. Med anledning av Kammarrätten i Göteborgs och Botkyrka kommuns synpunkter föreslås i lagrådsremissen att detta bör tydliggöras i den föreslagna lagtexten. Enligt *Lagrådet* behövs inte något sådant tydliggörande i bestämmelsen, eftersom detta redan framgår av 1 § andra stycket LVU. Enligt *Lagrådet* kan ett framhållande av vad ett samtycke betyder i detta fall även väcka frågor om vad som gäller beträffande samtycke i andra fall, där bestämmelsen saknar motsvarande upprepning av regeln i 1 § andra stycket. Regeringen delar *Lagrådets* bedömning och anser därför att något förtydligande inte behöver göras och att bestämmelsen bör utformas i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Barnrättsbyrån efterfrågar ett förtydligande om hur barnets egen inställning i samband med avslutande av vård enligt LVU ska vägas in och beaktas. *Maskrosbarn* anser att barnets inställning måste finnas med och innefattas i paragrafen som en viktig del för att göra den här bedömningen.

Bestämmelser om att barnets inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad finns redan i LVU. Enligt 36 § LVU ska den unge alltid ges möjlighet att framföra sina åsikter

Prop. 2021/22:178 och om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad både enligt artikel 12 i barnkonventionen och artikel 36 § LVU. Detta gäller således även vid frågan om upphörande av vård. Regeringen anser därför att det inte finns skäl för att det också av bestämmelsen om upphörande av vård enligt 21 § LVU behöver framgå hur barnets inställning ska beaktas.

Flera remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Göteborg*, *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Socialstyrelsen*, *Botkyrka kommun*, *Barnrättsbyrån*, *Rädda Barnen* och *Unicef* framför att det är problematiskt att förslaget bara avser 2 § LVU då liknande krav måste kunna ställas vid vård enligt 3 § LVU. *Kammarrätten i Stockholm* menar att det finns en risk för att bestämmelsen i 21 § LVU framstår som ofullständig eftersom det föreslagna tillägget avser enbart hur bestämmelsen om vårdens upphörande ska tillämpas när vård beslutats med stöd av 2 § LVU. Bestämmelsen kan därför ge intryck av att det ställs andra eller högre krav för att vården ska kunna upphöra om ett barn vårdas med stöd av 2 § LVU jämfört med 3 § LVU.

När det gäller barn och unga som vårdas med stöd av 3 § LVU, dvs. på grund av sitt eget beteende, ska vården enligt 21 § LVU också upphöra när den inte längre behövs. Den praxis som har bildats när det gäller upphörande av vård när den unge vårdas enligt 3 § LVU är delvis en annan än den som har bildats när det gäller upphörande av vård när den unge vårdas enligt 2 § LVU. Det ligger t.ex. i sakens natur att det vid den bedömningen är den unges eget beteende som ska bedömas, och enligt praxis från kammarrätterna ska vård enligt 3 § LVU upphöra när situationen är stabil. I promemorian anges att såvitt känt har det inte framkommit något behov av ett förtydligande av den bedömning som bör göras vid prövningen av om vård som beretts den unge på grund av hans eller hennes egna beteende ska upphöra. Något sådant förslag lämnas följaktligen inte.

Riksdagens ombudsmän (JO) menar att det i det fortsatta lagstiftningsarbetet bör övervägas om den nuvarande bestämmelsen i 21 § LVU som handlar om att nämnden noga ska förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne är tillräckligt konkret. Det är en viktig uppgift för socialnämnden att verka för att en återgång till hemmet kan ske och att den blir så smidig som möjligt för den unge. En av förutsättningarna för att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar är att kontakten dem emellan varit god under placeringstiden. Socialnämnden bör därför på olika sätt medverka till att kontakten mellan barn och föräldrar upprätthålls under vårdtiden (prop. 1989/90:28 s. 87–88 och 118). Om socialnämnden finner att barnet inte kan återvända hem utan påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas och om vårdnadshavarna inte går med på att barnet stannar kvar i familjehemmet, bör en ansökan om flyttningsförbud omedelbart ges in till förvaltningsrätten. I avsnitt 6 föreslår regeringen att socialnämnden ska vara skyldig att överväga flyttningsförbud i vissa situationer. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns skäl att vidta ytterligare förändringar i 21 § LVU.

6 En skyldighet för socialnämnden att överväga flyttningsförbud

Prop. 2021/22:178

Regeringens förslag: När socialnämnden prövar om vård som beslutats med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga ska upphöra för den som är under 18 år och som är placerad i ett enskilt hem ska socialnämnden också särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

När ett barn är placerat i ett enskilt hem enligt socialtjänstlagen och en vårdnadshavare eller barnet, om barnet har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Promemorians förslag överensstämmer huvudsakligen med regeringens förslag. I promemorian föreslås att socialnämnden också ska överväga flyttningsförbud när socialnämnden överväger om vård enligt SoL och enligt 2 § LVU fortfarande behövs. I promemorians förslag används inte uttrycket ”särskilt övervägande” utan endast ”övervägande”. Redaktionella ändringar har gjorts i förhållande till promemorians förslag.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Bland dem som uttryckligen tillstyrker hör den övervägande majoriteten av kommunerna, *Inspektionen för vård och omsorg (IVO)*, *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor (MUCF)*, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Göteborgs universitet*, *Unicef* och *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*.

MUCF anser att förslaget har ett tydligt barnrättsperspektiv och bidrar till en ökad trygghet, stabilitet och säkerhet för barn som vårdas och har vårdats i samhällsvård. *Jämställdhetsmyndigheten* anser att förslaget stärker barnrättsperspektivet ytterligare. *Jämställdhetsmyndigheten* anser vidare att bestämmelsen särskilt kan komma att uppmärksamma och gynna de barn som bevittnat våld eller utsatts för våld samt barn som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck. *Hudiksvalls kommun* anser att förslaget skapar goda förutsättningar för socialnämnden att i dialog med placerade barn och vårdnadshavare planera återföreningar. *Malmö kommun* anser att förslaget kommer att leda till att bestämmelsen om flyttningsförbud kommer att beaktas och därmed bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn. *Norrköpings kommun* anser att förslaget stärker barns möjlighet att få sina rättigheter tillgodosedda. *Gotlands kommun* anser att det faktum att flyttningsförbud ska övervägas och användas just för att markera barnets bästa är något som verkligen bedöms stärka barnets röst. *Stockholms kommun* anser att förslaget ökar barnets rättssäkerhet, vilket därmed antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn. *Östersunds kommun* menar att förslaget innebär en ökad tydlighet för nämnden, vilket kan minska risken för att barnet återigen utsätts för missförhållanden.

Barnens rätt i samhället (Bris), *Barnrättsbyrån*, *Maskrosbarn* och *Västerås kommun* avstyrker förslaget.

Barnrättsbyrån anser att en bättre ordning hade varit att ett rekvisit om barnets bästa, inklusive delaktighet för barnet, hade fått större genomslag i hela processen, från inledande av tvångsvård till avslut, och att flyttningsförbudet tas bort som institut och de övervägningar som i dag görs i samband med flyttningsförbud i stället tas in i bedömningen av om tvångsvården ska avslutas eller inte. Förslaget bidrar till en oklar situation för alla inblandade: barnet, socialtjänsten, vårdnadshavare samt familjehemmet. Barnen kan dessutom hamna i en situation då de fortsatt bor kvar i familjehem men endast med flyttningsförbud som stöd, vilket leder till otrygghet för barnen.

Bris anser att förslaget inte utgår från ett barnrättsperspektiv och att det inte stärker barnets behov av stabilitet, förutsägbarhet och trygghet. *Bris* anser att flyttningsförbud inte ska användas för att tillförsäkra barnet en fortsatt placering. Ett beslut om vårdens upphörande ska inte fattas om det inte är förenligt med barnets bästa. *Bris* föreslår i stället att barnets bästa ska ingå i 21 § LVU i stället för att flyttningsförbud tillämpas som ett alternativt sätt att tillgodose barnets bästa.

Maskrosbarn framför bland annat att flyttningsförbud kan skapa otrygghet och oförutsägbarhet och att förslaget riskerar att leda till att fler barn lever i oförutsägbarhet. Att möjligheten att besluta om flyttningsförbud finns är bra men den bör användas på det sätt som från början var tänkt, dvs som en tillfällig lösning för att få en hemflytt i den takt som är bäst för barnet.

Västerås kommun är tveksam till att i lagen skriva in fler påminnelseparagrafer avseende bestämmelser som redan finns. Kommunen delar dock promemorians bedömning att det finns brister i socialtjänstens tillämpning av bestämmelserna.

Rädda Barnen anser att ett flyttningsförbud skapar otrygghet och osäkerhet. *Rädda Barnen* anser därför att flyttningsförbud som institut bör tas bort men om flyttningsförbud ändå ska finnas kvar tillstyrker *Rädda Barnen* förslaget.

Barnombudsmannen anser att det är bra att det införs en skyldighet att överväga flyttningsförbud men att utredningen inte i tillräckligt hög grad har utrett och analyserat konsekvenserna av förslaget och om flyttningsförbud är lämpligt eller tillräckligt för att lösa de problem som beskrivs. Det förs inte heller några resonemang kring att en situation kan komma att uppstå vid vilken det fattas beslut om flyttningsförbud och skälen för förbudet väntas bestå under en längre tid, samtidigt som förutsättningar saknas för att genomföra en vårdnadsöverflytt. *Barnombudsmannen* ifrågasätter om det är lämpligt att varaktigt placera barn med stöd av ett flyttningsförbud. *Barnombudsmannen* saknar även en analys om varför flyttningsförbud sällan används, vilket även *Maskrosbarn*, *Bris* och *Rädda Barnen* efterfrågar. Flera remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen*, *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* och *Kammarrätten i Göteborg*, anser att tillämpningsområdet är för brett och behöver begränsas. *SKR* anser att förslaget bör ändras på så sätt att skyldigheten att överväga flyttningsförbud endast ska gälla när socialnämnden prövar om vården bör upphöra. Vidare anser *SKR* att det bör övervägas om inte socialnämnden i de fall då domstolen beslutat om att vården ska upphöra ska vara skyldig att beakta bestämmelserna om flyttningsförbud, vilket även *Kammarrätten i Göteborg* anser. *Socialstyrelsen* anser att förslaget

bör justeras så att socialnämnden ska överväga ett flyttningsförbud först när nämnden inom ramen för en utredning bedömt att vården kan upphöra alternativt när rätten beslutar om vårdens upphörande.

Förvaltningsrätten i Luleå anser att det även bör övervägas att införa en möjlighet för förvaltningsrätterna att självständigt fatta beslut om flyttningsförbud i samband med att frågan om vårdens upphörande är under prövning för att få frågan prövad tillsammans med att vård upphör när behov finns. *Lunds universitet* instämmer i behovet av ny reglering men ifrågasätter hur förslaget förhåller sig till beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU och om det kanske inte redan finns tillräckliga möjligheter att med tvång kunna ingripa vid behov. Rättssäkerhetsskäl talar emot att tillföra parallella rättsliga konstruktioner som möjliggör tvångsingripande. *Göteborgs universitet* lämnar synpunkter som rör att socialnämnden enligt 24 § LVU minst en gång var tredje månad ska överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs, och anser att tre månader är en relativt kort tid, om just ”varaktigheten” i förändringen i föräldrarnas förhållande ska bedömas. Det faktum att beslutet ska omprövas redan efter tre månader kan dessutom upplevas som en stor osäkerhetsfaktor för barn som är placerade i familjehem.

Kammarrätten i Göteborg påpekar att uttrycket ”överväga” används i förslaget medan det i bestämmelsen om överflyttning av vårdnaden i 13 § LVU anges att socialnämnden ska ”särskilt överväga” om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Samma uttryck bör användas. Vidare anser kammarrätten att det är lämpligt att bestämmelsen om övervägande av flyttningsförbud placeras i anslutning till lagrummen om flyttningsförbud som finns i 24–31 §§ LVU.

Skälen för regeringens förslag

Gällande regler om flyttningsförbud

När socialnämnden gör bedömningen att det inte längre finns förutsättningar för vård enligt LVU ska nämnden besluta att vården ska upphöra (21 § första stycket första meningen LVU). Vid frivilliga placeringar enligt SoL ska vården upphöra när vårdnadshavarna, eller den unge om han eller hon fyllt 15 år, begär det.

Socialnämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne (21 § första stycket andra meningen LVU). Bestämmelsen kom till då nuvarande LVU trädde i kraft den 1 juli 1990. I förarbetena till bestämmelsen anges att det är en viktig uppgift för socialnämnden att verka för att en återgång till hemmet kan ske och att den blir så smidig som möjligt för den unge. En av förutsättningarna för att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar är att kontakten dem emellan varit god under placeringstiden. Socialnämnden bör därför på olika sätt medverka till att kontakten mellan barn och föräldrar upprätthålls under vårdtiden (prop. 1989/90:28 s. 87–88 och 118).

I förarbetena anges vidare att barnets behov av att bearbeta en separation från familjehemmet i regel är lika stort som behovet av att bearbeta separationen från föräldrarna och att det inte kan bli fråga om någon abrupt hemtagning. I vissa fall då barnets kontakt med föräldrarna inte har varit tillfredsställande kan det finnas skäl att besluta om ett flyttningsförbud. Ett flyttningsförbud ska tjäna syftet att med olika insatser från socialtjänstens

Prop. 2021/22:178 sida göra det möjligt för barnet att återvända hem utan risk för skada. I förarbetena anges vidare att om det är uppenbart bäst för barnet att få vara kvar i familjehemmet bör man pröva möjligheten att flytta över vårdnaden till familjehemsföräldrarna (prop. 1989/90:28 s. 88).

I samband med beslut om upphörande av vård enligt LVU bör socialnämnden ta ställning till om barnet omedelbart kan återvända hem till vårdnadshavarna eller om några insatser från socialtjänstens sida behövs för att underlätta en återförening. Om socialnämnden finner att barnet inte kan återvända hem utan påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas och går vårdnadshavarna inte med på att barnet stannar kvar i familjehemmet, bör en ansökan om flyttningsförbud omedelbart ges in till förvaltningsrätten (prop. 1989/90:28 s. 119). Flyttningsförbud innebär att förvaltningsrätten, efter ansökan av socialnämnden, för viss tid eller tills vidare förbjuder den som har vårdnaden om en underårig att ta denne från ett enskilt hem om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (24 § LVU).

Bestämmelsen om flyttningsförbud har funnits i svensk lagstiftning under lång tid och har huvudsakligen sett ut på samma sätt som den gör i dag. Flyttningsförbudets syfte är att förhindra en hemtagning då barnet har behov av en långsammare återflyttning till vårdnadshavaren men vårdnadshavaren inte medger det. Avsikten med ett flyttningsförbud är i första hand att ge barn och vårdnadshavare tid att förbereda en återförening. I vissa fall kan det dock vara så att det kanske aldrig är lämpligt för barnet att flytta hem till vårdnadshavaren igen. Högsta förvaltningsdomstolen har uttalat att syftet med ett flyttningsförbud också är att säkerställa att barnets bästa tas tillvara i situationer då barnet har vistats en lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta hem att det måste sättas i fråga om inte barnet bör bo kvar där (se HFD 2011 ref. 13).

För att flyttningsförbud ska kunna meddelas krävs att det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas om barnet skiljs från hemmet. De omständigheter som ska beaktas är barnets ålder och utveckling samt barnets egenskaper och känslomässiga bindningar. Vidare måste beaktas den tid den unge har vårdats på annan plats än hos vårdnadshavarna och de levnadsförhållanden som barnet har haft under sin placering och de hemförhållanden som väntar barnet i föräldrahemmet. Vårdnadshavarnas kontakter med den unge under den tid som de har varit åtskilda bör också vägas in. Hänsyn ska också tas till hur umgänget mellan barn och föräldrar har utvecklats och fungerat under placeringstiden. En viktig faktor är barnets egen vilja (se prop. 1979/80:1 s. 541 och prop. 1989/90:28 s. 119). Vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid alla beslut enligt LVU. Det gäller således även beslut om flyttningsförbud (se 1 § femte stycket LVU). Enligt 36 § LVU ska den unges åsikter och inställning tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.

Bestämmelsen om flyttningsförbud i 24 § LVU omfattar både situationer när barnet är placerad med stöd av LVU och, efter frivillig överenskommelse, är placerad med stöd av SoL. Bestämmelsen är också tillämplig då ett barn är placerad i ett enskilt hem utan socialnämndens försorg, s.k. privatplacering.

Enligt 27 § LVU har socialnämnden möjlighet att besluta om tillfälligt flyttningsförbud om det är sannolikt att flyttningsförbud behövs, och

rättens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling.

Socialnämnden ska minst en gång var tredje månad överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs. När ett flyttningsförbud inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att förbudet ska upphöra (se 26 § LVU).

En skyldighet för socialnämnden att överväga en ansökan om flyttningsförbud stärker principen om barnets bästa

Som redogörs för ovan bör socialnämnden redan i dag i samband med beslut om upphörande av vård enligt LVU eller i samband med vårdnadshavares begäran om att vården ska upphöra ta ställning till om den unge kan återvända hem till vårdnadshavaren eller om några insatser från socialtjänstens sida behövs för att underlätta en återförening. Om socialnämnden finner att barnet inte kan återvända hem utan påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas och om vårdnadshavarna inte går med på att barnet stannar kvar i familjehemmet, bör en ansökan om flyttningsförbud omedelbart ges in till förvaltningsrätten (prop. 1989/90:28 s. 119).

I promemorian föreslås att det ska införas en skyldighet för socialnämnden att i vissa situationer överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. Enligt promemorian säkerställs därmed att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud, och förslaget kan därmed antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn.

Det finns i dag ingen lagstadgad skyldighet för socialnämnden att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när nämnden prövar om vården ska upphöra. Flyttningsförbudet är ett verktyg som socialnämnden har men någon bestämmelse som säkerställer att socialnämnden överväger behovet av ett flyttningsförbud i samband med att vården upphör finns inte.

Enligt Socialstyrelsens statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga var 6 845 barn och unga placerade i familjehem under 2019 med stöd av LVU. Under 2019 var 15 031 barn och unga placerade i familjehem med stöd av socialtjänstlagen. Totalt var 21 876 barn och unga placerade i familjehem enligt LVU eller SoL under 2019 och 19 400 barn och unga under år 2020. Det finns ingen tillgänglig statistik över antalet beslutade flyttningsförbud och tillfälliga flyttningsförbud.

Regeringen anser att det är viktigt att socialnämnden överväger frågan om flyttningsförbud så snart det finns behov, eftersom flyttningsförbud kan bidra till stabilitet och trygghet för barnet. Av promemorian framgår att det finns skäl att anta att socialnämnderna inte överväger frågan om flyttningsförbud i den utsträckning som lagstiftningen ger utrymme för. I promemorian hänvisas till det stora antalet barn som är placerade i familjehem och det fåtal domar om flyttningsförbud som går att finna. Ingen remissinstans har invänt mot promemorians analys i detta avseende. Även om förarbetena ger stöd för att socialnämnden i vissa situationer ska uppmärksamma bestämmelsen om flyttningsförbud finns ingen lagstadgad skyldighet att beakta bestämmelsen när nämnden prövar om vården ska upphöra. Regeringen anser att det behöver framgå av lagstiftningen att socialnämnden har en skyldighet att uppmärksamma bestämmelsen om

Prop. 2021/22:178 flyttningsförbud i vissa situationer. En tydlig lagstiftning om socialnämndens ansvar i det här avseendet kan bidra till att socialnämnden överväger frågan om flyttningsförbud i den utsträckning som lagstiftningen ger utrymme för. Det kan i sin tur leda till att fler fall kan komma under domstolens prövning och att flyttningsförbud kan komma till stånd i fler fall där förutsättningarna är uppfyllda, vilket skulle öka tryggheten för fler placerade barn. Regeringen föreslår därför, i likhet med promemorian, att det införs en skyldighet för socialnämnden att i vissa situationer överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. Regeringen anser att ett sådant förslag stärker tryggheten och säkerheten för placerade barn.

Barnrättsbyrån, Maskrosbarnen och Rädda barnen anser att ett beslut om flyttningsförbud kan skapa otrygghet och oförutsägbarhet. *Bris* anser att flyttningsförbud inte ska användas för att tillförsäkra barnet en fortsatt placering. *Barnombudsmannen* ifrågasätter om det är lämpligt att barnet ska vara fortsatt placerad med stöd av ett flyttningsförbud. *Maskrosbarn* påpekar att det är bra att flyttningsförbudet finns men att det bör användas på det sätt som var tänkt från början, dvs som en tillfällig lösning för att få en hemflytt i den takt som är bäst för barnet.

Regeringen vill understryka att förslaget inte innebär någon förändring vad avser möjligheterna att besluta om flyttningsförbud jämfört med vad som gäller i dag. Som redovisats ovan är flyttningsförbudets syfte att bevaka barnets bästa (prop. 1979/80:1 s. 541). Enligt 1 § femte stycket LVU gäller vidare att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid alla beslut. Det gäller således även vid beslut om flyttningsförbud. Socialnämnden ska enligt 26 § LVU minst en gång var tredje månad överväga om flyttningsförbudet fortfarande behövs. Den unge ska alltid ges möjlighet att framföra sina åsikter och om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad (36 § LVU). Det är socialnämndens uppgift att se till att flyttningsförbudet inte gäller under längre tid än vad som är nödvändigt med hänsyn till omständigheterna. Bestämmelsen om flyttningsförbud medger att barnets bästa får företräde i en situation då barnet enligt socialtjänstens bedömning har behov av en långsammare återflyttning men vårdnadshavaren inte medger det. Har barnet vistats lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta hem att det måste sättas i fråga om inte barnet bör bo kvar där kan ett flyttningsförbud möjliggöra för socialnämnden att i stället t.ex. utreda förutsättningarna för en överflyttning av vårdnaden (se HFD 2011 ref. 11).

Som redogjorts för ovan är inte syftet med ett flyttningsförbud att det ska vara en permanent lösning. Regeringen anser inte att flyttningsförbudet skapar otrygghet, utan tvärtom att det kan bidra till att stärka barns trygghet och stabilitet.

Barnombudsmannen, Maskrosbarn, Bris och Rädda Barnen efterfrågar en analys om varför flyttningsförbud sällan används.

I promemorian anges att det i kontakter med berörda myndigheter och organisationer har framkommit att bestämmelsen om flyttningsförbud sällan används och att det kan bero på bristande kunskap att besluta om flyttningsförbud. Denna bild bekräftas också av flera remissinstanser, framför allt kommunerna, som menar att promemorians förslag skulle innebära en ökad tydlighet och en ledning för socialnämnden. Samtliga

kommuner som har yttrat sig ställer sig även positiva till promemorians bedömning att Socialstyrelsen bör ta fram ett kunskapsstöd om tillämpningen av flyttningsförbud (se avsnitt 6.2).

Skyldighet att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud bör gälla både barn som vårdas enligt LVU och barn som vårdas enligt SoL

Bestämmelsen om flyttningsförbud i 24 § LVU omfattar både situationer när barnet, efter beslut om vård, är placerad i ett familjehem med stöd av LVU och när barnet, efter beslut om vård, är placerad i ett familjehem med stöd av SoL. Bestämmelsen är också tillämplig då ett barn är placerad i ett enskilt hem som inte är ett familjehem utan en s.k. privatplacering. En privatplacering innebär att socialnämnden har medgett att ett barn ska tas emot i ett enskilt hem. Med medgivande avses endast sådana fall då ingen annan medverkan av socialnämnden behövs i samband med placeringen än att socialnämnden ska försäkra sig om att förhållandena i det tilltänkta hemmet är tillfredsställande (prop. 2002/03:53 s. 90 och 91).

Ett flyttningsförbud kan t.ex. aktualiseras för ett barn som vårdas enligt SoL och där vårdnadshavaren begär att vården ska upphöra men socialnämnden bedömer att barnet inte kan flytta hem på grund av en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling. Ett flyttningsförbud kan också aktualiseras i samband med att socialnämnden ansöker om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken och vårdnadshavaren motsätter sig detta och vill att barnet flyttar hem i stället men grund för vård enligt LVU saknas. Vidare kan det t.ex. bli aktuellt med ett flyttningsförbud när barnet vårdas enligt LVU och vårdnadshavaren begär att vården upphör och socialnämnden eller domstolen beslutar att vården ska upphöra men bedömer att barnet inte kan flytta hem på grund av en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling om barnet skiljs från familjehemmet.

I promemorian föreslås att skyldigheten att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud i vissa situationer ska avse både barn som vårdas med stöd av LVU och barn som vårdas med stöd av SoL. Regeringen delar promemorians förslag.

När det gäller vård enligt LVU kan det, enligt promemorians bedömning, antas att socialnämnden oftare finner skäl att ansöka om flyttningsförbud i situationer när barnet vårdas med stöd av 2 § LVU än när barnet vårdas med stöd av 3 § LVU. Enligt promemorian beror det på att barn som vårdas med stöd av 2 § LVU oftare är långvarigt placerade och att vårdnadshavarens inställning till vården ofta skiljer sig åt beroende på om barnet vårdas med stöd av 2 eller 3 § LVU. Enligt promemorian kan det dock inte uteslutas att det kan finnas skäl för socialnämnden att ansöka om flyttningsförbud när barnet vårdas med stöd av 3 § LVU, dvs på grund av sitt eget beteende. Regeringen delar promemorians bedömning att skyldigheten för socialnämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud för barn som vårdas enligt LVU bör gälla både barn som vårdas med stöd av 2 § LVU, barn som vårdas med stöd av 3 § LVU och barn som vårdas med stöd av både 2 och 3 §§ LVU.

Socialnämnden ska noga följa värden av den som vårdas enligt LVU (13 a § LVU). Nämnden ska kontinuerligt överväga om värden fortfarande behövs. Vid vård enligt 3 § LVU ska en omprövning göras minst varje halvår (13 § andra stycket LVU). Vårdas den unge med stöd av 2 § LVU ska nämnden minst en gång var sjätte månad överväga om värden behövs och hur värden bör inriktas och utformas (13 § första stycket LVU). Socialnämnden ska alltid ompröva ett beslut om vård enligt LVU om vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär det. Det följer av allmänna förvaltningsrättsliga principer. När det gäller barn som vårdas med stöd av SoL ska socialnämnden minst var sjätte månad överväga om värden fortfarande behövs och hur värden bör inriktas och utformas (6 kap. 8 § första stycket SoL). I de fall vårdnadshavaren eller barnet, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vård enligt SoL ska upphöra ska värden omedelbart upphöra.

I promemorian föreslås att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt LVU fortfarande behövs eller prövar om vård enligt LVU ska upphöra. I promemorian föreslås också att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när barnet är placerad i enskilt hem och socialnämnden överväger om vård enligt socialtjänstlagen fortfarande behövs eller vårdnadshavare eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att värden ska upphöra.

Flera remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen*, *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* och *Kammarrätten i Göteborg*, anser att tillämpningsområdet i promemorians förslag är för brett och behöver begränsas. SKR avstyrker förslaget om att socialnämnden ska vara skyldig att överväga flyttningsförbud när nämnden överväger om vård enligt LVU eller SoL fortfarande behövs. SKR anser att förslaget bör ändras på så sätt att kravet att överväga flyttningsförbud endast ska gälla när socialnämnden prövar om värden bör upphöra. Vidare anser SKR att det bör övervägas om inte socialnämnden i de fall då domstolen beslutat om att värden ska upphöra ska vara skyldig att beakta bestämmelserna om flyttningsförbud, vilket även *Kammarrätten i Göteborg* anser. *Socialstyrelsen* anser att förslaget bör justeras så att socialnämnden ska överväga ett flyttningsförbud först när nämnden inom ramen för en utredning bedömt att värden kan upphöra alternativt när rätten beslutar om vårdens upphörande.

Ett flyttningsförbud kan bli aktuellt först i samband med att värden kan komma att upphöra om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (se 24 § LVU). När socialnämnden gör bedömningen att det inte längre finns förutsättningar för vård enligt LVU ska nämnden besluta att värden ska upphöra. I de fall vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vård enligt SoL ska upphöra ska värden upphöra. Regeringen bedömer att det i dessa situationer är relevant och viktigt att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud. Regeringen bedömer däremot inte att det finns behov av att införa en skyldighet för socialnämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud redan när socialnämnden överväger om värden enligt SoL eller

enligt 2 § LVU ska upphöra utan först när socialnämnden prövar om vården ska upphöra. Regeringen instämmer därför med bl.a. *Socialstyrelsen, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* och *Kammarrätten i Göteborg* att promemorians förslag är för brett utformat. Regeringen föreslår därför att socialnämnden ska vara skyldig att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när barnet är placerad i ett enskilt hem med stöd av LVU och socialnämnden prövar om vården enligt LVU ska upphöra eller när barnet är placerad i enskilt hem enligt SoL och vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra.

När det gäller vård enligt LVU innebär detta att det är först när socialnämnden prövar vårdens upphörande som socialnämndens skyldighet att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud träder in. När det gäller vård enligt 3 § LVU ska frågan om vården kan upphöra prövas minst varje halvår (13 § andra stycket LVU). När det gäller vård enligt 2 § LVU träder skyldigheten in när det övervägande som nämnden ska göra minst var sjätte månad leder till en prövning av vårdens upphörande (13 § första stycket LVU). En prövning ska också alltid göras om vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vård enligt 2 eller 3 § LVU ska upphöra.

SKR och *Kammarrätten i Göteborg* lyfter frågan om det inte också bör finnas en skyldighet för nämnden att överväga om det finns skäl för en ansökan om flyttningsförbud i de fall en domstol beslutar att vården ska upphöra.

Även om socialnämnden beslutar att vården ska fortsätta bör socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om ett flyttningsförbud eftersom socialnämndens beslut kan överklagas till domstol som kan komma fram till ett annat beslut än nämnden. Överklagas beslutet framgår det av förarbetena till bestämmelsen om flyttningsförbud att det är lämpligt att socialnämnden, för det fall nämnden finner att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet, i samband med att ett beslut av socialnämnden om att vården inte ska upphöra överklagas gör en villkorlig ansökan om flyttningsförbud hos förvaltningsrätten, dvs begär att förvaltningsrätten beslutar om flyttningsförbud om rätten finner att vården ska upphöra. Härigenom kan risken för dubbla processer förhindras (prop. 1989/90:28 s. 119). Om förvaltningsrätten vid ett överklagande finner att vården ska upphöra, har socialnämnden också en möjlighet att besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 § LVU i avvaktan på en ansökan om flyttningsförbud. Regeringen anser därför inte att det uttryckligen behöver framgå av lagtexten att nämnden har en skyldighet att överväga om det finns skäl för en ansökan om flyttningsförbud i de fall en domstol beslutar att vården ska upphöra.

Kammarrätten i Göteborg påpekar i sitt remissvar att uttrycket ”överväga” används i förslaget om övervägande av flyttningsförbud medan det i bestämmelsen om överflyttning av vårdnaden anges att socialnämnden ska ”särskilt överväga”. Enligt kammarrätten bör samma uttryck användas. Regeringen instämmer med kammarrätten att samma uttryck ska användas, dvs uttrycket ”särskilt överväga”. Ordet särskilt markerar att bestämmelserna inte är uttömmande i den meningen att en ansökan om flyttningsförbud endast kan göras vid dessa tillfällen.

Kammarrätten i Göteborg anser att det är lämpligt att bestämmelsen om övervägande av flyttningsförbud placeras i anslutning till bestämmelserna om flyttningsförbud som finns i 24–31 §§ LVU. Regeringen delar inte kammarrättens synpunkt utan anser, i enlighet med promemorians förslag, att bestämmelsen bör placeras i nära anslutning till bestämmelsen i 13 § LVU som reglerar i vilka situationer socialnämnden ska överväga och pröva om vård enligt LVU fortfarande behövs.

Vad innebär ett övervägande av om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud?

Den skyldighet som föreslås för socialnämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud innebär att socialnämnden ska bedöma om det finns skäl att ansöka om ett flyttningsförbud. Den unge ska alltid ges möjlighet att framföra sina åsikter och om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad (36 § LVU och artikel 12 i barnkonventionen). Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för den unge vara avgörande (1 § femte stycket LVU).

I flertalet fall bör socialnämnden relativt snabbt kunna överväga frågan om flyttningsförbud och konstatera att det inte finns någon påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet. I en sådan situation bör socialnämnden givetvis inte ansöka om flyttningsförbud. Om socialnämnden vid övervägandet däremot bedömer att det finns en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling om han eller hon skiljs från hemmet, dvs nämnden bedömer att rekvisiten för flyttningsförbud enligt 24 § LVU är uppfyllda, bör socialnämnden enligt 24 § LVU ansöka om flyttningsförbud till förvaltningsrätten. I brådska situationer har socialnämnden möjlighet att besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 § LVU.

Ett övervägande av om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud innebär inte att övervägandet måste leda fram till ett formellt beslutsförfarande. Övervägandet ska däremot alltid dokumenteras enligt 11 kap. 5 § socialtjänstlagen (2001:453). Socialtjänsten bör noga väga skäl för och emot och noga motivera och dokumentera det ställningstagande man kommer fram till.

Angränsande frågor

Förvaltningsrätten i Luleå anser att det även bör övervägas att införa en möjlighet för förvaltningsrätterna att självständigt fatta beslut om flyttningsförbud i samband med att frågan om vårdens upphörande är under prövning för att få frågan prövad tillsammans med att vård upphör när behov finns. Även om socialnämnden beslutar att vården ska fortsätta bör socialnämnden, som framgår ovan, ändå överväga om det finns skäl att ansöka om ett flyttningsförbud eftersom socialnämndens beslut kan överklagas till domstol som kan komma fram till ett annat beslut än nämnden. Som framgår ovan är det också lämpligt att socialnämnden, för det fall nämnden finner att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet, i samband med att ett beslut av socialnämnden om att vården inte ska upphöra överklagas,

gör en villkorlig ansökan hos förvaltningsrätten om flyttningsförbud, dvs begär att förvaltningsrätten beslutar om flyttningsförbud om rätten finner att vården ska upphöra (prop. 1989/90:28 s. 119) Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns behov av att införa en möjlighet för förvaltningsrätterna att självständigt fatta beslut om flyttningsförbud.

Lunds universitet ifrågasätter hur den föreslagna bestämmelsen relaterar till bestämmelsen om ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Enligt den sistnämnda bestämmelsen finns, enligt universitetet, redan en möjlighet att fatta beslut om att agera med stöd av tvångsåtgärder ”vid risk för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras”. Fråga uppstår alltså om det inte redan finns tillräckliga möjligheter att med tvång kunna ingripa vid behov. Lunds universitet anser att rättssäkerhetsskäl talar emot att tillföra parallella rättsliga konstruktioner som möjliggör tvångsingripanden.

Regeringen anser att förslaget inte medför att parallella rättsliga konstruktioner som möjliggör tvångsingripanden införs. Ett flyttningsförbud har inte samma syfte och funktion som ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Ett flyttningsförbud syftar till att förhindra en hemtagning då barnet har behov av en långsammare återflyttning till vårdnadshavaren men vårdnadshavaren inte medger det. Avsikten med ett flyttningsförbud är i första hand att ge barn och vårdnadshavare tid att förbereda en återförening. Ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU syftar till att skydda den unge i en akut situation då det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av LVU. Förslaget om en skyldighet att överväga flyttningsförbud innebär dessutom att socialnämnden endast ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. Någon ändring i bestämmelsen om flyttningsförbud föreslås således inte.

Göteborgs universitet lämnar synpunkter som rör att socialnämnden enligt 24 § LVU minst en gång var tredje månad ska överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs, och anser att tre månader är en relativt kort tid, om just ”varaktigheten” i förändringen i föräldrarnas förhållande ska bedömas. Det faktum att beslutet ska omprövas redan efter tre månader kan dessutom upplevas som en stor osäkerhetsfaktor för barn som är placerade i familjehem.

Frågan om hur ofta socialnämnden ska överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs behandlas inte i promemorian som ligger till grund för förslagen i denna proposition. Denna fråga behandlas därför inte i propositionen.

6.1 Begränsad delegering av socialnämndens beslut

Regeringens förslag: Bestämmelserna om begränsning av delegering av socialnämndens beslut i 10 kap. 4 § socialtjänstlagen ska även gälla ärenden om övervägande av om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Promemorian föreslår inte någon bestämmelse om delegering av socialnämndens beslut.

Remissinstanserna har inte yttrat sig över frågan.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 10 kap. 4 § SoL får uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ett antal angivna ärenden, däribland ärenden om ansökan om flyttningsförbud enligt 24 § LVU. Bestämmelsen i 10 kap. 4 § begränsar således till vem beslutanderätt får delegeras i angivna ärendetyper. Däremot innebär inte bestämmelsen att delegering får ske i dessa fall. För att delegering ska vara möjlig krävs att kommunallagens (2017:725) delegeringsbestämmelser medger detta. I promemorian föreslås inte någon ändring i 10 kap. 4 § SoL.

Av 10 kap. 4 § SoL följer att begränsning i delegeringsrätten gäller för beslut om ansökan om flyttningsförbud enligt 24 § LVU. Det är därför rimligt att samma begränsning gäller för ärenden om övervägande av ansökan om flyttningsförbud. Regeringen föreslår därför att bestämmelserna om begränsning av delegering enligt 10 kap. 4 § SoL även ska gälla ärenden om övervägande av ansökan om flyttningsförbud.

6.2 Kunskapsstöd om tillämpning av flyttningsförbud

Regeringens bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att öka kunskapen om flyttningsförbud och ta fram ett stöd om möjligheten att ansöka om flyttningsförbud och besluta om tillfälligt flyttningsförbud.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna instämmer eller har inga invändningar mot promemorians bedömning. *Socialstyrelsen* är dock tveksam till bedömningen och menar att myndigheten nyligen har reviderat handboken *Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten*, samt tagit fram en ny handbok, *LVU – handbok för socialtjänsten*. I handböckerna ges ett uppdaterat stöd för hur reglerna om flyttningsförbud ska tillämpas. Socialstyrelsen påpekar dock att i det fall förslagen leder till lagändringar kan det finnas behov av att uppmärksamma och sprida kunskap om detta.

Norrköpings kommun lyfter att även förarbetena till bestämmelserna om flyttningsförbud bör förtydligas och att det inte är tillräckligt med kunskapsstöd. *Barnrättsbyrån* lyfter att om ett kunskapsstöd ska tas fram är det viktigt att det tas fram i samarbete med barn och unga som berörs, samt med praktiker inom socialtjänsten.

Göteborgs universitet anser att Socialstyrelsen dessförinnan bör göra en kartläggning av kunskapsbehovet.

Skälen för regeringens bedömning: Bestämmelsen om flyttningsförbud har funnits i svensk lagstiftning under lång tid och har huvudsakligen sett ut på samma sätt sedan den tillkom. Den fanns redan i 1960 års barnavårdslag. Bestämmelsen återfinns nu i 24 § LVU. Trots att bestämmelsen om flyttningsförbud har funnits i lagstiftningen i 60 år används den sällan. Som framgår ovan finns det skäl att anta att socialnämnderna inte alltid överväger frågan om flyttningsförbud i den utsträckning lagstiftningen ger utrymme för med anledning av det stora

antalet barn som är placerade i familjehem och de relativt få domar om flyttningsförbud som går att finna. I promemorian anges att det i kontakter med berörda myndigheter och organisationer har framkommit att bestämmelsen om flyttningsförbud sällan används och att det kan bero på bristande kunskap att besluta om flyttningsförbud. Denna bild bekräftas också av flera remissinstanser, framför allt kommunerna.

Socialstyrelsen ställer sig tveksam till ett uppdrag. Socialstyrelsen menar att myndigheten nyligen har reviderat handboken *Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten*, samt tagit fram en ny handbok, *LVU – handbok för socialtjänsten*.

Av remissvaren framgår att kommunerna efterfrågar mer vägledning när det gäller kunskapen om och möjligheten att ansöka om flyttningsförbud. Dessutom föreslås nu lagstiftning som innebär att socialnämnden i vissa situationer ska ha en skyldighet att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. Samtliga kommuner som har yttrat sig tillstyrker promemorians bedömning att Socialstyrelsen bör ta fram ett kunskapsstöd om tillämpningen av flyttningsförbud.

Mot denna bakgrund delar regeringen promemorians bedömning att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att ta fram ett kunskapsstödjande material i syfte att öka kunskapen om regleringen om bestämmelserna om flyttningsförbud samt ta fram ett stöd för socialnämnderna att ansöka om flyttningsförbud och besluta om tillfälligt flyttningsförbud. Regeringen bedömer att ett sådant uppdrag till Socialstyrelsen ökar tryggheten, säkerheten och stabiliteten för placerade barn.

7 Övervägande av vårdnadsöverflyttning

7.1 Särskilt övervägande om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i två år

Regeringens förslag: Den skyldighet som socialnämnden har att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken ska tidigareläggas. Frågan ska särskilt övervägas när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år, i stället för under tre år.

Promemorians förslag överensstämmer huvudsakligen med regeringens förslag. I promemorians förslag anges att socialnämnden ska särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden *senast* när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år. Redaktionella ändringar har gjorts i förhållande till promemorians förslag.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget. Bland de remissinstanser som uttryckligen har tillstyrkt förslaget finns bl.a. *Kammarrätten i Göteborg*, *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, *Sveriges kommuner och regioner (SKR)*, *Inspektionen för vård och omsorg (IVO)*, *Göteborgs universitet*, *Barnombudsmannen*,

Prop. 2021/22:178 *Jämställdhetsmyndigheten*, flertalet kommuner och barnrättsorganisationer.

Riksdagens ombudsmän (JO), *Socialstyrelsen*, *Sveriges advokatsamfund* och *Helsingborgs kommun* avstyrker förslaget.

JO anser att skälen till och konsekvenserna av förslaget bör analyseras ytterligare. *JO* ifrågasätter också, tillsammans med *Socialstyrelsen*, *Förvaltningsrätten i Luleå* och *Sveriges advokatsamfund*, om förslaget behövs eftersom det redan med dagens regelverk är möjligt att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning innan en placering varat i tre år. *JO* ställer sig även tveksam till den föreslagna ändringen ur ett familjeperspektiv då lagstiftningens intentioner när ett barn vårdas med stöd av *LVU* är att en återförening mellan barnet och dess vårdnadshavare ska ske när syftet med vården uppnåtts och därför inte längre behövs. Hur förslaget förhåller sig till återföreningsprincipen ifrågasätts även av *Sveriges advokatsamfund*, *Förvaltningsrätten i Luleå* och *Socialstyrelsen*.

Sveriges advokatsamfund och *SKR* ifrågasätter också hur en huvudregel om två år förhåller sig till rekvisitet att barnet stadigvarande ska ha vårdats och fostrats i ett annat hem än i föräldrahemmet för att vårdnaden ska flyttas över (6 kap. 8 § föräldrabalken), och anser att detta bör belysas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Socialstyrelsen påpekar att det finns en risk att förslaget medför att äldre barn hamnar i en lojalitetskonflikt om barnet redan efter en kortare tid i familjehem behöver delta i en process kring en eventuell vårdnadsöverflytt. *Socialstyrelsen* efterlyser också en analys av vilka konsekvenser förslaget kan få för vårdnadshavarnas motivation till att ta emot frivilligt stöd och utvecklas i sitt föräldraskap. Även *Förvaltningsrätten i Luleå* påpekar att en risk med för tidigt fokus på vårdnadsöverflyttning är att vårdnadshavare som har omsorgsbrister inte kommer att våga erkänna detta och ta emot stöd och hjälp. *Sveriges advokatsamfund* påpekar att en återförening efter ett tvångsomhändertagande förutsätter ett fungerande samarbete mellan vårdnadshavare och socialnämnden och den omständigheten att socialnämnden under samma tidsperiod utreder förutsättningarna för att frånta vårdnadshavarna vårdnaden om barnet riskerar att påverka samarbetet kring en återförening i en negativ riktning. *Region Gotland* anser att förslaget ställer stora krav på föräldrar, men också på socialtjänsten att snabbt arbeta för de förändringar som krävs för att barn ska kunna återförenas med sin ursprungsfamilj, där det är möjligt. En skärpt reglering eller vägledning kring vad socialtjänsten faktiskt ska ha gjort eller erbjudit tillsammans med en mer detaljerad vårdplan eller genomförandeplan för föräldrarna under barnets två första år i familjehem bör därför tas fram.

Socialstyrelsen anser vidare att det inte är tillräckligt underbyggt i promemorian att en tidigareläggning av övervägandet om vårdnadsöverflyttning leder till att fler fall kan prövas i domstol. Även *Lunds universitet* och *Helsingborgs kommun* är tveksamma till att förslaget kommer leda till fler vårdnadsöverflyttningar.

MFoF pekar på vikten av att familjehemmen ges goda förutsättningar för att kunna möta barnets behov. För att möjliggöra fler vårdnadsöverflyttningar behövs enligt Helsingborgs kommun stöd till familjehemmen, vilket även *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* lyfter. Även *Malmö kommun* lyfter att ett motiv till att familjehemsföräldrar inte vill överta

vårdnaden kan vara att familjehemmet inte vill bidra till att barnet förlorar insatser från socialtjänsten som i dag endast erbjuds barn som är familjehemsplacerade, till exempel insatser för skolgång. Ett annat hinder är att familjehemmet förlorar sin handledning samtidigt som de kan bli part i framtida vårdnadstvister. *Barnombudsmannen* och *Maskrosbarn* anser att det behöver utredas varför familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare samt vilket stöd som skulle kunna behövas och *Barnrättsbyrån*, *Unicef* och *Bris* framför bland annat att de saknar en djupare analys av anledningarna till att institutet vårdnadsöverflyttning inte används i större utsträckning i dag och vilka problem som finns, i såväl placerade barn och ungas perspektiv, som i socialnämndens och familjehemmets perspektiv. Även *Rädda Barnen* belyser möjliga orsaker till att familjehem inte vill ta över vårdnaden och lämnar förslag på hur antalet vårdnadsöverflyttningar skulle kunna öka. *Vårdföretagarna* påpekar också att förslaget kan komma att påverka möjligheten att rekrytera familjehem. Långt ifrån alla familjehem väljer att bli familjehem med en önskan att på sikt överta vårdnaden. Det finns också en risk för att förslaget skapar en ökad press på familjehemmen som kan uppleva att de tvingas tacka ja till en vårdnadsöverflyttning av rädsla för att barnet annars omplaceras.

Barnombudsmannen efterlyser fördjupade resonemang kring de situationer där det saknas förutsättningar för en vårdnadsöverflyttning, samtidigt som hemflytt inte är aktuellt. Det kan till exempel uppstå när familjehemmet inte vill bli vårdnadshavare, när det inte uppenbart är till barnets bästa att just det här familjehemmet blir vårdnadshavare eller när barnet själv inte vill att vårdnaden flyttas över. Även *Kammarrätten i Stockholm* uppger att det saknas ett resonemang kring situationen för barn som, vanligtvis i inledningen av vård som beslutats med stöd av LVU, har behövt flytta mellan flera olika jour- eller familjehem. Det finns enligt kammarrättens mening även skäl att se över förutsättningarna för adoption av barn som är långvarigt placerade i familjehem. För att uppnå syftet med att säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för familjehemsplacerade barn bör man enligt kammarrättens mening även överväga förutsättningarna för ersättning till särskilt förordnade vårdnadshavare i familjehem. Kammarrätten anser att det finns ett behov av att införa en garanti för, eller i vart fall tydliggöra, att ersättning utgår även efter en vårdnadsöverflyttning.

Skälen för regeringens förslag

Gällande regler om vårdnadsöverflyttning vid placering av barn

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet (6 kap. 8 § första stycket föräldrabalken). Frågor om överflyttning av vårdnaden prövas på talan av socialnämnden (6 kap. 8 § andra stycket föräldrabalken). Avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge är enligt 6 kap. 2 a § föräldrabalken barnets bästa.

Det främsta syftet med bestämmelsen om överflyttning av vårdnaden är att förhindra att barn som har rotat sig i ett familjehem blir uppryckta från en miljö där de funnit sig till rätta och känner en större samhörighet och känslomässig förankring än i det egna hemmet. Barnets inställning är av stor vikt vid dessa beslut (prop. 1981/82:168 s. 70).

Av förarbetena till 6 kap. 8 § föräldrabalken framgår bl.a. följande. Det förhållandet att ett barn placeras hos någon annan än föräldrarna är av ingripande betydelse för både barnet och föräldrarna. En placering i ett familjehem bör som utgångspunkt inriktas på att få till stånd en återförening av barnet och föräldrarna, även om arbetet med en återförening kan ta lång tid. I vissa fall kan det emellertid stå klart att det är bäst för barnet att få stanna i familjehemmet. Genom bestämmelsen kan det förhindras att barnet rycks upp ur den miljö där barnet vistats i flera år och känner en större trygghet och känslomässig förankring än i ursprungshemmet (prop. 1981/82:168 s. 39–41).

En överflyttning av vårdnaden innebär att ansvaret för barnets personliga förhållanden och för att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran tillgodoses flyttas över på den eller dem som ska ta över vårdnaden (se 6 kap. 1 och 2 §§ föräldrabalken). Föräldrarna är fortsatt underhållsskyldiga och barnet har som huvudregel fortfarande rätt till umgänge med sina föräldrar.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Detta gäller både när ett barn har placerats med vårdnadshavarnas samtycke enligt SoL och när ett barn placerats med stöd av LVU (se 6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § tredje stycket LVU). Den 1 mars 2021 kompletterades denna skyldighet med en skyldighet för socialnämnden att även efter denna tidpunkt årligen överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Samtidigt tydliggjordes vilka omständigheter som socialnämnden särskilt ska ta hänsyn till när nämnden överväger om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden om ett barn. Ändringarna innebär att socialnämnden särskilt ska beakta barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning, barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt, familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående samt barnets relation till sina föräldrar (se 6 kap. 8 § tredje stycket SoL och 13 § fjärde stycket LVU).

Socialnämndens skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttning bör tidigareläggas

Lagstiftningens intentioner är att barn ska återförenas med sina föräldrar när syftet med vården uppnåtts. Socialtjänsten har ett uttalat ansvar att hjälpa vårdnadshavarna att komma till rätta med de svårigheter som lett fram till att barnet placerats utanför hemmet. I vissa fall kan det dock vara uppenbart att det är bäst för barnet att bo kvar i familjehemmet. Har barnet bott i familjehemmet en längre tid kan det ha rotat sig där och funnit en sådan trygghet och gemenskap att det uppfattar detta hem som sitt eget (prop. 1981/82:168 s. 39–41). Detta kan särskilt bli fallet när ett barn

beretts vård utanför det egna hemmet i mycket tidig ålder och därefter växer upp i ett familjehem och barnet betraktar familjehemmet som sitt ”riktiga” hem och betraktar familjehemsföräldrarna som sina föräldrar. Situationen kan uppstå såväl vid en placering enligt SoL som vid en placering enligt LVU.

Skyldigheten för socialnämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerad i samma familjehem i tre år infördes för att möjligheterna till överflyttning av vårdnaden ansågs ha utnyttjats i alltför liten utsträckning. I förarbetena uttalades vidare att överflyttning av vårdnaden skapar bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet i vården. Vidare påpekades att det kan anses rimligt, mot bakgrund av att de flesta barn som blir kvar länge i vården placerats i åldern noll till tre år, att ett övervägande görs när barnet varit placerad i tre år i samma hem (prop. 2002/03:53 s. 86).

I promemorian föreslås att socialnämnden senast när den unge har varit placerad i samma familjehem under två år särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Som skäl för förslaget anges att majoriteten av de barn som blir kvar i vården under lång tid är barn som placerats i tidig eller mycket tidig ålder och att det är angeläget att dessa barns situation uppmärksammas och att deras uppväxt så långt det är möjligt tryggas. Vidare anges det i promemorian att det kan finnas skäl att ansöka om en överflyttning av vårdnaden redan när ett barn har varit placerad i ett familjehem i två år. Att ett övervägande görs när barnet varit placerad i två år i samma familjehem kan, enligt promemorians bedömning, anses rimligt mot bakgrund av att de flesta barn som blir kvar länge i vården placerats i åldern noll till tre år. Två år är då en relativt lång tid satt i relation till barnets ålder och mognad. Det kan dock behövas längre tid i familjehemmet för att barnet ska ha rotat sig så att det kan anses vara uppenbart att det är barnets bästa att vårdnaden flyttas över till familjehemmet. Även när det gäller äldre barn kan det, enligt promemorian, finnas skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i två år.

Flera remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen*, *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Sveriges advokatsamfund* och *Riksdagens ombudsmän (JO)* ifrågasätter om förslaget behövs eftersom det redan med dagens regelverk är möjligt att överväga frågan om vårdnadsöverflyttning innan en placering varat i tre år.

Enligt regeringen skapar vårdnadsöverflyttningar bättre förutsättningar för kontinuitet och trygghet i vården. Enligt regeringen kan det finnas situationer där förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken finns redan när barnet har varit placerad i familjehemmet i två år. I sådana situationer är det viktigt att socialnämnden överväger frågan om vårdnadsöverflyttning. För att säkerställa att sådana överväganden alltid görs senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år behövs det tydligt framgå av lagstiftningen att socialnämnden har en skyldighet att särskilt överväga frågan om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år. Det kan medföra att fler fall kan komma under domstolens prövning och att vårdnadsöverflyttningar kan komma till stånd i fler fall där förutsättningarna är uppfyllda, vilket skulle öka tryggheten för placerade barn. Regeringen föreslår därför, i likhet med promemorian, att när barnet

Prop. 2021/22:178 varit placerad i samma familjehem under två år ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Att socialnämnden föreslås vara skyldig att överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden innebär endast en skyldighet att bedöma om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden, dvs. om det finns förutsättningar för en vårdnadsöverflyttning. Socialnämnden ska vid sådana överväganden särskilt beakta barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning, barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt, familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående samt barnets relation till sina föräldrar (se 6 kap. 8 § tredje stycket SoL och 13 § fjärde stycket LVU). Avsikten är inte att en tidigareläggning av övervägandet ska resultera i att de individuella bedömningarna förändras jämfört med vad som gäller i dag. En bedömning ska alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Ett övervägande om huruvida det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden innebär inte att övervägandet måste leda fram till ett formellt beslutsförfarande. Övervägandet ska dock alltid dokumenteras enligt 11 kap. 5 § SoL. Socialnämnden bör noga väga skäl för och emot och noga motivera och dokumentera det ställningstagande som nämnden kommit fram till.

Att socialnämnden ”särskilt” ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning efter två år innebär att bestämmelsen inte är uttömmande. En ansökan om överflyttning av vårdnaden kan alltså övervägas innan placeringen varat i två år. Mot denna bakgrund anser regeringen inte att det behöver framgå av bestämmelsen att övervägandet ska göras ”senast” när barnet har varit placerad i samma familjehem i två år. Nuvarande bestämmelser i SoL och LVU om socialnämndens skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttning innehåller inte heller något sådant uttryck.

Återföreningsprincipen påverkas inte

JO ställer sig tveksam till den föreslagna ändringen ur ett familjeperspektiv då lagstiftningens intentioner är att en återförening mellan barnet och dess vårdnadshavare ska ske när syftet med vården uppnåtts och den därför inte längre behövs. Hur förslaget förhåller sig till återföreningsprincipen ifrågasätts även av *Sveriges advokatsamfund, Förvaltningsrätten i Luleå* och *Socialstyrelsen*.

Förslaget innebär, som redogörs för ovan, att socialnämnden särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år. Om socialnämnden vid övervägandet bedömer att det inte finns förutsättningar för en överflyttning av vårdnaden ska nämnden inte ansöka om överflyttning av vårdnaden. Förslaget är inte avsett att förändra förutsättningarna för när överflyttning av vårdnad kan ske enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Med anledning av detta anser regeringen inte att återföreningsprincipen påverkas. Som framgår ovan bör en placering i ett familjehem som utgångspunkt inriktas på att få till stånd en återförening av barnet

och föräldrarna. I detta sammanhang kan det nämnas att bestämmelserna i föräldrabalken om överflyttning av vårdnaden är föremål för en översyn. Regeringen beslutade den 16 september 2021 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över reglerna i föräldrabalken om bl.a. överflyttning av vårdnaden (dir. 2021:70). Enligt kommittédirektiven ska utredaren bl.a. kartlägga och redovisa vilka omständigheter som i dag särskilt beaktas vid prövningen av frågan om vårdnadsöverflyttning när ett barn har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet. Vidare ska utredaren ta ställning till om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning bör ändras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet och hur övriga intressen – inte minst rätten till privat- och familjeliv – samtidigt kan tillgodoses. Utredaren ska också ta ställning till hur stödet till vårdnadshavarna och barnet efter en vårdnadsöverflyttning kan förbättras, och föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som behövs. Uppdraget ska redovisas senast den 20 december 2022.

Sveriges advokatsamfund och *SKR* ifrågasätter också hur en huvudregel om två år förhåller sig till rekvisitet i 6 kap. 8 § föräldrabalken att barnet stadigvarande ska ha vårdats och fostrats i ett annat hem än i föräldrahemmet för att vårdnaden ska flyttas över.

Som anges ovan är förslaget inte avsett att förändra förutsättningarna för när överflyttning av vårdnad ska ske enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken eller för när socialnämnden ska ansöka om vårdnadsöverflyttning. Det finns ingen absolut tidsgräns för hur länge ett barn ska ha bott i ett familjehem för att kravet på stadigvarande vård och fostran ska vara uppfyllt, utan det är en bedömning som får göras i varje enskilt fall. I förarbetena uttalas att det krävs att barnet har fått en så stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget (prop. 1981/82:168 s. 70). Regeringen anser att det kan finnas situationer där förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken finns redan när barnet har varit placerad i familjehemmet i två år. Det gäller särskilt i de fall då barnet har placerats i tidig ålder. Som redovisats ovan är majoriteten av de barn som blir kvar i vården under lång tid barn som placerats i tidig eller mycket tidig ålder. För yngre barn är två år en lång tid och barnet kan under den tiden ha fått en stark bindning till familjehemmet. Det kan dock behövas längre tid i familjehemmet för att barnet ska anses ha stadigvarande vårdats och fostrats i familjehemmet. Även när det gäller äldre barn kan det i vissa fall finnas skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i två år. Det kan handla om ett barn som har rotat sig i familjehemmet och betraktar det hemmet som sitt eget.

Socialstyrelsen påpekar att det finns en risk att förslaget medför att äldre barn hamnar i en lojalitetskonflikt om barnet redan efter en kortare tid i familjehem behöver delta i en process kring en eventuell vårdnadsöverflytt. Regeringen anser att det är viktigt att socialnämnden hanterar frågor om vårdnadsöverflyttning med varsamhet. Socialnämnden behöver vara lyhörd inför det stöd som barnet kan behöva i samband med att frågor om vårdnadsöverflyttning aktualiseras, för att bland annat undvika att barnet hamnar i en lojalitetskonflikt. Detta är ett ansvar som vilar på socialnämnden redan i dag.

Socialstyrelsen efterlyser en analys av vilka konsekvenser förslaget kan få för vårdnadshavarnas motivation till att ta emot frivilligt stöd och

Prop. 2021/22:178 utvecklas i sitt föräldraskap. Även *Förvaltningsrätten i Luleå* påpekar att en risk med för tidigt fokus på vårdnadsöverflyttning är att vårdnadshavare som har omsorgsbrister inte kommer att våga erkänna detta och ta emot stöd och hjälp. *Sveriges advokatsamfund* påpekar att en återförening efter ett tvångsomhändertagande förutsätter ett fungerande samarbete mellan vårdnadshavare och socialnämnden och den omständigheten att socialnämnden under samma tidsperiod utreder förutsättningarna för att frånta vårdnadshavarna vårdnaden om barnet riskerar att påverka samarbetet kring en återförening i en negativ riktning.

Regeringen anser att det inte går att bortse från att den omständigheten att socialnämnden överväger frågan om vårdnadsöverflyttning riskerar att påverka både samarbetet med vårdnadshavarna och vårdnadshavarnas vilja och motivation till att ta emot stöd. Det är därför av yttersta vikt att socialnämnden arbetar med att motivera vårdnadshavarna till att utvecklas i sitt föräldraskap och lämnar vårdnadshavarna det stöd och den hjälp som de behöver. Att socialnämnden har en sådan skyldighet följer av 6 kap. 7 § punkt 4 SoL. Av förarbetena till den bestämmelsen framgår att socialtjänstens arbete ska vara inriktat på att långsiktigt och över tid stödja vårdnadshavare. Den hjälp som vårdnadshavare kan behöva omedelbart efter ett omhändertagande, t.ex. krisbearbetning, behöver uppmärksammas av socialtjänsten. Socialtjänsten behöver också hjälpa vårdnadshavaren att på ett lämpligt sätt upprätthålla kontakten med barnet. Barn känner ofta stor oro för sina föräldrar, särskilt om dessa lever destruktivt i t.ex. missbruk och hemlöshet. Det är inte ovanligt att vårdnadshavarnas situation försämras efter omhändertagandet och att de drar sig undan kontakten med socialtjänsten. Det är därför viktigt med ett motivationsarbete för att förmå dem att ta emot hjälp. Utgångspunkten är, som nämnts ovan, i första hand att barn ska återförenas med sin vårdnadshavare när vården inte längre behövs. Ibland är dock en återförening mellan barn och vårdnadshavare inte möjlig. I denna situation är det viktigt att socialtjänsten bemöter vårdnadshavarna på ett respektfullt och ärligt sätt. Socialtjänsten har ett fortsatt ansvar för att hjälpa vårdnadshavarna med att upprätthålla kontakten med barnet. Utgångspunkten för kontakten måste dock alltid utgå från barnets eller den unges behov och intressen (se prop. 2012/13:10 s. 84 och 85).

Vid frågor om tvångsvård av barn och vårdnadsöverflyttning aktualiseras de krav som följer av Europakonventionen. Enligt artikel 8.1 i Europakonventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat och familjeliv. Enligt artikel 8.2 får en offentlig myndighet inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till bl.a. skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. Europadomstolen har upprepade gånger understrukit vikten av att – när detta är till barnets bästa – åtgärder vidtas för att barn ska kunna återförenas med sina föräldrar så snart som möjligt och inte hinna rota sig i fosterfamiljen (se t.ex. Saleck Bardí mot Spanien, dom den 24 maj 2011). Europadomstolen har också i flera domar understrukit myndigheternas skyldighet att verka för förening av föräldrar och barn som vistas i familjehem (se bl.a. Görgülü mot Tyskland, nr 74969/01, dom den 26 februari 2004, R. mot Finland, nr 34141/96, dom den 30 maj 2006 och Levin mot Sverige, nr 35141/06, dom den 15 mars 2012).

När det gäller hur förslaget om att tidigarelägga socialnämndens skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttning förhåller sig till artikel 8 i Europakonventionen gör regeringen bedömningen att förslaget inte innebär någon ytterligare inskränkning av artikel 8 i Europakonventionen då förslaget inte förändrar förutsättningarna för när överflyttning av vårdnad kan ske enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Övervägande om överflyttning av vårdnaden säkerställer trygghet och stabilitet

Socialstyrelsen anser att det inte är tillräckligt underbyggt i promemorian att en tidigareläggning av övervägandet om vårdnadsöverflyttning leder till att fler fall kan prövas i domstol. Även *Lunds universitet* och *Helsingborgs kommun* är tveksamma till att förslaget kommer att leda till fler vårdnadsöverflyttningar.

Uppgifter från Socialstyrelsens statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga visar att det 2020 rapporterades att vårdnadsöverflyttningar skett till familjehemsföräldrar för 319 barn och 2019 rapporterades att vårdnadsöverflyttning skett till familjehemsföräldrar för 340 barn. För 2018 rapporterades att vårdnadsöverflyttning skett till familjehemsföräldrar för 369 barn, 2016 för 356 barn, 2014 för 285 barn och 2013 för 259 barn. För 2015 och 2017 saknas fullständiga uppgifter. Det är svårt att ge en prognos över hur många fler ansökningar om överflyttning av vårdnaden som kan komma att prövas i domstol och hur många fler vårdnadsöverflyttningar som kan ske om socialnämnden blir skyldig att överväga överflyttning av vårdnaden då barnet har varit placerad i familjehemmet i två år.

Som framgår ovan bedömer dock regeringen att det kan finnas situationer där förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken finns redan när barnet har varit placerad i familjehemmet i två år. För yngre barn kan två år vara en relativt lång tid satt i relation till barnets ålder och mognad. Majoriteten av de barn som blir kvar i vården under lång tid är barn som placerats i tidig eller mycket tidig ålder. Genom att det tydligt framgår av lagstiftningen att socialnämnden har en skyldighet att särskilt överväga frågan om vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år, kan fler fall komma under domstolens prövning och vårdnadsöverflyttningar komma till stånd i fler fall där förutsättningarna är uppfyllda.

Rädda Barnen anser att det i lagtexten tydligare bör framgå att övervägande av överflyttning av vårdnaden kan ske tidigare än efter två år i samma familjehem. *Rädda Barnen* önskar en tydligare flexibilitet vad gäller tidsgränserna.

Om socialnämnden finner att det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden vid ett tidigare datum än då barnet har varit placerad i två år, finns inget som hindrar socialnämnden att göra detta. Regeringen delar inte *Rädda Barnens* synpunkt om att det behöver framgå av lagtexten.

Som redovisats ovan har riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen framfört att socialnämnden bör överväga en ansökan om överflyttning av vårdnaden senast efter det att barnet eller den unge varit placerad i samma familjehem under två år, i stället för som nu tre år. I tillkännagivandet anges att detta bör framgå av respektive lag, SoL och LVU. Eftersom regeringen nu föreslår att socialnämnden ska överväga om det finns skäl

Prop. 2021/22:178 att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år anses tillkännagivandet från riksdagen tillgodosett (bet. 2020/21:SoU5 punkt 2, rskr. 2020/21:128).

Familjehemmen bör ges förutsättningar att kunna ta över vårdnaden

MFoF pekar på vikten av att familjehemmen ges goda förutsättningar att möta barnets behov. För att möjliggöra fler vårdnadsöverflyttningar behövs enligt *Helsingborgs kommun* stöd till familjehemmen, vilket även *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* lyfter. Även *Malmö kommun* framhåller att ett motiv till att familjehemsföräldrar inte vill överta vårdnaden kan vara att familjehemmet inte vill bidra till att barnet förlorar insatser från socialtjänsten som i dag endast erbjuds barn som är familjehemsplacerade, till exempel insatser för skolgång. Ett annat hinder är att familjehemmet förlorar sin handledning samtidigt som de kan bli part i framtida vårdnadstvister. *Barnombudsmannen* efterlyser fördjupade resonemang kring de situationer där det saknas förutsättningar för en vårdnadsöverflyttning, samtidigt som hemflytt inte är aktuellt. *Barnombudsmannen* och *Maskrosbarn* anser att det behöver utredas varför familjehem tackar nej till att bli vårdnadshavare samt vilket stöd som skulle kunna behövas och *Barnrättsbyrån*, *Unicef* och *Bris* framför bland annat att de saknar en djupare analys över anledningarna till att institutet vårdnadsöverflyttning inte används i större utsträckning i dag och vilka problem som finns, både ur placerade barns och ungas perspektiv, ur socialnämndens perspektiv samt ur familjehemmets perspektiv. Även *Rädda Barnen* belyser möjliga orsaker till att familjehem inte vill ta över vårdnaden och lämnar förslag på hur antalet vårdnadsöverflyttningar skulle kunna öka. *Vårdföretagarna* påpekar också att förslaget kan komma att påverka möjligheten att rekrytera familjehem.

Kammarrätten i Stockholm uppger att det saknas ett resonemang kring situationen för barn som, vanligtvis i inledningen av vård som beslutats med stöd av LVU, har behövt flytta mellan flera olika jour- eller familjehem. Det finns enligt kammarrättens mening även skäl att se över förutsättningarna för adoption av barn som är långvarigt placerade i familjehem. För att uppnå syftet med att säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för familjehemsplacerade barn bör man enligt kammarrättens mening även överväga förutsättningarna för ersättning till särskilt förordnade vårdnadshavare i familjehem. Kammarrätten anser att det finns ett behov av att införa en garanti för, eller i vart fall tydliggöra, att ersättning utgår även efter en vårdnadsöverflyttning.

De synpunkter som remissinstanserna tar upp om att ge familjehemmen goda förutsättningar för att möta barns behov och om att öka förutsättningarna för familjehem att kunna överta vårdnaden om barn och att se över förutsättningar för adoption är viktiga och angelägna.

Regeringen beslutade den 7 oktober 2021 kommittédirektiv om att ge en särskild utredare i uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i bl.a. familjehem och jourhem med stöd av SoL eller LVU (dir. 2021:84). Syftet med uppdraget är att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. I uppdraget ingår bl.a. att analysera hur fler lämpliga familjehem kan till-

skapas, analysera hur stödet till familjehem under placeringstiden kan stärkas, klarlägga om ersättningsnivån till familjehem påverkar tillgången till lämpliga hem och se över ersättningssystemet samt föreslå de författningsåtgärder och andra åtgärder som bedöms nödvändiga. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast den 10 april 2023.

I detta sammanhang kan det också nämnas att det ingår i de ovan nämnda direktiven om vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken (dir. 2021:70) att ta ställning till hur stödet till vårdnadshavarna och barnet efter en vårdnadsöverflyttning kan förbättras. Utredaren ska också kartlägga och redovisa vilka omständigheter som i dag särskilt beaktas vid prövningen av frågan om adoption när ett barn har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet. Vidare ska utredaren överväga och bedöma om förutsättningarna för adoption bör justeras för att tillgodose familjehemsplacerade barns rätt till trygghet och stabilitet och hur övriga intressen – inte minst rätten till privat- och familjeliv – samtidigt kan tillgodoses, och föreslå de författningsändringar som behövs. Uppdraget ska redovisas senast den 20 december 2022.

Regeringen har också gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra kunskapshöjande insatser inom familjehemsvården (S2020/05272). I uppdraget lyfts frågor om bl.a. vårdnadsöverflyttning och familjehemmets inställning till vårdnadsöverflyttning och till en varaktig relation redan när familjehem rekryteras. Uppdraget ska slutredovisas i mars 2023.

Med anledning av de två pågående utredningarna och regeringens uppdrag till Socialstyrelsen om kunskapshöjande insatser inom familjehemsvården anser regeringen att de synpunkter som remissinstanserna framför om att ge familjehemmen goda förutsättningar för att möta barnens behov och att öka förutsättningarna för familjehemmen att överta vårdnaden och att se över om förutsättningarna för adoption behöver ändras är omhändertagna.

När det gäller frågan om ersättning gäller i dag att kommunen får fortsätta att betala skälig ersättning till den eller dem som har övertagit vårdnaden om ett barn. Vid en överflyttning av vårdnaden ska socialnämnden ge den särskilt förordnade vårdnadshavaren råd och stöd (6 kap. 11 § SoL). Det huvudsakliga syftet med bestämmelsen är att underlätta för de familjehem som överväger att överta vårdnaden om det eller de barn som finns placerade i familjehemmet (prop. 2012/13:10 s. 88–90 och s. 131 och 132).

8 Socialnämndens uppföljningsskyldighet

8.1 En skyldighet för socialnämnden att följa upp den unges situation efter avslutad LVU-vård bör införas

Regeringens förslag: När vård upphör enligt 21 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vården upphör men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återföreningen har skett.

Vid en uppföljning får socialnämnden konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavarens är närvarande.

När uppföljningen inleds respektive avslutas ska socialnämnden underrätta den unge, om den unge har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att den inleddes. Uppföljningen ska också avslutas om nämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen.

Den nuvarande bestämmelsen i socialtjänstlagen om socialnämndens möjlighet att följa upp ett barns situation efter avslutad placering ska endast gälla placeringar enligt socialtjänstlagen. Bestämmelsen ska tillföras en upplysningsbestämmelse om bestämmelserna om uppföljning av ett barns situation när vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga upphör.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I promemorian föreslås en annan lydelse i fråga om när uppföljningen ska inledas och avslutas. Vidare framgår det av promemorians förslag att om ett flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud har meddelats i samband med att vården har upphört, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när ett sådant förbud har upphört och den unge har återförenats med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne. I promemorian föreslås att bestämmelsen om uppföljning ska anges i 1 § fjärde stycket LVU som en sådan annan åtgärd som får vidtas utan samtycke. Promemorian innehåller inte något förslag på upplysningsbestämmelse.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker förslaget. *Förvaltningsrätten i Stockholm* avstyrker förslaget med motiveringen att nuvarande bestämmelser om uppföljning i SoL tillsammans med förtydliganden inom ramen för handläggningsstödet BBIC (Barns behov i centrum) skulle vara tillräckligt för att uppnå syftet med förslaget. *Förvaltningsrätten i Stockholm* anser också att förslaget luckrar upp förhållandet mellan SoL och LVU, vilket kan leda till att tillämparen förlorar överblicken över vilka perspektiv som är viktiga enligt de olika lagarna. *Västerås kommun* avstyrker förslaget med hänvisning till

att lagstiftningen behöver ha kvar en viss flexibilitet vid planeringen av vårdens upphörande. Enligt *Kammarrätten i Göteborg* är intentionen bakom förslaget lovvärd men det är tveksamt om förslaget kommer att få någon större praktisk betydelse eftersom socialnämnden inte har några sanktionsmöjligheter om barnets vårdnadshavare eller barnet själv väljer att inte delta i uppföljningen.

Även *Lunds kommun* ställer sig tveksam till att socialnämnden ska vara skyldig att följa upp barns situation och menar att det i stället bör handla om en rekommendation om att följa upp.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) påpekar bland annat att den föreslagna lagtexten lämnar utrymme för vissa tolkningssvårigheter i fråga om vilken lagstiftning som ska tillämpas när hemflytten behöver förberedas. IVO anser inte att socialnämnden ska vara skyldig att avsluta uppföljningen när en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL inleds.

Socialstyrelsen menar att uppföljningsskyldigheten i vissa fall kommer att vara överflödig. Vidare anser Socialstyrelsen att den uppgiftsskyldighet som gäller för anmälningsskyldiga myndigheter enligt 14 kap. 1 § SoL även bör gälla vid uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Vidare ser Socialstyrelsen behov av att förtydliga tidpunkten för när socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder.

Göteborgs universitet anser att det bör övervägas om inte samma krav på uppföljning bör gälla för placeringar som avslutats enligt SoL, och *Länsstyrelsen Östergötland* lyfter att det också finns ett stort behov av att följa upp situationen för barn som är placerade enligt SoL på grund av hedersrelaterat våld och förtryck. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)* framför att det kan finnas behov av uppföljning även för unga i åldersgruppen 18–21 år. Även *Barnens rätt i samhället (Bris)* ser behov av uppföljning för unga som fyllt 18 år och menar att regeringen behöver tillsätta en utredning om den frågan.

När det gäller förslaget om att en uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder anser vissa remissinstanser, däribland *Lunds universitet*, *Barnombudsmannen*, *Vårdföretagarna*, *Rädda Barnen*, *Maskrosbarn*, *Unicef*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset*, *Vision*, *Kalmar kommun*, *Göteborgs kommun* och *Brinn för barnen* att tidsgränsen är för snäv och i stället bör vara 12 månader. Även *Kammarrätten i Göteborg* framför att en uppföljningstid om sex månader framstår – särskilt i situationer med bristande medverkan – som alltför kort. Andra remissinstanser, däribland *Sveriges advokatsamfund*, *Socialstyrelsen*, *Barnrättsbyrån*, *Östersunds kommun*, *Luleå kommun* och *Helsingborgs kommun* anser att det är rimligt att en uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder. *Bris* tillstyrker förslaget om att en uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att uppföljningsskyldigheten inträder men anser samtidigt att det inte kan utelämnas att uppföljningstiden behöver vara längre. Enligt *Riksdagens ombudsmän (JO)* bör tidsgränsen motiveras närmare i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Några remissinstanser, däribland *Jämställdhetsmyndigheten*, *Barnrättsbyrån*, *Rädda Barnen* och *Unicef*, anser att socialnämnden även ska underrätta barn under 15 år om när en uppföljning inleds och avslutas och *Brottsofferjouren (BOJ)* menar att åldersgränsen på 15 år bör ersättas av en mognadsbedömning i stället för en statisk åldersgräns.

Prop. 2021/22:178 *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* anser att det finns behov av att reglera att den kommun som inlett en uppföljning också är skyldig att avsluta uppföljningen även om barnet byter vistelsekommun. Även *Socialstyrelsen* ser behov av förtydligande när det gäller vilken kommun som ansvarar för uppföljningen och *Unicef* och *Botkyrka kommun* undrar vad som händer om vårdnadshavarna inte följer planeringen eller inte sköter kontakten med socialnämnden.

Skälen för regeringens förslag

Det bör införas en skyldighet för socialnämnden att följa upp barns situation efter det att vård enligt LVU har upphört

Bestämmelser om socialnämndens möjlighet att följa upp barns situation finns i SoL. Enligt 11 kap. 4 a § SoL får socialnämnden följa upp ett barns situation när en utredning som gäller barns behov av stöd och skydd avslutats utan beslut om insats. Socialnämnden får också följa upp ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört (11 kap. 4 b § SoL). För att socialnämnden ska kunna göra en uppföljning enligt dessa bestämmelser krävs att barnet, utan att förhållanden som avses i LVU föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas. En uppföljning av ett barns situation efter avslutad utredning eller efter avslutad placering syftar förutom till fortsatt uppsikt över barnets förhållanden till fortsatt motivationsarbete för att möjliggöra de insatser till barnet som socialnämnden anser behövs. Syftet är också att ge socialnämnden en möjlighet att följa ett barn om det finns en berättigad oro för hans eller hennes situation i hemmet eller förhållanden i övrigt (prop. 2012/13:10 s. 133 och 134).

Socialstyrelsen fick under hösten 2013 i uppdrag av regeringen att på nationell nivå följa upp vissa bestämmelser som trädde i kraft den 1 januari 2013, däribland bestämmelserna i SoL om uppföljning av barns situation efter avslutad utredning och efter avslutad placering. Enligt Socialstyrelsens rapport, som publicerades 2015 (Nya bestämmelser för den sociala barn- och ungdomsvården – Uppföljning av 2013 års ändringar av SoL och LVU), uppgav 49 procent av de svarande kommunerna och stadsdelarna att de använt möjligheten i 11 kap. 4 b § SoL att följa upp ett barns situation efter det att en placering har avslutats. Drygt 36 procent uppgav att de inte fattat ett beslut om uppföljning och närmare 15 procent uppgav att de inte hade någon uppgift om i vilken utsträckning beslut om uppföljning hade fattats. Knappt 43 procent av kommunerna och stadsdelarna hade en skriftlig rutin eller liknande för att följa upp ett barns situation efter det att en placering har upphört. Av enkätens öppna svar framkom att flera kommuner även innan de nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 2013 brukade följa upp barnens situation efter avslutad placering. Andra beskrev också att de fortsatte ha kontakt med barnen och de unga, även utan ett beslut om uppföljning eftersom det är vanligt att besluta om en öppen insats för barnet eller den unge i samband med att placeringen upphör. I promemorian dras slutsatsen att rapporten indikerar att möjligheten att följa upp ett barns situation efter avslutad placering kanske inte används i den utsträckning som bestämmelsen medger. Det har i promemorian inte gjorts någon analys om orsakerna till att bestämmelsen

kanske inte används i den utsträckning som medges, men en förklaring skulle enligt regeringens mening kunna vara att det av förarbetena framgår att bestämmelserna om uppföljning av ett barns situation ska tillämpas med restriktivitet (prop. 2012/13:10 s. 88).

I promemorian redovisas att en skyldighet att följa upp barn efter avslutad vård enligt LVU efterfrågas av barnrättsorganisationer och myndigheter som utredaren varit i kontakt med.

Vård enligt LVU är en ingripande åtgärd som får beslutas endast om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas på grund av omsorgsbrister eller på grund av den unges eget beteende (2 och 3 §§ LVU). Vård enligt LVU ska upphöra när den inte längre behövs. När vården upphör ska socialnämnden noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne (21 § LVU). Oavsett om den unge ska återförenas med sina vårdnadshavare när vården upphör eller om någon återförening inte ska ske, t.ex. eftersom den unge ska flytta till eget boende eller vara fortsatt placerad i familjehem med stöd av SoL, kan den omständigheten att tvångsvården upphör innebära en stor omställning och risk för den unge. Att tvångsvården upphör innebär nämligen att de befogenheter som tillkommer socialnämnden under tiden för vården också upphör, liksom socialnämndens bestämmanderätt om barnet. Det är därför viktigt att socialnämnden kan följa barnets situation och utveckling efter det att vården avslutats, för att vid behov fånga upp eventuella behov av stöd och hjälp hos den unge. Det finns i dag inga skyldigheter i lagstiftningen för socialnämnden att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Det finns däremot en möjlighet att följa upp ett barns situation efter avslutad placering enligt 11 kap. 4 b § SoL, men som framgår ovan indikeras det i promemorian att den möjligheten kanske inte används i den utsträckning som bestämmelsen medger. Regeringen anser därför sammantaget, i likhet med promemorian, att nuvarande reglering i SoL om möjligheten att följa upp barns situation inte är tillräcklig när vård enligt LVU har upphört. För att tillförsäkra barn trygghet, säkerhet och stabilitet bör det därför införas en skyldighet att följa upp barns situation efter det att vård enligt LVU har upphört. Ytterligare stöd i arbetssätten eller rekommendationer om att följa upp, som föreslås av *Förvaltningsrätten i Stockholm* och *Lunds kommun*, bedöms inte som tillräckligt.

En uppföljning av ett barns situation utgör en inskränkning i vårdnadshavarens och barnets personliga integritet. Vid fråga om huruvida det bör införas en skyldighet att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU måste de nackdelar för den enskilde såsom inskränkningen i den personliga integriteten och intrång i privatlivet stå i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden i form av att säkerställa trygghet och stabilitet för barnet (proportionalitetsprincipen). Det bör inte heller införas en skyldighet att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU om målet kan uppnås med mindre ingripande åtgärder (behovsprincipen). De argument och intressen som finns för att tillskapa en trygg och säker miljö för barnen efter avslutad vård enligt LVU anser regeringen är så tungt vägande att inskränkningar i integritetsskyddet måste accepteras. Regeringen bedömer därför att en skyldighet för socialnämnden att följa upp barn som har vårdats med stöd av LVU är förenlig med både proportionalitetsprincipen och behovsprincipen.

Sedan den 1 januari 1995 gäller Europakonventionen som svensk lag genom lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Av 2 kap. 19 § regeringsformen framgår att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen.

En uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU innebär även en inskränkning av både vårdnadshavarens och barnets rätt till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen. Enligt artikel 8.1 i Europakonventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. Enligt artikel 8.2 får en offentlig myndighet inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till bl.a. skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. En sådan inskränkning måste således, enligt artikel 8 i Europakonventionen, ha ett legitimt syfte och vara proportionerlig.

Barnkonventionen gäller som svensk lag genom lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter vilken trädde i kraft den 1 januari 2020. Även i barnkonventionen finns barnets rätt till privat- och familjeliv reglerat. Enligt artikel 16.1 i barnkonventionen får inget barn utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat och familjeliv. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp (artikel 16.2). Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för barnets välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer barnets föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder (artikel 3.2). Både Europakonventionen och barnkonventionen reglerar således en rätt till privat- och familjeliv. Förslaget om en uppföljningsskyldighet efter avslutad vård enligt LVU är ägnat att säkerställa trygghet och stabilitet och ytterligare stärka principen om barnets bästa. Att begränsa vårdnadshavarens och barnets rättigheter enligt artikel 8 i Europakonventionen av hänsyn till barnets hälsa får anses vara ett legitimt intresse. En skyldighet att följa upp barn som vårdats med stöd av LVU bedöms nödvändigt för att tillgodose skyddet för barns hälsa enligt artikel 8.2 i Europakonventionen och bedöms därmed vara förenlig med Europakonventionen. Enligt artikel 3 i barnkonventionen ska det, vid alla åtgärder som rör barnet, i första hand beaktas det som bedöms vara barnets bästa. Skyldigheten att följa upp barns situation syftar till att säkerställa barnets rättigheter och bedöms därför vara förenlig med barnkonventionen.

Uppföljningsskyldigheten bör omfatta barn

I promemorian föreslås att skyldigheten att följa upp situationen för den unge efter avslutad vård enligt LVU bör omfatta barn som har varit placerade i familjehem, hem för vård eller boende, stödboende, särskilt ungdomshem men även barn som fått vård med stöd av LVU i hemmet. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)* framför att det kan finnas behov av uppföljning även för unga som fyllt 18 år, och *Bris*

lyfter att regeringen bör tillsätta en utredning om uppföljning av unga som fyllt 18 år.

Socialnämnden har enligt bestämmelserna i 5 kap. 1 § SoL ett särskilt ansvar även för unga som fyllt 18 år. Av 5 kap. 1 § 10 SoL följer att socialnämnden i sin omsorg om barn och unga ska tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet har upphört. Av förarbetena till bestämmelsen framgår bland annat att flickor och pojkar som fortfarande går i skolan kan behöva bo kvar i familjehemmet till dess skolgången har avslutats. De kan under en relativt lång period därefter ha behov av stöd i form av boende och personligt eller ekonomiskt stöd. Detta kan t.ex. innebära att en familjehemsplacering inte automatiskt upphör när den unge fyller 18 år. Vård enligt LVU kan också, under vissa förutsättningar, ges till unga som inte har fyllt 21 år (prop. 2006/07:129 s. 51).

Det har i promemorian inte gjorts någon bedömning av behovet av uppföljning av unga kvinnor och män som fyllt 18 år.

Det ansvar som socialnämnden har enligt 5 kap. 1 § SoL för unga som fyllt 18 år sedan vård och fostran utanför det egna hemmet har upphört får anses vara tillräckligt. Uppföljningsskyldigheten bör därför endast omfatta barn. En sådan åldersavgränsning stämmer också överens med nuvarande bestämmelser i SoL om uppföljning av barns situation. Regeringen vill dock understryka att socialnämnden alltid kan följa upp unga som fyllt 18 år, om den unge samtycker (se 5 kap. 1 § punkt 10 SoL).

Någon uppföljningsskyldighet när en placering enligt SoL har upphört föreslås inte

I promemorian konstateras att även en skyldighet för socialnämnden att följa upp barnets situation efter en avslutad placering enligt SoL skulle kunna bidra till att stärka tryggheten och stabiliteten för barn, men att detta måste vägas mot att placeringar och andra insatser enligt SoL är frivilliga och att det är viktigt att så långt som möjligt sträva efter frivillig vård. En skyldighet för socialnämnden att följa upp alla barn efter avslutad placering enligt SoL skulle enligt promemorian kunna leda till att vårdnadshavare inte längre samtycker till den unges placering om det efter att placeringen avslutas kommer att beslutas om en uppföljning oavsett samtycke. En skyldighet att följa upp barn som placerats enligt SoL skulle enligt promemorian ytterst kunna leda till att barn som behöver vård inte får det. I promemorian bedöms att den nuvarande bestämmelsen i 11 kap. 4 b § SoL om att socialnämnden får besluta om uppföljning i dessa fall är tillräcklig och något förslag om en uppföljningsskyldighet efter placeringar enligt SoL presenteras inte.

Göteborgs universitet anser att det bör övervägas om inte samma krav på uppföljning som föreslås när vård enligt LVU har upphört även bör gälla när vård enligt SoL har upphört och *Länsstyrelsen Östergötland* påpekar att det finns ett stort behov av att följa upp situationen för barn som är placerade enligt SoL på grund av hedersrelaterat våld och förtryck.

Regeringen bedömer att en uppföljningsskyldighet efter avslutad placering enligt SoL kräver delvis andra överväganden än vid avslutad vård enligt LVU. Samtidigt instämmer regeringen med både Göteborgs universitet och Länsstyrelsen Östergötland om att frågan om uppföljning

Prop. 2021/22:178 efter avslutad placering enligt SoL är viktig. Mot denna bakgrund lämnar regeringen inget förslag om en sådan skyldighet, men avser att följa frågan.

När det gäller bestämmelsen i SoL om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering har upphört föreslår regeringen i likhet med promemorian att det förtydligas i 11 kap. 4 b § SoL, att den bestämmelsen endast gäller barn som har varit placerade med stöd av SoL.

Regeringen vill även understryka att om det finns samtycke från vårdnadshavare och den unge, om han eller hon fyllt 15 år, kan socialnämnden alltid följa upp ett barns situation. Vidare har socialnämnden också enligt 5 kap. 1 § SoL ett särskilt ansvar för att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård utanför det egna hemmet upphört.

Förvaltningsrätten i Stockholm menar att förslaget luckrar upp uppdelningen mellan SoL och LVU. Att i LVU införa bestämmelser som inte gäller åtgärder som kan vidtas med tvång riskerar enligt förvaltningsrätten att leda till att tillämparen förlorar överblicken över vilka perspektiv som är viktiga enligt de olika lagarna.

Regeringen ser ingen risk för att förslaget om en uppföljningsskyldighet luckrar upp förhållandet mellan SoL och LVU. Skyldigheten att följa upp ett barns situation gäller endast när vård enligt LVU har upphört och bestämmelsen kommer att ha en nära koppling till bestämmelsen om vårdens upphörande i 21 § LVU. Av den anledningen anser regeringen att det är naturligt att uppföljningsskyldigheten regleras i LVU. Regeringen bedömer inte att en reglering i LVU medför att tillämparen förlorar överblicken över de perspektiv som är viktiga enligt de olika lagarna. En reglering i LVU torde snarare öka förutsägbarheten för tillämparen då de bestämmelser som aktualiseras i samband med att vård enligt LVU upphör är samlade i en och samma lag. Som framgår ovan föreslår regeringen också att det förtydligas i 11 kap. 4 b § SoL att den bestämmelsen endast gäller barn som har varit placerade med stöd av SoL.

Maskrosbarn menar att det behöver finnas större möjligheter för barn att få stöd även efter avslutad vård enligt LVU och menar även att det bör vara högt prioriterat att gå vidare och utreda hur en barnombudsfunktion skulle kunna byggas upp i Sverige.

Regeringen beslutade den 7 oktober 2021 att tillsätta en utredning om att stärka kvaliteten i vården när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende HVB, inklusive särskilda ungdomshem, med stöd av SoL och LVU (dir. 2021:84). I utredningsuppdraget ingår att lämna förslag på hur stödet till barn och unga kan förbättras sedan vård utanför det egna hemmet har upphört. Det handlar framförallt om att behoven av insatser till barn och unga som varit placerade kan vara mycket skiftande. I direktiven ges exempel på att ensamkommande barn och unga som saknar nätverk eller unga som inte gått klart gymnasiet kan ha extra svårt att etablera sig i vuxenlivet. För barn som är på väg att fylla 18 år eller för unga vuxna som går i gymnasieskolan eller nyss avslutat sina gymnasiestudier kan det också efter en avslutad placering finnas stora behov av insatser för att stödja dem inför vuxenlivet. I slutbetänkandet *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47) görs bedömningen att regeringen bör tillsätta en utredning med uppdrag att utreda behovet av och förutsättningarna för oberoende barnombud. Slutbetänkandet bereds

för närvarande inom Regeringskansliet. Det finns därför inte anledning att inom ramen för nuvarande lagstiftningsarbete ytterligare behandla dessa frågor.

Tidpunkten för när uppföljningsskyldigheten bör inträda

I promemorian föreslås att socialnämnden ska följa upp situationen för barn när vård enligt LVU har upphört. Det innebär enligt promemorian att uppföljningsskyldigheten som huvudregel inträder när vård enligt LVU upphör. Från denna huvudregel föreslås två undantag. Det ena undantaget gäller situationer då den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne men återföreningen inte sker i samband med att vården upphör. Om den unge ska återförenas med dem eller den som har vårdnaden om honom eller henne men återföreningen behöver förberedas, föreslås att uppföljningsskyldigheten inträder först när återförening har skett. Det andra undantaget gäller när flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud har meddelats i samband med att vård har upphört. Då föreslås att socialnämnden ska följa upp den unges situation först när ett sådant förbud har upphört och den unge har återförenats med dem eller den som har vårdnaden om honom eller henne.

Regeringen instämmer i promemorians bedömning att huvudregeln ska vara att uppföljningsskyldigheten inträder när vård enligt LVU upphör. Även om socialnämnden noga ska förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne, kan upplägget och tidpunkten för återföreningen se olika ut. Socialnämnden kan t.ex. bedöma att den unge behöver bo kvar i familjehemmet under en övergångsperiod efter avslutad vård enligt LVU. Går vårdnadshavarna med på det fattar socialnämnden i regel ett beslut om placering enligt SoL. Det kan också vara så att den unge bor kvar i familjehemmet under en tid efter det att vården enligt LVU har upphört eftersom ett beslut om flyttningsförbud har meddelats. I dessa situationer, då återföreningen behöver förberedas, uppstår enligt regeringens mening ett behov av att följa upp den unges situation först när den unge har återförenats med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

I vissa fall är det dock inte aktuellt med en återförening efter avslutad vård enligt LVU. Det kan t.ex. vara så att den unge flyttar till ett annat boende, t.ex. en egen lägenhet, studentrum, släkting eller vän. I denna situation anser regeringen, i likhet med promemorian, att socialnämnden ska följa upp den unge när vård enligt LVU upphör.

Det kan också vara så att vård enligt LVU kan upphöra eftersom det finns förutsättningar att låta vården fortsätta i frivillig form med stöd av SoL. Barnet har då ett fortsatt behov av vård utanför det egna hemmet och den unge fortsätter att vårdas och bo i det hem där han eller hon vistats under tiden för vård enligt LVU, eller placeras i ett annat boende, t.ex. ett familjehem, hem för vård eller boende eller stödboende enligt 6 kap. 1 § SoL. I sådana situationer anser regeringen att socialnämnden bör följa upp den unges situation när vård enligt LVU upphör. Även när den unge har fått vård med stöd av LVU i hemmet, bör socialnämnden följa upp den unges situation när vården upphör.

Sammantaget anser således regeringen att när vård enligt LVU upphör ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år. Enligt

Prop. 2021/22:178 regeringen bör uttrycket ”när vård upphör” användas i bestämmelsen i stället för det i promemorian föreslagna ”när vård har upphört” för att bestämmelsen ska bli så tydlig som möjligt. Huvudregeln är alltså att uppföljningsskyldigheten inträder när vård enligt LVU upphör. Från denna huvudregel föreslår regeringen ett undantag. Om återföreningen med vårdnadshavarna behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återförening har skett. Med återförening avses att barnet helt och hållet bor hos den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne. Regeringen anser inte att det, i fråga om flyttningsförbud, behöver framgå av bestämmelsen att uppföljningsskyldigheten inträder när flyttningsförbudet upphör. Har flyttningsförbud meddelats och den unge därefter ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne, inträder uppföljningsskyldigheten när återförening har skett.

Socialstyrelsen anser att uppföljningsskyldigheten är överflödigt när vård enligt LVU övergår till vård enligt SoL, eftersom socialnämnden i sådana situationer redan har ett ansvar att noga följa vården av den unge i enlighet med bestämmelserna i 6 kap. 7 b § SoL. Av samma skäl anser Socialstyrelsen att den föreslagna uppföljningsskyldigheten är överflödigt när vård enligt LVU övergår till en öppenvårdsinsats enligt SoL. Det innebär dessutom två olika beslut för barnet och vårdnadshavarna. Ur barnets och vårdnadshavarnas perspektiv är det enligt Socialstyrelsen viktigt att de beslut som fattas är tydliga och begripliga.

Regeringen har förståelse för Socialstyrelsens synpunkter men anser att även om socialnämnden noga ska följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende, finns behov av att följa upp ett barns situation när vård enligt LVU övergår till vård enligt SoL. Uppföljningsskyldigheten behövs för att säkerställa att övergången till frivillig vård fungerar bra och att det blir bra och tryggt för barnet. Det förekommer att vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, återkallar sitt samtycke till insatser enligt SoL kort tid efter att vård enligt LVU har upphört. I dessa situationer är det mycket viktigt att socialnämnden alltid, oavsett samtycke, följer upp den unges situation för att minska risken för att den unge får illa. Mot denna bakgrund anser regeringen att socialnämnden ska följa upp barns situation även i situationer då vård enligt LVU övergår till vård enligt SoL. När uppföljningsskyldigheten i sådana situationer ska inträda varierar beroende på om vården enligt SoL ges för att återföreningen behöver förberedas eller om någon återförening inte är aktuell eftersom barnet har behov av fortsatt vård utanför det egna hemmet.

IVO anser att förslaget lämnar utrymme för vissa tolkningssvårigheter när det gäller vilka bestämmelser om uppföljning i SoL eller LVU som ska tillämpas i de fall hemflytten behöver förberedas och barnet behöver vara fortsatt placerad. IVO har inget att invända mot en ordning som innebär att uppföljningsskyldigheten börjar löpa först när barnet har återförenats med sina vårdnadshavare men ställer sig frågande till om den föreslagna bestämmelsen i en sådan situation har företräde framför bestämmelsen om uppföljning i 11 kap. 4 b § SoL, och föreslår ett förtydligande om detta i 11 kap. 4 b § SoL.

För att öka tydligheten i lagstiftningen och därmed motverka tolknings-svårigheter om vilka bestämmelser om uppföljning som ska tillämpas,

anser regeringen att det bör införas en bestämmelse i 11 kap. 4 b § SoL som upplyser om den föreslagna bestämmelsen om socialnämndens skyldighet att följa upp ett barns situation när vård enligt LVU upphör. När vård enligt LVU upphör ska den föreslagna bestämmelsen i LVU om uppföljning av ett barns situation tillämpas.

Som *Socialstyrelsen* påpekar är det viktigt att innebörden av de beslut som fattas är tydliga och begripliga för dem som berörs. Av 11 kap. 10 § första stycket SoL följer att när en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska också tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Det åligger socialnämnden att vidta de åtgärder som behövs för att barn och vårdnadshavare ska kunna tillgodogöra sig innehållet i de beslut som fattas och som berör dem.

Västerås kommun menar att det kan finnas en risk att socialtjänsten ibland väljer att avsluta vården tidigare och i stället planerar in uppföljningen inom ramen för den tid som vården annars skulle ha pågått. Förslaget om en uppföljningsskyldighet påverkar inte förutsättningarna för när vård enligt 21 § LVU ska upphöra. Som beskrivs i avsnitt 5 ska nämndens prövning av om vården ska upphöra avse bl.a. frågan om huruvida barnets vårdbehov och de omständigheter som nödvändiggjort vården fortfarande består. Vidare föreslås där att det av 21 § LVU uttryckligen ska framgå att de omständigheter som föranledde vården måste ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att förändringarna ska kunna ligga till grund för vårdens upphörande. Tillägget syftar till att ytterligare stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för barn och tillvarata barnets bästa för att säkerställa att vården inte avslutas i förtid. Regeringen avser också, som framgår nedan, att ge Socialstyrelsen i uppdrag att öka kunskapen om uppföljning av barns situation efter avslutad utredning och efter avslutad placering. Mot denna bakgrund anser regeringen att det inte finns någon sådan risk som Västerås kommun påpekar.

Socialnämnden ska kunna ta de kontakter som behövs

Enligt barnkonventionen ska konventionsstaterna enligt artikel 12 tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Enligt de nuvarande bestämmelserna i SoL om uppföljning av ett barns situation efter avslutad utredning och efter avslutad placering får socialnämnden konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande i enlighet med 11 kap. 2 § första stycket och 11 kap. 10 § tredje stycket SoL (se 11 kap. 4 c § SoL). På motsvarande sätt som gäller i dag föreslår regeringen, i likhet med promemorian, att socialnämnden vid en uppföljning efter avslutad vård enligt LVU får konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Av nuvarande bestämmelser i SoL om uppföljning av ett barns situation följer att socialnämnden ska underrätta barn som fyllt 15 år och vårdnadshavare som berörs om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen (se 11 kap. 4 c § andra stycket SoL). I promemorian föreslås en liknande bestämmelse för uppföljningar efter avslutad vård enligt LVU. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv är det mycket viktigt att såväl vårdnadshavare som barn får kännedom om när en uppföljning inleds och avslutas. Det får inte råda någon tvekan för den enskilde om huruvida en uppföljning pågår eller inte.

Jämställdhetsmyndigheten, Barnrättsbyrån, Rädda Barnen och Unicef anser att socialnämnden även ska underrätta barn under 15 år om när en uppföljning inleds och avslutas.

Barn som fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt SoL och LVU. Barn som fyllt 15 år kan alltså formellt ansöka om bistånd och få sin ansökan prövad, vilket skulle kunna bli aktuellt under tiden för en uppföljning efter avslutad vård enligt LVU. Barn som fyllt 15 år företräder alltså sig själva i processen och har rätt att företa egna bindande processhandlingar. Att socialnämnden ska underrätta barn som fyllt 15 år om beslutet att inleda respektive avsluta uppföljningen hänger ihop med barns processbehörighet och regeringen avser inte att föreslå några förändringar i fråga om processbehörighetsåldern. Mot denna bakgrund instämmer regeringen i promemorians bedömning att socialnämnden när uppföljningen inleds respektive avslutas ska underrätta den unge, om han eller hon fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs. Regeringen vill dock understryka att det av 11 kap. 10 § SoL följer att när en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Motsvarande bestämmelse finns i 36 § LVU.

Av 11 kap. 5 § SoL följer att all handläggning av ärenden som rör enskilda och genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling ska dokumenteras. För att dokumentationsskyldigheten ska fylla sin huvuduppgift krävs att dokumentationen innehåller tillräcklig, väsentlig och korrekt information. De åtgärder som socialnämnden i dag vidtar inom ramen för uppföljning enligt 11 kap. 4 b § SoL omfattas av dokumentationsskyldigheten. Regeringen bedömer i likhet med promemorian att dokumentationsskyldigheten i 11 kap. 5 § SoL också omfattar den föreslagna uppföljningen av LVU-vård utan att någon ytterligare bestämmelse behöver införas.

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen angett att det ska finnas ett lagstadgat krav på att uppföljningen under en placering i familjehem respektive jourhem ska dokumenteras skriftligt (bet. 2020/21:SoU19 punkt 14, rskr. 2020/21:187). I och med att dokumentationskrav redan gäller för uppföljningen under tiden för en placering i familjehem respektive jourhem och regeringen nu även bedömer att dokumentationsskyldigheten i 11 kap. 5 § SoL ska omfatta den föreslagna uppföljningen av LVU-vård, får ovannämnda tillkännagivande anses tillgodosett.

Socialstyrelsen påpekar att socialnämnden har begränsade möjligheter att hämta in uppgifter inom ramen för en uppföljning. För att socialnämnden ska kunna hämta in uppgifter behöver anmälningsskyldiga ges samma uppgiftsskyldighet inom ramen för en uppföljning som finns för nämndens utredning av ett barns behov av stöd och skydd enligt 14 kap. 1 § tredje stycket SoL. Om någon uppgiftsskyldighet inte införs för kontakter inom ramen för uppföljningen, kommer den information som socialnämnden kan få in att vara begränsad på grund av sekretess- och tystnadspliktsregler. Detta bör enligt myndigheten beaktas i det fortsatta beredningsarbetet.

Om det under uppföljningen uppkommer omständigheter som kan föranleda någon åtgärd från socialnämndens sida, är socialnämnden skyldig att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL syftar till att, i samarbete med föräldrar och barn, klargöra barnets situation och behov, samt när det är befogat att föreslå insatser (se prop. 2012/13:10 s. 64). Socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar när det gäller barn som kan vara i behov av stöd eller skydd (prop. 2012/13:10 s. 55). För bedömningen av behovet av insatser får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs (11 kap. 2 § SoL). Att se till att barn och unga som befinner sig i en utsatt situation får den vård eller det skydd de behöver är en av socialtjänstens viktigaste uppgifter. För att kunna genomföra uppgiften måste socialnämnden ha möjlighet att utreda den unges situation och behov av hjälp. Ofta blir nämnden mycket beroende av i vilken utsträckning man kan få uppgifter från andra myndigheter och befattningshavare som kommit i kontakt med den unge och hans familj. För att en utredning ska fylla sin funktion är anmälningsskyldiga myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma därför skyldiga att lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för en utredning av ett barns behov av stöd och skydd (14 kap. 1 § tredje stycket SoL). Uppgiftsskyldigheten finns även om det inte gjorts någon anmälan.

En uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU har ett annat syfte än en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. En uppföljning av ett barns situation syftar till att följa den unge och få information om den unges situation medan en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL syftar till att klargöra den unges behov. För att en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL ska fylla sin funktion har det ansetts viktigt att i lagstiftningen införa en skyldighet för anmälningsskyldiga myndigheter, befattningshavare och yrkesverksamma att lämna uppgifter till socialnämnden som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av stöd och skydd. Enligt regeringen mening gör sig samma behov inte lika gällande vid en uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Regeringen bedömer att socialnämnden har goda möjligheter att följa barnets situation och genomföra uppföljningen utan att en uppgiftsskyldighet behöver införas. Uppstår svårigheter för socialnämnden att följa barnets situation, t.ex. på grund av bristande kontakt med barnet och vårdnadshavarna eller bristande information om barnet i övrigt, åligger det socialnämnden att överväga om en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL bör inledas. Samma sak gäller om vårdnadshavarna och barnet väljer att inte delta i uppföljningen, ett problem som påpekas av *Kammarrätten i Göteborg, Unicef* och *Botkyrka kommun*.

I promemorian föreslås att en uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder. En uppföljning ska avslutas tidigare om socialnämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap 1 § SoL.

JO saknar en närmare motivering till förslaget i promemorian och anser att frågan om uppföljningstiden bör behandlas i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Av nuvarande bestämmelser i SoL om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering har upphört följer att en uppföljning ska avslutas senast två månader från det att placeringen har upphört eller nämnden dessförinnan finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL (se 11 kap. 4 c § andra stycket SoL). Det innebär att det ska fattas ett formellt beslut om uppföljning och att uppföljningen som längst får pågå i två månader. Under uppföljningstiden ska socialtjänsten med viss regelbundenhet, beroende på barnets ålder och behov, ha kontakt med föräldrar och barn och i övrigt ta de kontakter som behövs (prop. 2012/13:10 s. 87–88 och s. 134–135).

Som nämns ovan fick Socialstyrelsen under hösten 2013 i uppdrag av regeringen att på nationell nivå följa upp bestämmelserna i SoL om uppföljning av ett barns situation. Uppföljningen visade att två månader ansågs vara för kort tid för att hinna följa upp ett barns situation.

För att förslaget om en uppföljningsskyldighet ska vara meningsfullt behöver socialnämnden tillräckligt med tid för att kunna genomföra uppföljningen. I slutbetänkandet *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag* (SOU 2020:47) föreslås också en uppföljningstid om högst sex månader när det gäller bestämmelsen om socialnämnden möjlighet att följa upp ett barns situation efter avslutad placering enligt SoL (11 kap. 4 b och c §§ SoL). De skäl som utredningen anför, nämligen att det behövs tillräckligt med tid för att socialnämnden ska kunna följa utvecklingen av barnet, gör sig även gällande vid uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU.

Sammantaget bedömer regeringen, i likhet *Sveriges advokatsamfund*, *Socialstyrelsen* och *Barnrättsbyrån*, att det är rimligt att en uppföljning ska avslutas senast sex månader efter det att uppföljningen inleddes. Regeringen föreslår därför, i likhet med promemorian, att en uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU ska avslutas senast sex månader från det att uppföljningen inleddes, dvs. när vården upphörde eller vid återföreningen, om uppföljningen inleddes först vid denna. Regeringen föreslår även att uttrycket ”uppföljningen inleddes” används i bestämmelsen för att bestämmelsen ska bli så tydlig som möjligt.

Flera remissinstanser anser att uppföljningen ska avslutas senast tolv månader efter det att uppföljningsskyldigheten inträder. Under tolv månader har familjen enligt *Rädda Barnen* gått igenom alla faser som kan vara kritiska, som t.ex. skolgång, helger och längre semesterperioder. *Maskrosbarn* menar att om den maximala uppföljningstiden är tolv månader kan socialnämnden göra en helhetsbedömning av barnets situation. Även *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* anser att uppföljningen bör kunna pågå under tolv månader och påpekar att det kan ta tid att upptäcka

missförhållanden och att symptom kan uppkomma långt efter att omsorgs-svikten har startat.

Ett förslag som innebär att en uppföljning efter avslutad vård ska avslutas senast tolv månader efter det att uppföljningstiden inträder skulle innebära en väsentlig förlängning av uppföljningstiden jämfört med förslaget i promemorian. Ett sådant förslag kan därför inte behandlas inom ramen för nuvarande lagstiftningsarbetet.

Även om en uppföljning som längst kan pågå under sex månader är det som *Socialstyrelsen* påpekar viktigt att uppföljningen inte pågår längre tid än nödvändigt. Socialnämnden avgör hur länge uppföljningen bör pågå och nämnden behöver göra en bedömning utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Det är dock viktigt att uppföljningen är så pass omfattande att socialnämnden kan bedöma om barnets situation är trygg och stabil.

Enligt promemorians förslag ska en uppföljning avslutas om socialnämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL. *IVO* anser att det vore mer ändamålsenligt att ge socialnämnden en möjlighet att avsluta uppföljningen när socialnämnden finner skäl att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL, men att det inte bör vara något krav. *IVO* ifrågasätter också hur det blir om socialnämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL under tiden som en hemtagningsprocess pågår.

En utredning enligt 11 kap. 1 § SoL syftar till att, i samarbete med föräldrar och barn, klargöra barnets situation och behov, samt när det är befogat att föreslå insatser (se prop. 2012/13:10 s. 64). Utredningen ska ges den omfattningen att den kan leda till ett sakligt korrekt beslutsunderlag (se prop. 1979/80:1 s. 562). Under tiden för utredningen får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs (se 11 kap. 2 § SoL). Socialnämnden har ett långtgående utredningsansvar när det gäller barn som kan vara i behov av stöd och skydd (prop. 2012/13:10 sid. 55). Med tanke på socialnämndens omfattande utredningsansvar anser regeringen att det inte är rimligt att låta en uppföljning av ett barns situation pågå under den tid som en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL pågår. Regeringen föreslår därför, i likhet med promemorian, att en uppföljning ska avslutas om socialnämnden finner skäl att inleda utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Om utredningen avslutas utan beslut om insats, kan socialnämnden på nytt besluta om uppföljning av barnets situation, med stöd av bestämmelserna i 11 kap. 4 a § SoL. Om socialnämnden inleder utredning enligt 11 kap. 1 § SoL under tiden som en hemtagningsprocess pågår, har uppföljningen inte inletts. Som framgår ovan ska socialnämnden, om återföreningen behöver förberedas, följa upp den unges situation först när återförening har skett.

Riksdagen har tillkännagett att det behövs bestämmelser i SoL som innebär att socialnämnden blir skyldig att följa upp ett barns situation under minst tolv månader efter att placeringen har upphört och barnet har återförts till sin ursprungsfamilj (bet. 2020/21:SoU19 punkt 13, rskr. 2020/21:187). Genom att regeringen nu föreslår att det ska införas en skyldighet för socialnämnden att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU får den del av tillkännagivandet som avser socialnämndens skyldighet att följa upp barns situation efter avslutad tvångsvård anses tillgodosett.

SKR påpekar att den unge kan byta vistelsekommun under den tid som uppföljningen pågår. För att det inte ska råda några tveksamheter om vilken kommun som ansvarar för uppföljningen anser SKR att det i SoL eller LVU bör regleras att den kommun som inlett en uppföljning också är skyldig att avsluta uppföljningen, även om barnet byter vistelsekommun. SKR hänvisar till bestämmelsen i 11 kap. 4 § SoL om att socialnämnden är skyldig att slutföra en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL och fatta beslut i ärendet även om barnet byter vistelsekommun. SKR anser att motsvarande bestämmelse ska gälla vid uppföljning av ett barns situation. Även *Socialstyrelsen* påpekar att det behöver förtydligas vilken kommun som ansvarar för uppföljningen om barnet under uppföljningen byter bosättnings- eller vistelsekommun.

Av 11 kap. 4 § SoL följer att socialnämnden är skyldig att slutföra en utredning enligt 11 kap. 2 § SoL och fatta beslut i ärendet även om barnet byter vistelsekommun. Den nya vistelsekommunen är skyldig att på begäran bistå med den utredning som socialnämnden kan behöva för att fatta beslut i ärendet. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att syftet med regeln primärt är att säkerställa att utredningen inte stannar av och läggs ner på grund av flyttningen. Syftet är också att den fortsatta utredningen ska bedrivas på bästa möjliga sätt trots de praktiska svårigheter som flyttningen kan ha fört med sig i detta hänseende. Bestämmelsen tillkom för att skapa struktur i utredningsarbetet (prop. 1996/97:124 s. 111 och 180–181).

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver (2 kap. 1 § SoL). Bestämmelser om kommunens ansvar finns i 2 a kap. SoL. Den kommun där den enskilde vistas ansvarar för stöd och hjälp enligt 2 kap. 1 § SoL om inte annat följer av 3–5 §§. Av 2 a kap. 3 § SoL följer att om den enskilde är bosatt i en annan kommun än vistelsekommunen, ansvarar bosättningskommunen för det stöd och den hjälp som den enskilde behöver. Vidare följer av 2 a kap. 4 § SoL att en kommun behåller ansvaret för stöd och hjälp åt en enskild som till följd av ett beslut av kommunen vistas i familjehem enligt 6 kap. SoL i en annan kommun. Regeringen bedömer att bestämmelserna om kommunens ansvar i 2 a kap. ska tillämpas när socialnämnden beslutar om uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Det finns enligt regeringen inget som tyder på att kommunerna i dagsläget fransäger sig ansvar för möjligheten att följa upp ett barns situation eller låter en påbörjad uppföljning av ett barns situation stanna av när barn byter vistelsekommun. Det finns inte heller något som tyder på att problem kommer att uppstå om barnet byter bosättningskommun under tiden för uppföljningen. Byter barnet bosättningskommun kan bestämmelsen i 2 a kap. 10 § SoL om överflyttning av ärende komma att tillämpas. Enligt den bestämmelsen kan ett ärende som avser vård eller någon annan åtgärd i fråga om en enskild person flyttas över till en annan kommun. En kommun som anser att ett ärende ska flyttas över ska begära det hos den andra kommunen. Ärendet ska då flyttas över om den som berörs av ärendet har starkast anknytning till den andra kommunen och det med hänsyn till den enskildes önskemål, hjälpbehovets varaktighet och omständigheterna i övrigt

framstår som lämpligt. Om berörda kommuner inte kommer överens om att flytta över ärendet, får den kommun som begärt överflyttning ansöka om det hos Inspektionen för vård och omsorg (se 2 a kap. 11 § SoL). Regeringen kan alltså inte se att det i dagsläget finns behov av en bestämmelse liknande den i 11 kap. 4 § SoL vid uppföljning av ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Regeringen ser därför ingen anledning att föreslå några lagändringar i detta avseende.

8.2 Kunskapsstöd i fråga om tillämpning av förslaget om uppföljning efter avslutad vård enligt LVU

Regeringens bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram stöd för tillämpningen av bestämmelserna om uppföljning enligt socialtjänstlagen av barns situation efter avslutad utredning och efter avslutad placering och för tillämpning av de föreslagna bestämmelserna av uppföljning av avslutad vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Promemorians bedömning: I promemorian görs inte någon bedömning av om Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att öka kunskapen om uppföljning av barns situation.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Barnrättsbyrån*, *Rädda Barnen*, *Maskrosbarn*, *Bris* och *Göteborgs universitet*, anser att det finns behov av att förtydliga innehållet i socialnämndens skyldighet att följa upp barn efter avslutad vård enligt LVU. Även *Socialstyrelsen* påpekar att omfattningen av uppföljningsskyldigheten behöver tydliggöras. *Helsingborgs kommun* anser också att det är otydligt vilka omständigheter socialnämnden ska beakta när nämnden bedömer om uppföljningen ska upphöra och *Kungsbacka kommun* anser att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att ge stöd och vägledning om vilka åtgärder som socialnämnden måste vidta för att uppföljningen ska anses vara tillräcklig, så att den kan avslutas.

Skälen för regeringens bedömning: Av förarbetena till bestämmelsen i 11 kap. 4 b § SoL om socialnämndens möjlighet att följa upp barns situation efter avslutad placering framgår att under uppföljningstiden ska socialtjänsten med viss regelbundenhet, beroende på barnets ålder och behov, ha kontakt med föräldrar och barn och i övrigt ta de kontakter som behövs (prop. 2012/13:10 s. 88). Det är viktigt att socialtjänsten får en så bra bild av barnets situation som möjligt och att det finns en regelbundenhet i kontakterna med barnet och vårdnadshavarna. Hur omfattande uppföljningen ska vara behöver dock bedömas i varje enskilt fall.

Det är angeläget att uppföljningen genomförs på ett genomtänkt och respektfullt sätt. Förutom syftet att få information om barnets förhållanden bör uppföljningen kunna innebära ett motivationsarbete om socialtjänsten bedömer att det finns behov av öppna insatser eller av en ny placering (prop. 2012/13:10 s. 88).

För att förslaget om en uppföljningsskyldighet av LVU-vården ska leda till ökad trygghet och säkerhet för barn är det viktigt att socialnämnden har

Prop. 2021/22:178 god kunskap om hur uppföljningen bör genomföras. I annat fall riskerar uppföljningsskyldigheten att bli ett slag i luften. Remissinstansernas synpunkter vittnar om att det finns en osäkerhet om hur uppföljningen bör genomföras, vad den bör innehålla, hur omfattande den bör vara och vilka bedömningar som bör göras och hur olika praktiska svårigheter bör hanteras. Detta är frågeställningar som till stor del behöver hanteras i praktiken och inte genom lagstiftning. Regeringen bedömer dock att kommunernas kunskap om uppföljning av barns situation behöver öka. Det är därför lämpligt att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram stöd för kommunerna om tillämpningen av bestämmelserna om uppföljning av barns situation.

9 Drogtest

9.1 Det saknas reglering om beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest

Enligt 14 § första stycket LVU har socialnämnden ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare under den tid som den unge vårdas enligt LVU så långt som möjligt tillgodoses. En nära och god kontakt mellan vårdnadshavarna och föräldrarna och barnet under vårdtiden är en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med vårdnadshavarna eller föräldrarna. Omfattningen av umgänget mellan föräldrar och barn som vårdas enligt LVU ska alltid bestämmas med hänsyn till vad som är bäst för den unge (1 § femte stycket LVU).

Det är inte ovanligt att barn har behov av tvångsvård med stöd av LVU på grund av att en eller båda vårdnadshavarna eller föräldrarna har problem med missbruk. När så är fallet och barnet ska ha umgänge med vårdnadshavarna eller föräldrarna är det viktigt att socialnämnden kan försäkra sig om att umgänget kan utövas på ett tryggt och säkert sätt för barnet. Om det inför det att umgänge ska äga rum finns misstankar om eller oro för att en vårdnadshavare eller förälder till ett barn som vårdas med stöd av LVU är påverkad droger, har socialnämnden i dag möjlighet besluta om begränsningar i umgänget enligt 14 § andra stycket 1 LVU. Av bestämmelsen följer att om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården får socialnämnden besluta hur den unges umgänge ska utövas med vårdnadshavare och föräldrar som har umgängets rätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller avtal. Bestämmelsen ger socialnämnden möjlighet att besluta hur umgänget ska utformas och eventuellt begränsas. Av förarbetena till bestämmelsen framgår att föräldrarnas personliga förhållanden kan, exempelvis vid långtgående missbruk eller vid psykisk sjukdom, vara sådana att de över huvud taget inte bör träffa barnet. Ett beslut om umgämbegränsning enligt 14 § andra stycket LVU kan alltså innebära att umgänget ställs in helt eller delvis. Det kan också innebära att en särskilt utsedd stödperson ska närvara vid umgänget. Bestämmelsen om

Socialnämnden ska kontinuerligt överväga om vård enligt LVU fortfarande behövs. Vårdas den unge med stöd av 2 § LVU ska nämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården behövs och hur vården bör inriktas och utformas (13 § första stycket LVU). Socialnämnden ska alltid ompröva ett beslut om vård enligt LVU om vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon fyllt 15 år, begär det. Om grunden för vård enligt LVU är missbruk hos vårdnadshavaren, behöver socialnämnden klarlägga om missbruket kvarstår för att kunna göra en bedömning av om vård enligt LVU kan upphöra. Av 21 § LVU följer att vård enligt LVU ska upphöra när den inte längre behövs. Vid prövningen av om vården ska upphöra ska socialnämnden ta ställning till om de förhållanden som föranledde vården, liksom barnets vårdbehov, har upphört (prop. 1979/80:1 s. 587). Inför ett beslut om vårdens upphörande ska socialnämnden göra en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Det finns inte några bestämmelser som i detalj reglerar vad en sådan utredning ska innehålla, men av 11 kap. 2 § SoL följer att den inte ska göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Högsta förvaltningsdomstolen har slagit fast att socialnämnden har ett långtgående ansvar för den utredning som ska ligga till grund för ett beslut i ett ärende om upphörande av LVU-vård. Frågan som ska prövas är om de omständigheter som låg till grund för vården fortfarande består. Tyngdpunkten i utredningen måste ligga på de aktuella förhållandena. Om grunden för vård enligt LVU är omsorgsbrister i hemmet, behöver utredningen klarlägga om och i så fall i vilken utsträckning bristerna fortfarande kvarstår och hur de i så fall förhåller sig till barnets eller den unges eventuella vårdbehov (HFD 2014 ref. 50). Är det t.ex. fråga om omsorgsbrister som beror på vårdnadshavarens missbruk, ska socialnämnden alltså klarlägga frågan om huruvida de omständigheter som nödvändiggjort vården fortfarande består och ta ställning till om vården kan upphöra.

Det finns i dag ingen reglering som möjliggör för socialnämnden att fatta beslut om att vårdnadshavare eller föräldrar till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest. Trots att sådan reglering saknas förekommer det att socialnämnden träffar överenskommelser med vårdnadshavare eller föräldrar om att på frivillig väg lämna drogtest, både inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra och inför umgänge. Det framgår av svaren på den enkät om drogtest som redovisas i promemorian. I enkäten har kommunerna bland annat fått svara på om det förekommer att de träffar frivilliga överenskommelser om drogtest, vad positiva drogtest leder till, hur det går till i praktiken när vårdnadshavare lämnar drogtest och vilka fördelar och nackdelar det finns med att vårdnadshavare och föräldrar lämnar drogtest. Enkäten har skickats ut till 68 kommuner varav 37 kommuner och nio stadsdelsförvaltningar har inkommit med svar. På fråga om det fr.o.m. år 2018 fram till oktober 2020 förekommit överenskommelser med vårdnadshavare eller förälder om uppvisande resultat av drogtest inför umgänge med barn som vårdas enligt LVU har 34 kommuner/stadsdelsförvaltningar svarat ja och nio kommuner/stadsdelsförvaltningar svarat nej. Bland de kommuner/stadsdelsförvaltningar som har svarat ja har nio svarat att det är mycket vanligt, 20 att det är vanligt, sex

Prop. 2021/22:178 att det är ovanligt och två att det är mycket ovanligt. På fråga om huruvida det fr.o.m. 2018 fram till oktober 2020 förekommit att överenskommelser träffats med vårdnadshavare om att de ska uppvisa resultat av s.k. drogtest i samband med upphörande av LVU har 15 kommuner/stadsdelsförvaltningar svarat ja och 23 kommuner/stadsdelsförvaltningar svarat nej. Bland dem som har svarat ja har tre svarat att det är mycket vanligt, nio att det är vanligt, åtta att det är ovanligt och två att det är mycket ovanligt. Av kommunernas svar framgår också att de anser att drogtest bidrar till att säkerställa att barnens behov av trygghet och skydd blir tillgodosett, att det minskar risken för umgänge med en drogpåverkad vårdnadshavare eller förälder och att det är ett sätt för vårdnadshavaren att uppvisa drogfrihet. Några kommuner påpekar också att drogtest är integritetskränkande för vårdnadshavaren och kan ge en ”falsk trygghet” samt att det finns en risk att man förlitar sig för mycket på testerna och att ett drogtest endast ger en ögonblicksbild.

Bestämmelser om skyldighet att lämna drogtest finns inom andra områden. Av 17 a § LVU följer att den som vårdas på ett särskilt ungdomshem är, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, skyldig att vid ankomsten till hemmet lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, eller svettprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av alkoholhaltiga drycker, narkotika, andra berusningsmedel, hälsofarliga varor eller dopningsmedel. Den unge får enligt bestämmelsen uppmanas att lämna prov endast om det finns anledning till det. Motsvarande bestämmelse finns i 32 a § lagen (1988:) om missbrukare i vissa fall, förkortad LVM. Även i t.ex. fängelselagen (2010:610), häkteslagen (2010:611) och i lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt finns bestämmelser om skyldighet att lämna drogtest.

Enligt Riksdagens ombudsmän (JO) saknas laglig grund för att använda drogtest som villkor vid beslut om umgängesbegränsning

JO har i två beslut uttalat att det inte är möjligt för socialnämnden att använda drogtest som villkor vid beslut om umgängesbegränsning enligt 14 § andra stycket 1 LVU. I JO-beslut den 23 oktober 2016 (JO 2016/17 s. 548, dnr 38-2015) riktade JO kritik mot en socialnämnd för att nämnden i samband med beslut om umgängesbegränsning enligt 14 § andra stycket 1 LVU, angett som särskilt villkor för umgänget att föräldrarna skulle lämna drogtest i samband med umgängestillfället. JO prövade om det fanns lagliga möjligheter att ställa upp ett sådant villkor och angav i sitt beslut att enligt 2 kap. 6 § RF är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Skyddet får enligt vissa förutsättningar begränsas enligt lag. Bestämmelsen innehåller inte någon uppräknning eller exemplifiering av vilka åtgärder som är att betrakta som kroppsliga ingrepp. Till uttrycket kroppsligt ingrepp hänförs, förutom direkt våld mot människokroppen, läkarundersökningar, mindre ingrepp som vaccinering och blodprovstagning samt liknande företeelser som brukar betecknas som kroppsbesiktning, t.ex. utandningsprov eller liknande alkoholtest. Även tagande av urinprov är ett sådant ingrepp som faller in under grundlagsbestämmelsen (se t.ex. JO 2011/12 s. 471, dnr 6823-2009 och 2196-2010). Skyddet mot kroppsliga ingrepp gäller endast om ingreppet är att anse som påtvingat. I sådant fall krävs alltså lagstöd

för att ingreppet ska få vidtas. Ett ingrepp är påtvingat om det allmänna disponerar över maktmedel för att genomdriva åtgärden. Det kan också vara påtvingat om den enskildes motstånd bryts genom hot om någon sanktion. Regeln bör tolkas så att den ställer upp ett skydd också mot att en befattningshavare uppträder på ett sätt som får till följd att den enskilde med fog uppfattar sig vara tvingad att underkasta sig ingreppet. Det kan vara fråga om underförstådda eller uttryckliga påtryckningar av olika slag (se bl.a. JO 2010/11 s. 509, dnr 479-2010). Det villkor om drogtest som socialnämnden hade beslutat om i det aktuella fallet kunde enligt JO:s mening inte betraktas som något annat än ett beslut som innebar tvång för den enskilde att underkasta sig ett kroppsligt ingrepp som en förutsättning för att ett umgänge med barnet skulle komma till stånd. Ett sådant beslut kan enligt JO endast fattas om åtgärden har stöd i lag. JO uttalade att det varken i LVU eller någon annan lagstiftning finns någon bestämmelse som ger socialnämnden rätt att kräva drogtest. Bestämmelsen i 14 § LVU om umgängesbegränsning tar sikte på själva umgänget och hur det kan begränsas, t.ex. umgängets omfattning, umgänge per telefon eller umgänge i närvaro av någon annan person. Mot denna bakgrund ansåg JO att socialnämndens beslut saknade laglig grund och riktade kritik mot socialnämnden. Även i JO-beslut den 17 maj 2019 (JO 2019/20 s. 543, dnr 7875-2017) riktade JO kritik mot en socialnämnd för att socialnämnden utan lagstöd hade angett i ett beslut om umgängesbegränsning att en förälder skulle uppvisa resultat av drogtest i samband med umgänges-tillfället.

9.2 Behovet av att kunna besluta att vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest

Regeringens bedömning: Det finns behov av att ge socialnämnden befogenhet att besluta att en vårdnadshavare eller en förälder till barn som vårdas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga ska lämna drogtest inför umgänge.

Det finns även behov av att ge socialnämnden befogenhet att besluta att en vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövning av om sådan vård ska upphöra.

Socialnämnden bör däremot inte ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter tvångsvårdens upphörande.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna är positiva eller har inga invändningar mot promemorians bedömning. Bland de remissinstanser som instämmer i promemorians bedömning kan nämnas *Förvaltningsrätten i Luleå*, *Västerås kommun*, *Helsingborgs kommun* och *Göteborgs universitet*. *Sveriges advokatsamfund* instämmer också i promemorians bedömning och framför bland annat att eftersom frivilliga överenskommelser om provtagning i praktiken riskerar att uppfattas som tvingande för att vården ska upphöra, är det ur

Prop. 2021/22:178 ett rättssäkerhetsperspektiv att föredra att frågan om drogtest regleras i lag. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)*, *Karlshamns kommun*, *Barnrättsbyrån*, *Barnombudsmannen (BO)*, *Rädda Barnen*, *Maskrosbarn*, *Unicef*, *Barnens rätt i samhället (Bris)*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Vision* instämmer huvudsakligen i promemorians bedömning men anser att det finns behov av att kunna besluta om drogtest även efter det att tvångsvården har upphört.

Förvaltningsrätten i Stockholm instämmer inte i promemorians bedömning. Förvaltningsrätten i Stockholm menar att det redan finns ett system som ger socialnämnden goda möjligheter att utforma ett umgänge med iakttagande av barnets bästa. Nuvarande bestämmelser om vårdens upphörande ger också socialnämnden de verktyg som behövs för att försäkra sig om att barnets bästa iakttas. *Kammarrätten i Stockholm* anser att det saknas en genomgripande analys av såväl behovet som förutsättningarna för att socialnämnden ska kunna fatta beslut om drogtest mot föräldrarnas eller vårdnadshavarnas vilja. *Lunds kommun* anför att förslaget riskerar att få negativa konsekvenser som inte gynnar barnets bästa. Finns det tveksamheter kring föräldrarnas drogfrihet måste det enligt Lunds kommun vara något som öppet diskuteras mellan nämnd och förälder. Om föräldern inte samverkar finns redan i dag en möjlighet för nämnden att påverka graden av umgänge eller planering för hemflytt, genom umgängesreglering och flyttningsförbud.

Förvaltningsrätten i Malmö ifrågasätter vilka fördelar det finns med att införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om drogtest jämfört med i dag, eftersom det inte går att tvinga någon att fysiskt underkasta sig ett drogtest. Effekten av förslaget måste därför enligt Förvaltningsrätten i Malmö anses begränsat.

Skälen för regeringens bedömning

Det finns behov av att införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om drogtest inför umgänge och inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra

Socialnämnden ansvarar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt som möjligt tillgodoses under den tid som den unge vårdas enligt LVU (14 § första stycket LVU). Att barnet har umgänge med sina vårdnadshavare eller föräldrar under tiden för vården är oftast en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i det hem där han eller hon vårdas och på sikt kunna återförenas med vårdnadshavarna eller föräldrarna. I vilka former och hur omfattande umgänget bör vara får bedömas från fall till fall utifrån barnets behov. Vårdplanen ska, om det inte möter särskilda hinder, beskriva det sätt på vilket den unges umgänge med föräldrar, vårdnadshavare och andra närstående ska ordnas (5 kap. 1 a § 2 socialtjänstförordningen [2001:937]). Genomförandeplanen ska, om det inte möter särskilda hinder, beskriva när och hur den unges umgänge med föräldrar, vårdnadshavare och andra närstående ska ordnas (5 kap. 1 a § andra stycket 5 socialtjänstförordningen [2001:937]). Innan nämnden fattar beslut om umgänget ska barnets eller den unges egen inställning inhämtas eller klarläggas så långt det är möjligt på annat sätt. Barnets eller den unges inställning ska tillmätas betydelse utifrån ålder och mognad (se 36 § LVU).

Om grunden för vård enligt LVU är att en eller båda vårdnadshavarna eller föräldrarna har problem med missbruk, behöver socialnämnden försäkra sig om umgänget kan utövas på ett tryggt och säkert sätt för barnet. Socialnämnden behöver även klarlägga om missbruket kvarstår när nämnden ska bedöma om vården ska upphöra. Av 21 § LVU följer att vård enligt LVU ska upphöra när den inte längre behövs. Eftersom det handlar om tvångsvård är det ytterst viktigt att vården inte består längre än nödvändigt. Samtidigt behöver barnet tillförsäkras trygghet, säkerhet och stabilitet när vården upphör.

Som framgår ovan förekommer det att överenskommelser träffas om att vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest både inför umgänge och inför vårdens upphörande. Någon reglering som styr förfarandet finns dock inte och om samtycke till att lämna drogtest saknas finns det inte några möjligheter för socialnämnden att besluta om drogtest. I promemorian ifrågasätts även hur frivillig en överenskommelse om att vårdnadshavare eller föräldrar ska lämna drogtest verkligen är. Om barnet vårdas med stöd av LVU och vårdnadshavaren eller föräldern är angelägen om att få ha umgänge med sitt barn och att vården ska upphöra, kan han eller hon känna sig tvungen att lämna drogtest. *Sveriges advokatsamfund* instämmer i den bedömningen och framför att eftersom frivilliga överenskommelser om provtagning i praktiken riskerar att uppfattas som tvingande för att vården ska upphöra, är det ur ett rättssäkerhetsperspektiv att föredra att frågan om drogtest regleras i lag.

Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med promemorian, att det finns behov av att i lag införa en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare eller förälder till ett barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest inför umgänge. Det finns också behov av att i lag införa en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare ska lämna drogtest inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Ett beslut om drogtest är ett intrång i den kroppsliga integriteten (se även nedan avsnittet Ett beslut om att vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest är förenligt med grundläggande fri- och rättigheter). Det är utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv därför viktigt att det finns en reglering som styr förfarandet och att det tydligt framgår av lagstiftningen under vilka förutsättningar som socialnämnden får besluta om drogtest. En reglering i lag möjliggör även för socialnämnden att, till skillnad från i dag, besluta om drogtest när samtycke till en sådan åtgärd saknas. I sammanhanget kan det även nämnas att JO har uttalat att höga krav måste ställas när det handlar om att förvissa sig om att frivillighet till drogtest faktiskt föreligger och att den enskilde inte känner sig pressad att lämna ett prov (se JO 2006/07 s. 97, dnr 2685-2004 och JO 2010/11 s. 509, dnr 479-2010).

Genom att det i lag införs en möjlighet att besluta om drogtest tillförs socialnämnden verktyg för att kunna göra säkrare bedömningar i fråga om umgänge och i fråga om vårdens upphörande. Även om det, som påpekats av både *Förvaltningsrätten i Stockholm* och *Lunds kommun*, redan finns bestämmelser som ger socialnämnden goda möjligheter att iakttä barnets bästa både vid umgänge och vid vårdens upphörande, anser regeringen att dagens bestämmelser inte är tillräckliga. Enligt regeringen behöver principen om barnets bästa stärkas ytterligare och en möjlighet för

Prop. 2021/22:178 socialnämnden att kunna besluta om drogtest kan bidra till att säkerställa barns behov av trygghet och säkerhet, och därmed stärka principen om barnets bästa.

I fråga om umgänge bör det kunna vara fråga om såväl umgänge för vilket en plan har upprättats i samförstånd med vårdnadshavare och umgänge där det inte varit möjligt att upprätta en plan i samförstånd och där det finns ett beslut om begränsning enligt 14 § andra stycket 1 LVU.

Förvaltningsrätten i Malmö påpekar att det inte går att tvinga någon att fysiskt underkasta sig ett drogtest och ställer sig därför frågande till vilka fördelar det finns med att införa en möjlighet för socialnämnden att kunna besluta om drogtest jämfört med i dag.

Som anges ovan finns i dag ingen reglering som styr förfarandet med drogtest inför umgänge och inför vårdens upphörande. Ett drogtest är ett intrång i den kroppsliga integriteten och det är därför utifrån ett rätts-säkerhetsperspektiv viktigt att det finns en reglering som styr förfarandet och tydligt anger under vilka förutsättningar som socialnämnden får besluta om drogtest. En reglering i lag möjliggör även för socialnämnden att, till skillnad från i dag, besluta om drogtest när samtycke till en sådan åtgärd saknas.

I promemorian görs bedömningen att socialnämndens möjlighet att besluta om drogtest endast bör omfatta vårdnadshavare eller föräldrar till barn som vårdas enligt LVU. *Nässjö kommun* påpekar att det vore önskvärt med beslut om drogtest även i situationer då den unge vårdas med stöd av SoL. Enligt Nässjö kommun kan en förälder hamna i en rättsosäker situation om kravet för umgänge är nykterhet men föräldern inte frivilligt vill lämna prov men vården i övrigt fungerar för både barnet och föräldern. Om beslutet om drogtest inte kan gälla vid vård enligt SoL, anser Nässjö kommun att det tydligt behöver framgå om denna grund enskilt kan vara skäl för ansökan om LVU.

Vård enligt SoL bygger helt och hållet på frivillighet. Eftersom SoL vilar på frivillighet innehåller lagen inte några bestämmelser som ger socialnämnden rätt att begränsa umgänget mellan barn och vårdnadshavare eller föräldrar. När vårdnadshavarna, eller den unge om han eller hon fyllt 15 år, begär att vård enligt SoL ska upphöra, ska vården upphöra. Att införa en möjlighet att besluta om drogtest när ett barn vårdas med stöd av SoL skulle enligt regeringens mening vara en mycket långtgående åtgärd och inte stämma överens med de principer om frivillighet som SoL vilar på. Regeringen instämmer därför i promemorians bedömning att socialnämndens möjlighet att besluta om drogtest endast bör omfatta vårdnadshavare eller föräldrar till barn som vårdas enligt LVU.

Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna drogtest innebär en inskränkning i vårdnadshavarens eller föräldrarnas personliga integritet. En sådan inskränkning måste stå i rimlig proportion till vad som kan vinnas med åtgärden i form av en trygg och säker miljö för barnet (proportionalitetsprincipen). Drogtester ska inte användas om målet kan uppnås med mindre ingripande åtgärder (behovsprincipen). Vårdnadshavare och föräldrar till barn som vårdas enligt LVU bör inte underkastas större intrång i sitt liv än vad som oundgängligen krävs. Intresset av att tillförsäkra barn och unga en trygg och säker miljö vid umgänge och när vård enligt LVU upphör, väger enligt regeringens mening så pass tungt att den inskränkning i den personliga

integriteten som ett beslut om drogtest innebär för vårdnadshavaren eller föräldern måste accepteras. Målet, dvs. att tillförsäkra barn en trygg och säker miljö, bedöms inte heller kunna uppnås med mindre ingripande åtgärder. Med hänsyn till det integritetsingrepp som ett beslut om drogtest innebär är det dock viktigt att socialnämnden gör en proportionalitets- och behovsbedömning i varje enskilt fall (se avsnitt 9.3.1).

En möjlighet att besluta om drogtest är förenlig med grundläggande fri- och rättigheter

I 2 kap. regeringsformen (RF) finns bestämmelser om skydd för de grundläggande fri- och rättigheterna, däribland ett skydd för den kroppsliga integriteten i 2 kap. 6 § första stycket RF. Av den bestämmelsen följer att var och en gentemot det allmänna är skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp. Till uttrycket kroppsligt ingrepp hänförs utöver t.ex. läkarundersökningar även mindre ingrepp som vaccinering, blodprovstagning, utandningsprov och liknande företeelser som brukar betecknas som kroppsbesiktning. Även tagande av urinprov är ett sådant ingrepp som faller in under grundlagsbestämmelsen (se t.ex. JO 2011/12 s. 471, dnr 6823-2009 och 2196-2010).

Förslaget om att införa en möjlighet för socialnämnden att besluta att vårdnadshavare eller förälder till barn som vårdas enligt LVU ska uppmanas att lämna drogtest skulle av vårdnadshavaren eller föräldern kunna uppfattas som en tvingande skyldighet att underkasta sig kroppsligt ingrepp. I en sådan situation skulle det kunna bli fråga om inskränkningar i regeringsformens skydd mot påtvingade kroppsliga ingrepp (jfr avsnitt 9.1). Enligt 2 kap. 21 § RF får sådana begränsningar endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett dem och inte heller sträcka sig så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningar får inte göras enbart på grund av en politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Som framgår av redogörelsen i avsnitt 9.3.1 kommer socialnämndens beslut dock inte att innebära något åläggande för den enskilde att underkasta sig drogtest. Trots att det alltså kommer att finnas utrymme för den enskilde att avstå från att genomföra ett test, och konsekvenserna av ett sådant ställningstagande inte är givna på förhand, kan beslutet för den enskilde komma att upplevas som ett intrång i den personliga sfären. Alldeles oberoende av om intrånget kan sägas vara påtvingat i den mening som avses i 2 kap. 6 § RF eller inte, finns mot den bakgrunden starka skäl för att reglera socialnämndens befogenhet att besluta om drogtest i lag (jfr 8 kap. 2 § första stycket 2 RF).

Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest får under alla förhållanden anses innebära en inskränkning av vårdnadshavarens eller föräldrarnas rätt till privat- och familjeliv. Rätten till privat- och familjeliv skyddas av artikel 8 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Enligt artikel 8.2 får en offentlig myndighet inte inskränka åtnjutandet av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med

Prop. 2021/22:178 hänsyn till bl.a. skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. En sådan inskränkning måste således, enligt artikel 8 i Europakonventionen, ha ett legitimt syfte och vara proportionerlig. Europakonventionen gäller som svensk lag enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Av 2 kap. 19 § RF framgår att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen.

Syftet med att i lag införa en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare eller en förälder till ett barn som vårdas enligt LVU ska uppmanas att lämna drogtest är att säkerställa en trygg och säker miljö för barnet. Ytterst syftar förslaget till att ytterligare stärka principen om barnets bästa. Enligt artikel 3 i barnkonventionen ska, vid alla åtgärder som rör barnet, i första hand beaktas det som bedöms vara barnets bästa.

Förslaget är angeläget för att kunna tillförsäkra barn en trygg och säker miljö vid umgänge och vid vårdens upphörande, vilket svarar mot ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. De befogenheter som socialnämnden får går inte utöver vad som är nödvändigt för att kunna tillförsäkra barn och unga en trygg och säker miljö och sträcker sig inte så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Sammantaget bedöms därför förslaget vara förenligt med den rätt till respekt för privat- och familjeliv som följer av Europakonventionen.

Som anges ovan innefattar den föreslagna befogenheten för socialnämnden att besluta om drogtest inte någon rätt för nämnden att tvinga enskilda att genomföra ett drogtest och bedöms därför inte innebära ett kroppsligt ingrepp som är påtvingat i den mening som avses i regeringsformen. För det fall att den rättsliga inramningen av de befogenheter som socialnämnden nu ges ändå skulle kunna medföra att vårdnadshavare eller föräldrar kan uppleva sig tvingade att underkasta sig provtagning, bedöms de skäl som motiverar intrånget i privat- och familjelivet tillräckligt bärkraftiga även för att motivera ett sådant ingrepp i skyddet för den personliga integriteten enligt regeringsformen (2 kap. 6 och 21 §§ RF).

Det finns inte behov av att införa en möjlighet att besluta om drogtest efter upphörande av LVU

I promemorian görs bedömningen att socialnämnden inte bör ges befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter tvångsvårdens upphörande. Som skäl för bedömningen anges att det kan ifrågasättas om ett förslag som innebär att vårdnadshavare ska lämna drogtest även efter tvångsvårdens upphörande skulle vara förenligt med behovs- och proportionalitetsprincipen och Europakonventionen. Enligt *Maskrosbarn* och *MUCF* måste socialnämnden genom att besluta om drogtest under uppföljningen efter det att vården enligt LVU har upphört kunna försäkra sig om barnets långsiktiga skydd och trygghet. *Barnombudsmannen* påpekar att den första tiden efter det att vården har upphört kan innebära stora förändringar som kan medföra påfrestningar för både barn och föräldrar, vilket skulle kunna innebära en riskfaktor för återgång i missbruk. Enligt *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* tilltar påfrest-

ningen för vårdnadshavare och föräldrar att fullgöra sitt ansvar gentemot barnet markant när återförening sker och heldygnsvården upphör. När påfrestningen ökar följer naturligt att risken för återfall i missbruk ökar och då är möjligheten för socialnämnden att inom sitt uppföljningsansvar begära drogtest väl motiverat. Vetskapen om att drogtest kan beslutas under uppföljningstiden kan också få en motivationsstärkande effekt, som bidrar till en längre sammanhållen period av nykterhet och därmed minskade risker för återfall. *Barnrättsbyrån* anser att även om förslaget innebär en inskränkning i rätten till privatliv för föräldrarna bör det ställas i proportion till den risk det innebär för ett barn att vistas i en hemmiljö med föräldrar som tidigare använt droger och den risk som därmed finns för återfall. Behovet av att säkerställa att förändringarna fortsättningsvis är varaktiga och genomgripande väger enligt *Barnrättsbyrån* tyngre än föräldrarnas rätt till integritet.

Regeringen instämmer i remissinstansernas synpunkter om att det är viktigt att barn och unga tillförsäkras trygghet och säkerhet utifrån ett långsiktigt perspektiv. Inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra är det därför viktigt att socialnämnden gör en utredning av barnets situation och vårdnadshavarnas omsorgsförmåga, för att kunna ta ställning till om vården kan upphöra. Regeringen föreslår även i denna proposition att det ska införas en skyldighet för socialnämnden att följa upp barn och unga efter det att vård enligt LVU har upphört (se kapitel 8). Om det under uppföljningen uppkommer misstankar om att barnet eller den unge riskerar att fara illa, t.ex. på grund av att vårdnadshavarna eller föräldrarna har återfallit i missbruk, kan socialnämnden inleda en ny utredning. Socialnämnden kan också fatta ett nytt beslut om omhändertagande alternativt ansöka om vård enligt LVU igen. Socialnämnden har alltså goda möjligheter att agera och vidta åtgärder om misstankar uppstår om att ett barn far illa efter det att vård enligt LVU har upphört. Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med promemorian, att socialnämnden inte bör ges möjlighet att kunna besluta att vårdnadshavare ska lämna drogtest efter det att vård enligt LVU har upphört.

9.3 Beslut om drogtest

9.3.1 Förutsättningar för att kunna besluta om drogtest

Regeringens förslag: Har den unge beretts vård med stöd av 2 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga ska socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Socialnämnden får då besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Även inför prövning av om vården ska upphöra ska socialnämnden, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare är eller har varit påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges ovan. Socialnämnden får då besluta att han eller hon ska uppmanas att lämna sådana prov som anges ovan.

Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna sådant prov som anges ovan får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Om vårdnadshavaren eller föräldern inte medverkar till provtagning får förhållandet tillmätas den betydelse för socialnämndens umgänges- eller vårdbeslut som omständigheterna motiverar.

Bestämmelserna om provtagning ska ingå i den uppräkningslista som finns i den inledande bestämmelsen i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga av sådana åtgärder som får vidtas utan samtycke.

Promemorians förslag överensstämmer i sak med regeringens men har en annan utformning. Promemorian innehåller inget förslag om att socialnämnden kan besluta om drogtest för att kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder har varit påverkad av droger.

Promemorian innehåller inte heller något förslag om att de föreslagna bestämmelserna om drogtest ska ingå i uppräkningslistan i 1 § fjärde stycket LVU av sådana andra åtgärder som får vidtas utan samtycke.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker promemorians förslag. När det gäller förutsättningarna för att besluta om drogtest anser *Förvaltningsrätten i Luleå* att rekvisitet ”om det finns anledning därtill” är vagt. *Sveriges advokatsamfund* och *SKR* anser att det även behöver vara möjligt att besluta om drogtest för att upptäcka spår av droger i kroppen och *Stockholms kommun* anser att den frågan bör utredas. *JO* påpekar att det bör övervägas om det uttryckligen behöver framgå av bestämmelsen vad som avses med förälder.

Förvaltningsrätten i Malmö påpekar att det är viktigt att socialnämnden motiverar sitt beslut och redogör för hur man beaktat proportionalitetsprincipen och behovsprincipen, för att domstolen ska kunna göra en bedömning av om nämnden haft fog för sitt beslut om beslutet överklagas.

Helsingborgs kommun och *Socialstyrelsen* anser att det behöver förtydligas hur förslaget förhåller sig till frivilliga överenskommelser om drogtest. *Socialstyrelsen* lyfter också att socialnämnden behöver vara tydlig i kommunikationen gentemot en förälder eller vårdnadshavare som åläggs att lämna drogtest. Vidare påpekar *Socialstyrelsen* att missbruk inte är den enda faktorn att ta hänsyn till när socialnämnden ska bedöma om barnet är tryggt och säkert inför ett umgänge eller vid vårdens upphörande. Det är enligt *Socialstyrelsen* viktigt att socialnämnden gör en helhetsbedömning av barnets situation. Även *Bris* och *Förvaltningsrätten i Malmö* lyfter att det är viktigt att socialnämnden gör en helhetsbedömning. *Region Gotland* påpekar att ett drogtest är en färskvara och ger en ögonblicksbild av läget, men inte får ta för stor plats som argument för vårdens upphörande.

Flera remissinstanser, däribland *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Kammarrätten i Stockholm*, *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)*, *Förvaltningsrätten i Linköping*, *Skellefteå kommun*, *Kalmar kommun*, *Region Gotland*, *Västerås kommun*, *Socialstyrelsen*, *Sveriges advokatsamfund* och *Förvaltningsrätten i Malmö* ställer frågor om hur förslaget ska tillämpas i praktiken och efterfrågar förtydliganden. Frågorna handlar bland annat om vad ett positivt drogtest ska leda till, vad vägran att lämna drogtest ska leda till, om beslut måste fattas inför varje umgängestillfälle eller om ett beslut kan avse flera umgängestillfällen, vem som ska bära kostnaderna för drogtesterna, vem testerna ska lämnas till, hur dokumentationen ska hanteras, om ett beslut om drogtest ska gälla omedelbart eller om det krävs att beslutet vunnit laga kraft samt vad som avses med ”medicinska skäl och liknande skäl”. Några remissinstanser, däribland *Kammarrätten i Stockholm*, *Förvaltningsrätten i Malmö* och *Skellefteå kommun* påpekar att det finns ett behov av stöd och vägledning för tillämpningen av förslaget. *Vårdföretagarna* understryker vikten av att lyssna på familjehemmet i samband med umgänge och anser att det bör övervägas om det bör införas krav på upprepade negativa drogtest under flera veckor, om tidigare narkotikaanvändning förekommit hos vårdnadshavarna. *SKR* anser att det tydligare behöver framgå att ett uteblivet prov kan leda till att umgänge ställs in.

Maskrosbarn, *Unicef* och *Bris* framför också att socialnämnden bör kunna genomföra oplanerade och slumpmässiga drogtest vid behov.

Socialstyrelsen, *Helsingborgs kommun*, *Kammarrätten i Stockholm*, *Nässjö kommun* och *SKR* anser att det behöver förtydligas om beslut om drogtest ska kunna delegeras. *SKR* anser att delegering ska kunna ske till utskott. Därutöver anser *SKR* att det måste införas en kompletterande beslutanderätt i *LVU* som ger socialnämnden möjlighet att förordna en ledamot eller tjänsteman att fatta beslut om provtagning.

Skälen för regeringens förslag

Det måste finnas anledning till att ett beslut om drogtest fattas

Som framgår ovan anser regeringen att det finns behov av att införa en möjlighet för socialnämnden att besluta om drogtest både inför umgänge och inför provningen av om vården ska upphöra.

I promemorian föreslås att beslut om drogtest endast får fattas om det finns anledning till det. Enligt promemorian kan det finnas anledning till att fatta beslut om drogtest om grunden till vård är omsorgsbrister i hemmet på grund av missbruk i enlighet med 2 § LVU. Även om grunden för vård enligt LVU är andra omsorgsbrister än missbruk och det under den tid då den unge vårdas framkommer grundad misstanke om att vårdnadshavaren eller föräldern har ett missbruk, kan det också enligt promemorian finnas anledning till att besluta om drogtest.

Förvaltningsrätten i Luleå anser att rekvisitet ”om det finns anledning därtill” är vagt, men uppger samtidigt att det är svårt att lämna något annat förslag till formulering.

I 17 a § LVU regleras skyldigheten för den unge som vistas i ett särskilt ungdomshem att lämna prov för kontroll av påverkan av alkoholhaltiga drycker, narkotika, m.m. Enligt bestämmelsen får ett sådant prov tas vid ankomst till hemmet om det finns anledning till det. Rekvisitet ”om det finns anledning” används således redan i LVU.

Regeringen instämmer i promemorians förslag om att det måste finnas anledning till att ett beslut om drogtest fattas. Det innebär att det måste finnas tillräckliga skäl för att få besluta om provtagning. Vad som utgör tillräckliga skäl måste bedömas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Den omständigheten att grunden för vård enligt LVU är omsorgsbrister i hemmet på grund av missbruk kan vara tillräcklig för att det ska finnas anledning enligt bestämmelsen. Om grunden för vård enligt LVU är andra omsorgsbrister än missbruk men sådana omsorgsbrister uppkommer under tiden för vård enligt LVU, kan detta också i vissa fall vara tillräckligt för att det ska finnas anledning för socialnämnden att besluta om provtagning. Subjektiva antaganden om missbruk får dock inte läggas till grund för beslut om provtagning. Om vårdnadshavaren eller föräldern tidigare lämnat positiva prov, har vägrat att lämna prov eller om det på annat sätt finns en misstanke om att vårdnadshavaren eller föräldern har varit påverkad av droger, kan det finnas anledning att besluta om drogtest. Om en vårdnadshavare eller förälder däremot har lämnat flera negativa prov, kan det förhålla sig så att det inte finns anledning att besluta om provtagning. Om socialnämnden bedömer att det har gått lång tid sedan vårdnadshavaren eller föräldern hade problem med missbruk, kan den omständigheten också medföra att det inte finns anledning att besluta om drogtest. Socialnämnden får i varje enskilt fall göra en bedömning av om det finns anledning till att fatta beslut om drogtest.

I syfte att skapa en så tydlig och förutsägbar reglering som möjligt anser regeringen att det bör framgå av bestämmelsen att drogtest endast kan beslutas för vårdnadshavare eller föräldrar till barn som får vård med stöd av 2 § LVU. Det finns dock inget som hindrar att socialnämnden beslutar om drogtest då den unge dessutom får vård med stöd av 3 § LVU.

Regeringen instämmer vidare i promemorians förslag om att både vårdnadshavare och föräldrar ska kunna bli föremål för drogtest inför umgänge. Med föräldrar avses både föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal och föräldrar som barnet har rätt till umgänge med men där umgängesrätten inte är reglerad. Regeringen bedömer inte att det behöver framgå av bestämmelsen vad som avses med förälder. Inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra bör dock socialnämnden däremot endast få

besluta om drogtest för vårdnadshavare, eftersom det endast är vårdnadshavare som är part i ärenden och mål om vård enligt LVU. Prop. 2021/22:178

Ett beslut om drogtest innebär inte något åläggande för vårdnadshavaren eller föräldern

I lagrådsremissen föreslås att om den unge har beretts vård med stöd av 2 § LVU får socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest. En liknande bestämmelse föreslås för vårdnadshavare inför prövningen av om vården ska upphöra. Enligt *Lagrådet* ger bestämmelsen intryck av att socialnämndens beslut innebär en skyldighet för vårdnadshavaren eller föräldern att underkasta sig en beslutad provtagning. Enligt *Lagrådet* förstärks intrycket av att det i lagrådsremissen även föreslås att socialnämndens beslut om drogtest får överklagas (se avsnitt 9.3.4). *Lagrådet* uppfattar dock förslaget i lagrådsremissen som att det inte handlar om ett åläggande för den enskilde och att beslut om drogtest inte ska kunna genomdrivas med rättsliga medel. En sådan ordning skulle enligt *Lagrådet* vara betänkelig från flera synpunkter. Enligt *Lagrådet* bör det därför framgå av lagtexten att socialnämndens beslut om drogtest inte innebär något åläggande. *Lagrådet* föreslår att det uttrycks genom att socialnämnden får besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest.

Enligt regeringens mening är avsikten med förslaget i lagrådsremissen inte att ett beslut om drogtest ska innebära ett åläggande för den enskilde och inte heller att det ska gå att genomdriva provtagningen med rättsliga medel. Regeringen instämmer i *Lagrådets* synpunkt om att detta bör framgå av lagtexten och ansluter sig därför till *Lagrådets* förslag på formulering, vilket innebär att socialnämnden får besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna drogtest.

Drogtest är ett fakultativt utredningsmedel

Syftet med en reglering om drogtest är att ge socialnämnden verktyg för att kunna göra bättre och säkrare bedömningar i fråga om umgänge och vårdens upphörande. Drogtest bör, som anges av *Lagrådet*, vara ett fakultativt utredningsmedel. Det innebär att socialnämnden får besluta om att uppmana vårdnadshavare eller förälder att lämna drogtest, men inte är skyldig att göra det. Finns andra mer lämpliga utredningsmedel bör socialnämnden överväga sådana. Det följer även av behovs- och proportionalitetsprincipen (se avsnittet nedan om att socialnämnden i varje enskilt fall måste göra en proportionalitets- och behovsbedömning). *Lagrådet* anser dock att det bör framgå av lagtexten att om det finns anledning att misstänka drogbruk har socialnämnden en skyldighet att kontrollera detta. Syftet är, som regeringen uppfattar det, att det klart och tydligt bör framgå under vilka förutsättningar som socialnämnden får lov att besluta om drogtest. Hur den kontrollen lämpligen utövas får enligt *Lagrådet* bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.

Regeringen instämmer i *Lagrådets* synpunkt att det bör framgå av bestämmelsen att om socialnämnden finner anledning att kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är påverkad, har socialnämnden en skyldighet att göra det. Socialnämnden har redan i dag en skyldighet att

Prop. 2021/22:178 utreda vårdnadshavares och föräldrars lämplighet inför beslut i fråga om umgänge och vid överväganden om vårdens upphörande. Förslaget innebär att den skyldigheten nu tydliggörs.

Socialnämnden måste i varje enskilt fall göra en proportionalitets- och behovsbedömning

I promemorian föreslås att det av regleringen om drogtester uttryckligen ska framgå att socialnämnden endast får fatta beslut om drogtest i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Vidare gäller att drogtest får genomföras endast i den form och utsträckning som är nödvändig för det angivna syftet. Förslaget innebär att socialnämnden måste göra en behovs- och proportionalitetsbedömning i varje enskilt fall. Mot bakgrund av att drogtest innebär en ingripande utredningsåtgärd i förhållande till den enskildes personliga sfär, anser regeringen att ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest ska föregås av en behovs- och proportionalitetsbedömning. En vårdnadshavare eller förälder bör inte underkastas större intrång i sitt liv än vad som oundgängligen krävs. Behovs- och proportionalitetsprinciperna är två självständiga principer, som gäller och ska prövas oberoende av varandra. Dessa båda principer ska därför, var för sig, prövas vid beslut om drogtest och även vid beslut om vilken typ av test som ska genomföras (se avsnittet Tillåtna provtagningsmetoder sid. 83).

Hur behovs- och proportionalitetsbedömningen ska göras bör inte närmare uttryckas i lag. Det ankommer på socialnämnden i varje enskilt fall att bedöma hur bedömningen ska göras. Syftet med att vårdnadshavaren eller föräldern ska lämna drogtest är att säkerställa trygghet och säkerhet för barnet. Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest ska kunna fattas om det bedöms nödvändigt för att uppnå detta syfte. Ingreppet i den kroppsliga integriteten ska vara så litet som möjligt. Vid en behovs- och proportionalitetsbedömning kan socialnämnden t.ex. komma fram till att vårdnadshavaren eller föräldern inte bör uppmanas att lämna drogtest eftersom det är fullt tillräckligt för att säkerställa barnets trygghet och säkerhet att en stödperson närvarar vid umgänget. Socialnämnden kan också komma fram till att vårdnadshavaren eller föräldern inte bör uppmanas att lämna drogtest eftersom ett sådant skulle kunna äventyra samarbetet med vårdnadshavaren eller föräldern och socialnämnden bedömer att tryggheten och säkerheten för barnet kan tillförsäkras genom andra medel. Socialnämnden kan också vid en behovs- och proportionalitetsbedömning komma fram till att en viss provtagningsmetod inte bör användas eftersom den skulle innebära ett för stort ingrepp i den enskildes integritet. Som framgår nedan kan beslut om drogtest avse ett eller flera umgängestillfällen. Socialnämnden kan vid behovs- och proportionalitetsbedömningen komma fram till att det inte är motiverat att besluta om drogtest vid mer än ett eller ett par umgängestillfällen. Behovs- och proportionalitetsbedömningen kan således komma att påverka hur många umgängestillfällen ett beslut om drogtest bör omfatta. Som *Förvaltningsrätten i Malmö* påpekar är det viktigt att

socialnämnden noga motiverar sitt beslut och redogör för hur man beaktat behovs- och proportionalitetsprincipen.

I lagrådsremissen föreslås också, i likhet med promemorian, att kontrollen får genomföras endast i den form och utsträckning som är nödvändig för det angivna syftet. Enligt *Lagrådet* är den språkliga betydelsen av detta inte helt klar och *Lagrådet* menar att den bestämmelse som föreslås om att beslut om drogtest endast får fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter, sätter gränserna för provtagningens form och utsträckning. För att underlätta en proportionalitetsprövning bör det dock enligt *Lagrådet* föreskrivas att socialnämnden ska ange i beslutet vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Regeringen ansluter sig till *Lagrådets* förslag och föreslår att det ska framgå av lagtexten att socialnämnden särskilt ska ange i beslutet vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

I promemorian föreslås också att ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna prov får fattas endast om inte annat motiveras av medicinska och liknande skäl. *Kammarrätten i Stockholm* påpekar att det saknas en närmare förklaring av vad som avses med medicinska och liknande skäl och anser att det är oklart varför en sådan omständighet som att en vårdnadshavare eller förälder tar receptbelagda läkemedel skulle utgöra skäl för att inte besluta om att genomföra drogtest. Omständigheten tycks enligt kammarrätten vara relevant framför allt vid en bedömning av resultatet av drogtestet.

Mot bakgrund av att omständigheten att en vårdnadshavare eller förälder tar receptbelagda läkemedel kan ha betydelse vid bedömningen av resultatet av drogtestet och att det kan förhålla sig så att det på grund av receptbelagda läkemedel inte går att utläsa om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad av droger, föreslås det i lagrådsremissen att det av lagtexten bör framgå att ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest endast får fattas om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. *Lagrådet* anser dock att detta är en självklarhet som dessutom följer av proportionalitets- och behovsprincipen. *Lagrådet* anser därför att det inte behöver framgå av lagtexten att provtagning inte ska komma i fråga när medicinska eller liknande skäl talar emot det, utan att det i stället kan framhållas i författningskommentaren. Med beaktande av de skäl som *Lagrådet* för fram ansluter sig regeringen till *Lagrådets* förslag.

Tillåtna provtagningsmetoder

I promemorian föreslås att socialnämnden får besluta att vårdnadshavare eller förälder ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1696) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Uppräkningen av drycker, medel och varor motsvarar huvudsakligen vad som gäller enligt 17 a § LVU för unga som vårdas på särskilda ungdomshem och vad som gäller enligt 32 § för intagna som vårdas på LVM-hem.

Av kommunernas enkätsvar (se avsnitt 1.1) framkommer att de provtagningsmetoder som i dag förefaller vara vanligast är urinprov, utandningsprov och salivprov men att det även förekommer att kommunerna använder blodprov och hårprov. Hårprov anges inte i 17 a § LVU och inte heller i 32 a § LVM, vilket även påpekas av *JO*. Hårprov används främst för att få information om tidigare bruk av droger. Enligt regeringens mening kan det finnas anledning för socialnämnden att inte endast skaffa sig information om huruvida en vårdnadshavare eller förälder är påverkad av droger vid provtagningsstillfället utan också om huruvida vårdnadshavaren eller föräldern brukat droger i närtid. Eftersom hårprov redan används av kommunerna i dag anser regeringen att socialnämnden bör få möjlighet att fatta beslut om sådant prov. Sammantaget föreslår därför regeringen, i likhet med promemorian, att socialnämnden ska få besluta att vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1696) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Det finns fördelar och nackdelar med olika provtagningsmetoder, och vissa provtagningsmetoder kan upplevas som mer integritetskränkande än andra. Ett blodprov kan t.ex. upplevas som mer integritetskränkande än ett utandningsprov. Det är viktigt att socialnämnden ges utrymme att bedöma vilken provtagningsmetod som är lämpligast utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Sveriges advokatsamfund påpekar att förslaget innebär att provtagning ska ske för att kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad av droger. Att inte vara påverkad av droger utesluter emellertid inte att det vid provtagning ändå kan finnas spår av droger. Konsekvensen för ett barn kan enligt Sveriges advokatsamfund därmed bli att umgänge inte kan ske under den tid som spår av droger finns vid en provtagning. Risken är vidare att sådana provsvar som ska användas för att besluta om umgänge även används inför prövning om upphörande av vård. I det fortsatta lagstiftningsarbetet bör det således förtydligas om provtagningen ska kunna omfatta spår av otillåtna substanser, och vad ett sådant provsvar i så fall ska tillmätas för betydelse i olika sammanhang. Även *SKR* påpekar att vid provtagning inför ett beslut om huruvida vård enligt 21 § LVU ska upphöra är det även relevant att kunna besluta om provtagning för att få information om ifall vårdnadshavaren brukat droger i närtid även om det vid provtagningsstillfället inte finns anledning att misstänka att vårdnadshavaren är påverkad. Enligt *SKR* inbegriper förslaget inte en sådan provtagning. Om avsikten är att socialnämnden ska kunna besluta om drogtest för att utreda om vårdnadshavaren har brukat droger i närtid bör detta enligt *SKR* uttryckligen framgå av lagtexten. *SKR* anser att grunden för att besluta om provtagning inför beslut om upphörande av vård inte bara ska avse prover som ska visa om vårdnadshavaren är påverkad utan även om vårdnadshavaren har spår av droger i kroppen.

Förslaget i promemorian innebär att socialnämnden får besluta om drogtest för att kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1696) om förbud mot vissa dopningsmedel

eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. En vårdnadshavare eller förälder som är föremål för beslut om drogtest ska alltså utgå från att drogtestet genomförs för att utvisa om han eller hon är påverkad vid provtagningsstillfället. Det kan dock inte uteslutas att det i vissa situationer även kan finnas behov av att få veta om vårdnadshavaren eller föräldern brukat droger i närtid. Socialnämnden kan då komma att behöva använda en provtagningsmetod som utvisar om tidigare bruk förekommit. Sådan information kan framför allt vara relevant inför socialnämndens prövning av om vård enligt LVU ska upphöra. Regeringen delar SKR:s synpunkt om att förslaget i promemorian inte inbegriper någon möjlighet att besluta om drogtest för att kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern har varit påverkad av droger i närtid. Regeringen anser därför att det bör framgå av bestämmelsen att socialnämnden, om det finns anledning, även ska kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder har varit påverkad av droger. Det är viktigt, vilket även påpekas av *Socialstyrelsen*, att socialnämnden inför beslut om drogtest på ett tydligt sätt informerar vårdnadshavaren eller föräldern om syftet med drogtestet och vad resultatet av drogtestet kan komma att utvisa, dvs. om resultatet endast kommer att utvisa om han eller hon är påverkad av droger vid provtagningsstillfället eller om resultatet även kan komma att utvisa tidigare bruk. Tydlighet i kommunikationen underlättar för vårdnadshavarna eller föräldrarna att förstå varför socialnämnden känner oro för barnet och ökar möjligheterna för samarbete dem emellan, vilket gagnar vården av barnet. Det är också viktigt att socialnämnden erbjuder vårdnadshavarna eller föräldrarna det stöd och den hjälp som de behöver för att komma till rätta med sin situation.

Någon misstanke om att vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad vid provtagningsstillfället krävs inte för att kontrollera om han eller hon är eller har varit påverkad av droger. Socialnämnden behöver däremot ta ställning till om det finns anledning till att kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad av droger och om ett beslut om att den enskilde ska uppmanas att lämna drogtest är förenligt med behovs- och proportionalitetsprincipen. Vad resultatet av ett drogtest ska tillmätas för betydelse bör enligt regeringens mening inte regleras (se nedan avsnittet Vad ett positivt drogtest bör leda till och konsekvenserna av ett uteblivet prov).

Vad ett positivt drogtest bör leda till och konsekvenserna av ett uteblivet prov

Flera remissinstanser anser att det behöver förtydligas vad ett positivt drogtest ska leda till och vilka konsekvenser en vägran av att lämna drogtest ska få. SKR anser att det tydligare behöver framgå att ett uteblivet prov kan leda till att umgänget ställs in, och *Vårdföretagarna* anser också att det bör övervägas om det bör införas krav på upprepade negativa drogtest under flera veckor inför umgänge med barnet, om tidigare narkotikaanvändning förekommit hos vårdnadshavarna.

I den enkät som det redogörs för i promemorian (se avsnitt 1.1) uppger kommunerna att ett positivt drogtest kan leda till att umgänget ställs in eller till att umgänget sker tillsammans med en stödperson. Kommunerna

Prop. 2021/22:178 uppger också att ett positivt drogtest kan leda till att socialnämnden beslutar om umgängesbegränsning, t.ex. i form av umgängesstöd. Positiva drogtest kan också leda till att socialnämnden ger stöd och hjälp till vårdnadshavaren. Förslaget om att det ska införas en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest innebär att socialnämnden tillförs nya verktyg för att få information om huruvida en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av droger. Informationen blir en del i socialnämndens underlag inför bedömning av hur umgänget bör utformas och inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Vad resultatet av drogtestet ska leda till och vilka konsekvenser det ska få för vårdnadshavare, föräldrar och barn bör enligt regeringens mening inte bestämmas i lag utan måste avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Resultaten av drogtesterna kommer att vara en del i socialnämndens underlag inför bedömning av hur umgänget bör utformas och inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra.

Som påpekas av några remissinstanser, däribland *Socialstyrelsen*, *Bris* och *Förvaltningsrätten i Malmö*, är missbruk hos vårdnadshavaren inte den enda faktorn att ta hänsyn till när socialnämnden ska bedöma om barnet är tryggt och säkert inför ett umgänge eller vid vårdens upphörande. Som påpekas av *Region Gotland* kan drogtest, beroende på vilken provtagningsmetod som används, många gånger vara en färskvara som endast ger en ögonblicksbild av om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad av droger. Det är därför mycket viktigt att socialnämnden gör en helhetsbedömning av barnets situation. I vissa fall kan ett positivt resultat medföra att ett planerat umgänge behöver ställas in helt medan det i andra fall kan medföra att socialnämnden behöver besluta om att en stödperson ska närvara vid umgänget. Det är ytterst viktigt att barnet tillförsäkras trygghet och säkerhet vid umgänget. Samtidigt är det viktigt att socialnämnden arbetar för att barnets umgänge med vårdnadshavarna eller föräldrarna upprätthålls. Att barnet har umgänge med sina vårdnadshavare eller föräldrar under tiden för vården är en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med vårdnadshavarna eller föräldrarna. Det är också viktigt att socialnämnden ger vårdnadshavarna och föräldrarna det stöd och den hjälp som de behöver för att komma tillrätta med sin situation.

Vägrar vårdnadshavarna eller föräldrarna att lämna drogtest kan det finnas särskild anledning för socialnämnden att fortsatt arbeta för att motivera dem till att ta emot stöd och hjälp. När det gäller vägran att lämna drogtest har *Lagrådet* anfört att med utgångspunkten att provtagning ska ske på grund av viss farhåga, så ligger det nära till hands att underlåten medverkan får en viss presumtionsverkan med avseende på vad som har befarats. Enligt *Lagrådet* bör det därför av lagtexten framgå att vägran att lämna prov kan få konsekvenser för ärendets bedömning. Eftersom det också kan röra sig om konsekvenser av andra slag bör någon precisering av konsekvensfrågan dock inte göras i lagtext utan får i stället belysas närmare i författningskommentaren. *Lagrådet* framför också att de konsekvenser som en vägran att lämna prov kan föra med sig kan upplevas som mycket negativa för vårdnadshavaren eller föräldern. Det gäller särskilt den presumtionsverkan som kan följa med en underlåten medverkan. Mot den bakgrunden bör en vägran att lämna prov enligt

Lagrådet inte tillmätas betydelse vid beslutsfattandet, om den enskilde hade befogad anledning att motsätta sig provtagning. Även detta bör enligt Lagrådet framgå av lagtexten.

Regeringen instämmer i Lagrådets synpunkt om att det bör framgå av lagtexten att vägran att lämna prov kan få konsekvenser för ärendets bedömning. Däremot anser regeringen inte att det behöver framgå av lagtexten att en vägran inte ska få några konsekvenser för den enskilde om den enskilde har godtagbara skäl för en vägran. I grund och botten är det en bedömning som behöver göras inom ramen för den behovs- och proportionalitetsprövning som ska göras. Regeringen ser även att en sådan reglering kan skapa tillämpningsproblem då socialnämnderna kan komma att göra olika bedömningar av vad som avses vara godtagbara skäl. Det bör t.ex. inte alltid vara så att omständigheten att den enskilde tar receptbelagd medicin innebär att den enskilde kan anses ha skäl för att vägra provtagning. Det är viktigt att socialnämnden gör en helhetsbedömning i varje enskilt fall.

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen framfört att det bör införas ett lagstadgat krav på obligatoriska drogtester av föräldrar eller vårdnadshavare vid ansökan om umgänge eller omprövning av vård enligt LVU och i samband med att vården upphör. Eftersom regeringen nu föreslår att det ska införas en möjlighet för socialnämnden att besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska uppmanas att lämna drogtest inför umgänge och prövning av vårdens upphörande, anses tillkännagivandet från riksdagen tillgodosett (bet. 2020/21:SoU19 punkt 12, rskr. 2020/21:187).

Övriga frågor om hur förslaget bör tillämpas

Några remissinstanser, däribland *Botkyrka kommun*, *Socialstyrelsen* och *Kammarrätten i Stockholm*, ställer frågor om vem som ska stå för kostnaderna för testerna och vem som ska genomföra testerna. Av kommunernas enkätsvar (se avsnitt 1.1) framgår att det är vanligt att prov lämnas på kommunernas drogmottagning men att det även är vanligt att prov lämnas hos vårdcentralen. Det förekommer också att prov lämnas på andra ställen. Eftersom kommunernas förutsättningar ser olika ut och eftersom det i en del kommuner redan finns ett utarbetat system för den praktiska hanteringen av drogtester, ser regeringen inte behov av att i lag reglera vem som ska genomföra testerna och vem som ska stå för kostnaderna. Detta är frågor som kommunerna får bestämma om själva. Det är däremot viktigt att socialnämnden har kunskap om hur det nya förslaget bör tillämpas. Ökad kunskap och vägledning ökar förutsättningarna för en enhetlig tillämpning, något som även *Förvaltningsrätten i Malmö* påpekar är viktigt. Som framgår nedan bedömer regeringen att det finns behov av stöd och vägledning till kommunerna om tillämpningen av den föreslagna regleringen av drogtester.

Förvaltningsrätten i Linköping, *Förvaltningsrätten i Malmö*, *SKR* och *JO* påpekar att det behöver förtydligas om beslut om drogtest måste fattas inför varje umgängestillfälle eller om ett beslut om drogtest kan avse flera umgängestillfällen. Även *Förvaltningsrätten i Luleå* anser att det bör förtydligas om drogtester kan fattas för en längre period eller i kortare intervall.

Regeringen anser att ett beslut om att vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest bör kunna avse ett eller flera umgänges-tillfällen. Socialnämnden bör också inför prövningen av om vård enligt 21 § LVU ska upphöra kunna besluta om att vårdnadshavaren ska uppmanas att under en period eller vid ett visst antal tillfällen lämna drogtest. Beslut om att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna drogtest kan också fattas i samband med att socialnämnden fattar beslut om umgängesbegränsning enligt 14 § andra stycket 1 LVU.

Socialstyrelsen och *Helsingborgs kommun* anser att det behöver förtydligas hur förslaget förhåller sig till frivilliga överenskommelser om drogtest. Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest är inte beroende av om vårdnadshavarna eller föräldrarna samtycker till åtgärden. Beslut om drogtest enligt den föreslagna bestämmelsen får alltså fattas även om vårdnadshavaren eller föräldern samtycker till drogtestet. För att förtydliga förhållandet till frågan om samtycke föreslår regeringen att bestämmelserna om drogtest tas med i uppräkningsdelen av sådana andra åtgärder som får vidtas utan samtycke och som anges i 1 § fjärde stycket LVU.

Beslut om att uppmana vårdnadshavare eller föräldrar att lämna drogtest ska gälla omedelbart om socialnämnden inte förordnar annat

Förvaltningsrätten i Malmö efterfrågar ett resonemang om beslutet om huruvida drogtest gäller omedelbart eller om det krävs att beslutet fått laga kraft.

Av 40 § första stycket LVU följer att beslut om omedelbart omhändertagande (6 § LVU), om förebyggande insatser (22 § LVU), om tillfälligt flyttningsförbud (27 § LVU) eller om tillfälligt utreseförbud (31 d § LVU) gäller omedelbart. När det gäller omedelbart omhändertagande, tillfälligt flyttningsförbud och tillfälligt utreseförbud följer det redan av beslutets innebörd att besluten bör gälla omedelbart. Det har också ansetts viktigt att socialnämnden snarast efter ett beslut om förebyggande insatser enligt 22 § LVU får möjlighet att vidta de åtgärder som behövs för att beslutet ska få praktisk verkan. Av bestämmelsens andra stycke följer att andra beslut av socialnämnden enligt LVU gäller omedelbart, om nämnden inte bestämmer något annat. Det gäller bl.a. socialnämndens beslut om hur vården av den unge ska ordnas och var han eller hon ska vistas under vårdtiden (11 § LVU), beslut om vårdens upphörande (13 § LVU) och beslut om umgänge med vårdnadshavare eller förälder (14 § LVU). Av 40 § tredje stycket LVU följer att rätten får bestämma att andra beslut som rätten har meddelat ska gälla omedelbart.

Regeringen anser att beslut om drogtest har samma karaktär som de beslut som omfattas av 40 § andra stycket LVU, dvs sådana beslut som är kopplade till vården av den unge. Huvudregeln bör enligt regeringens mening därför vara att beslut om drogtest bör gälla omedelbart, om nämnden inte förordnar annat. Någon ändring av 40 § LVU behövs därför inte. Regeringen vill dock understryka att det är viktigt att barnet alltid tillförsäkras trygghet och säkerhet i samband med umgänget.

Regeringens förslag: Bestämmelserna om begränsning av delegering av socialnämndens beslut i 10 kap. 4 § socialtjänstlagen ska även gälla ärenden om drogtest.

Promemorian innehåller inte någon bestämmelse om delegering av socialnämndens beslut om drogtest.

Remissinstanserna: *Kammarrätten i Stockholm* och *Socialstyrelsen* påpekar att det behöver förtydligas om beslut om drogtest ska kunna delegeras. Enligt *Helsingborgs kommun* framstår det utifrån drogtesternas syfte inte som lämpligt att invänta ett nämndssammanträde för att besluta om drogtest. För det fall endast nämnden har beslutanderätt i frågan om drogtest, finns risk att besluten i stället fattas av ordföranden, då nämndens beslut inte kan inväntas, eller att beslut om drogtest inte fattas. Det leder enligt Helsingborgs kommun till en rättsosäker situation för den enskilde. *Nässjö kommun* anser att det skulle vara bra om beslut om drogtest kan delegeras till tjänstemannanivå och *SKR* anser att delegering ska kunna ske till utskott. Utskottet är det organ som enligt *SKR* fattar de flesta beslut enligt *LVU*. *SKR* anser därför att det bör införas en hänvisning till bestämmelsen om drogtest i 10 kap. 4 § *SoL*. Enligt *SKR* kommer det dock inte alltid att finnas förutsättningar för utskottet att hinna fatta beslut. *SKR*:s bedömning är därför att det även måste införas en kompletterande beslutanderätt direkt i *LVU*, likt den avseende polishandräckning i 43 § 2 *LVU*. Socialnämnden kan då utöver att delegera till utskottet förordna en ledamot eller tjänsteman att fatta beslut om provtagning.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 10 kap. 4 § *SoL* får uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ett antal angivna ärenden. Bestämmelsen i 10 kap. 4 § begränsar således till vem beslutanderätt får delegeras i angivna ärendetyper. Däremot innebär inte bestämmelsen att delegering får ske i dessa fall. För att delegering ska vara möjlig krävs att kommunallagens (2017:725) delegeringsbestämmelser medger detta. I promemorian föreslås inte någon ändring i 10 kap. 4 § *SoL*, dvs det föreslås inga begränsningar i möjligheten att delegera beslut om drogtest.

Regeringen anser att det i ärenden om drogtest kan anses vara motiverat att begränsa till vem beslutanderätten i sådana ärenden får delegeras, eftersom det handlar om en inskränkning i rätten till skydd för den kroppsliga integriteten. Utskottet är det organ som fattar de flesta beslut enligt *LVU*. Regeringen föreslår därför att bestämmelserna om begränsning av delegering enligt 10 kap. 4 § *SoL* även ska gälla ärenden om drogtest. Regeringen anser däremot inte att det bör införas en möjlighet för socialnämnden att förordna en ledamot eller tjänsteman att fatta beslut om provtagning. Den nödvändiga skyndsamhet som det kan finnas behov av vid genomförande av beslut om vård eller omhändertagande, och som ligger bakom bestämmelsen i 43 § 2 *LVU*, gäller inte vid beslut om drogtest.

Regeringens bedömning: Den sekretessreglering som finns i dag ger tillräckliga möjligheter att utbyta nödvändig information i samband med provtagning.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna yttrar sig inte särskilt i frågan.

Skälen för regeringens bedömning: I promemorian görs bedömningen att den sekretessreglering som finns i dag ger tillräckliga möjligheter att utbyta nödvändig information i samband med drogtestning.

I 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, finns den grundläggande bestämmelsen om sekretess inom socialtjänsten. Sekretess gäller inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. I 25 kap. 1 § OSL finns den grundläggande bestämmelsen om sekretess inom hälso- och sjukvården. Sekretess gäller inom hälso- och sjukvården för uppgift om en enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men. Det gäller således en presumtion för sekretess inom såväl socialtjänsten som inom hälso- och sjukvården.

Att sekretess gäller för uppgift innebär inte endast att uppgiften inte får lämnas ut till enskilda utan även att sekretessen gäller i förhållande till andra myndigheter och även mellan olika verksamhetsgrenar inom samma myndighet i den mån de kan betraktas som självständiga till varandra, se 8 kap. 1 och 2 §§ OSL. Att sekretess till skydd för en enskild inte hindrar att en uppgift lämnas till en annan enskild eller till en myndighet, om den enskilde samtycker till det, följer av 12 kap. OSL och gäller med de begränsningar som anges där (10 kap. 1 § OSL). Sekretessen mot såväl myndigheter och andra verksamhetsgrenar som enskilda kan brytas enligt 10 kap. 2 § OSL om ett utlämnande av sekretessbelagda uppgifter är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra sin verksamhet.

Av kommunernas enkätsvar (se avsnitt 1.1) framgår att det är vanligt att prov lämnas på någon av kommunernas mottagningar men det är också vanligt att prov lämnas hos vårdcentral. Det förekommer också att provet tas direkt på socialtjänstkontoret.

Regeringen bedömer att det uppgiftslämnande som förutsätts i samband med att en remiss skickas från socialtjänsten som gäller att en vårdnadshavare eller förälder ska ta ett prov på t.ex. en vårdcentral eller en drog-mottagning eller ifråga om ett prov som har tagits på socialtjänstens kontor och som ska skickas vidare till hälso- och sjukvården för analys är nödvändigt för att den utlämnande myndigheten ska kunna fullgöra denna verksamhet.

Att uppgift om ett positivt provsvar kan lämnas av läkare eller annan behörig sjukvårdspersonal till behörig socialsekreterare eller motsvarande följer enligt förarbetena till gamla sekretesslagen av att om en läkare får ett uppdrag från en myndighet att som sakkunnig yttra sig i fråga om en viss person är läkaren berättigad att redovisa sina rön till uppdragsgivaren.

Läkaren kan dock inte använda sig av uppgifter som han eller hon tidigare fått i förtroende av samme person som patient (se prop. 1979/80:2 s. 169, jfr också prop. 2006/07:116 s. 22–25).

Mot denna bakgrund instämmer regeringen i promemorians bedömning att den sekretessreglering som finns i dag ger tillräckliga möjligheter att utbyta nödvändig information i samband med provtagning.

9.3.4 Överklagande av beslut att lämna drogtest

Regeringens bedömning: Socialnämndens beslut att en vårdnadshavare eller en förälder ska uppmanas att lämna drogtest ska inte kunna överklagas.

Promemorians förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. I promemorian föreslås att socialnämndens beslut om drogtest ska kunna överklagas.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot regeringens förslag. *Kammarrätten i Stockholm* framför att det saknas närmare analys om varför det är angeläget ur rättssäkerhetssynpunkt att besluten ska kunna överklagas. Mot bakgrund av att drogtesterna i många fall redan kommer att vara genomförda när domstolen ska göra sin prövning kan lämpligheten av förslaget ifrågasättas både principiellt och i effektivitetshänseende. För att stärka rättssäkerheten bör det enligt kammarrättens mening vara viktigare att säkerställa att tillsynen över dessa förfaranden fungerar på ett effektivt och ändamålsenligt sätt. *Förvaltningsrätten i Malmö* anser att det behöver förtydligas om den enskilde även ska kunna överklaga vilken typ av drogtest som han eller hon enligt socialnämndens beslut ska genomföra.

Skälen för regeringens bedömning: I promemorian föreslås att socialnämndens beslut om att vårdnadshavare eller förälder ska lämna drogtest inför umgänge eller inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra, ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol. *Kammarrätten i Stockholm* framför att det saknas närmare analys om varför det är angeläget ur rättssäkerhetssynpunkt att besluten ska kunna överklagas och menar att mot bakgrund av att drogtesterna i många fall redan kommer att vara genomförda när domstolen ska göra sin prövning kan lämpligheten av förslaget ifrågasättas både principiellt och i effektivitetshänseende.

I lagrådsremissen framförs dock att även om drogtesterna i många fall kommer vara genomförda när förvaltningsrätten ska pröva överklagandet kan en vårdnadshavare eller förälder ändå ha ett berättigat intresse av att få en rättslig prövning av socialnämndens beslut. I syfte att stärka rättssäkerheten föreslås därför i lagrådsremissen att beslut om drogtest ska kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Lagrådet har dock anfört att eftersom provtagning inte ska kunna genomdrivas med rättsliga medel saknas det skäl att ge den enskilde möjlighet att överklaga socialnämndens provtagningsbeslut. Till det kommer att en möjlighet att överklaga skulle medföra att provtagningsfrågan prövas i två rättsliga förfaranden, där det ena förfarandet (beslutet om provtagning) i regel skulle komma tidsmässigt före det andra (beslut som rör umgänge och upphörande av vård), med de hanterings-

Prop. 2021/22:178 mässiga svårigheter som det kan innebära. Lagrådet förordar mot denna bakgrund att frågan om provtagning får prövas endast i samband med överklagande av beslut som rör umgänge och upphörande av vård.

Mot bakgrund av de skäl som Lagrådet för fram ansluter sig regeringen till Lagrådets förslag. Det innebär att beslut om drogtest inte ska kunna överklagas. Resultatet av drogtest kommer att kunna användas som en del i socialnämndens underlag inför bedömning av hur umgänget bör utformas och inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Är den enskilde missnöjd med hur resultatet av drogtest påverkar socialnämndens bedömning i fråga om umgänge och vårdens upphörande, har den enskilde möjlighet att överklaga socialnämndens beslut om umgängesbegränsning och beslut i fråga om fortsatt vård (se 41 § första stycket 2 och 3 LVU). Härmed upprätthålls den rättssäkerhet som är nödvändig i sammanhanget.

När socialnämnden beslutar om drogtest behöver nämnden även ta ställning till vilken provtagningsmetod som bör användas. Vilken provtagningsmetod som bör användas får avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall och ska anges i beslutet (se avsnitt 1.3.1). Om en vårdnadshavare eller förälder är missnöjd med den provtagningsmetod som socialnämnden beslutat om, kan vårdnadshavaren eller föräldern inte överklaga beslutet om provtagningsmetod särskilt. Som anges ovan kan dock vårdnadshavaren eller föräldern överklaga socialnämndens beslut om umgängesbegränsning och beslut i fråga om fortsatt vård.

Det finns inga bestämmelser i LVU om vem som får överklaga ett beslut. Allmänt gäller dock enligt 42 § förvaltningslagen (2017:900) att ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. 42 § motsvarar delvis 22 § i den tidigare förvaltningslagen (1986:223). I praxis avseende tillämpningen har det blivit tydligt att kravet att beslutet ska ha gått den enskilde emot ska tolkas generöst. Det är typiskt sett uppfyllt om den som överklagar yrkar att beslutet ska upphävas eller ändras (jfr HFD 2015 ref. 73). Detta innebär i regel att den vårdnadshavare eller förälder som omfattas av beslutet, liksom den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, har talerätt (se prop. 2019/20:131 s. 87).

9.3.5 Uppdrag till Socialstyrelsen om att ta fram stöd till kommunerna

Regeringens bedömning: Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram stöd till kommunerna för tillämpningen av bestämmelserna om socialnämndens möjlighet att besluta om drogtest.

Promemorian innehåller inte någon bedömning av om Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram stöd för tillämpningen av bestämmelserna om socialnämndens möjlighet att besluta om drogtest.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Förvaltningsrätten i Malmö*, *Skellefteå kommun* och *Kammarrätten i Stockholm*, påpekar att det finns behov av riktlinjer och stöd för tillämpningen av de föreslagna bestämmelserna om drogtester.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen anser att det är viktigt att socialnämnden har god kunskap om hur förslaget om socialnämndens möjlighet att besluta om drogtest bör tillämpas i praktiken. Samtidigt

vittnar remissinstansernas synpunkter om att det finns en viss osäkerhet i hur förslaget ska tillämpas i praktiken, och flera av de frågor som remissinstanserna ställer är kopplade till det praktiska genomförandet av drogtesterna. Det handlar t.ex. om hur testerna ska genomföras, hur tillförlitligheten ska kunna säkras och vem som ska stå för kostnaderna. Detta är frågor som behöver hanteras i praktiken och inte genom lagstiftning. Vid beslut om drogtest kommer socialnämnden att ställas inför svåra och komplexa avvägningar och bedömningar. För att förslaget om drogtest ska kunna leda till ökad trygghet och säkerhet för placerade barn och därmed stärka principen om barnets bästa, är det viktigt att socialnämnden har god kunskap om hur bestämmelsen tillämpas. Mot denna bakgrund anser regeringen att det är lämpligt att Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram stöd för tillämpningen av bestämmelserna om drogtest.

10 Personuppgiftsbehandling

Regeringens bedömning: Den personuppgiftsbehandling som förslagen i denna proposition ger upphov till är förenlig med EU:s dataskyddsförordning och regeringsformen. Den befintliga reglering som finns på personuppgiftsområdet utgör tillräcklig reglering för personuppgiftsbehandlingen. Någon ytterligare reglering om denna behandling behöver inte införas.

Promemorian innehåller inte någon bedömning av den personuppgiftsbehandling som förslagen ger upphov till.

Remissinstanserna: Endast *Integritetsskyddsmyndigheten (IMY)* har synpunkter i denna del. IMY:s bedömning är att överväganden behöver göras om den personuppgiftsbehandling som förslagen ger upphov till. Det bör identifieras vilka personuppgiftsbehandlingar som förslagen kan leda till och vilka konsekvenser för den personliga integriteten som dessa behandlingar kan medföra och hur de förhåller sig till kraven i EU:s dataskyddsförordning och bestämmelserna i kompletterande nationell rätt där sådan finns, exempelvis lagen om och förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, samt att undersöka om det finns behov av ytterligare nationell reglering. Även bestämmelserna i 2 kap. 6 § andra stycket och 20–21 §§ RF bör beaktas och analyseras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Skälen för regeringens bedömning

Personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten

Förslagen i denna promemoria medför att socialtjänsten kommer att behandla personuppgifter. Det handlar om uppgifter såväl om barnet och vårdnadshavarna som om familjehemmet och andra närstående till barnet. Uppgifterna kommer att dokumenteras i enlighet med bestämmelserna om dokumentation i SoL.

Förslaget om att de omständigheter som föranleder vården måste ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att ligga till grund för ett upphörande av vården, förslaget om en skyldighet att överväga flyttningsförbud och förslaget om att tidigarelägga skyldigheten att överväga vårdnadsöverflyttning rör moment som socialtjänsten redan utför i sin handläggning av ärenden om tvångsvård och placerade barn. Också förslagen om uppföljning och drogtestar rör åtgärder som socialtjänsten handlägger i dag. För den behandling av personuppgifter som är nödvändig för handläggningen finns ett omfattande regelverk för personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten. Detta regelverk utgörs framförallt av

- Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), kallad EU:s dataskyddsförordning,
- lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning,
- förordningen (2018:219) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning,
- lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, och
- förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Förslaget om drogtestar kan innebära att sådana tester kommer att utföras av hälso- och sjukvården (se avsnitt 9.3.1). För den personuppgiftsbehandling som utförs där finns kompletterande bestämmelser i patientdatalagen (2008:355).

EU:s dataskyddsförordning utgör den generella regleringen av personuppgiftsbehandling inom EU. Förordningen skyddar fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter, särskilt deras rätt till skydd av personuppgifter. Dataskyddet är en del av den grundläggande rättigheten om skydd för den enskildes privatliv. Förordningen ska tillämpas på sådan behandling av personuppgifter som helt eller delvis företas på automatisk väg samt på annan behandling än automatisk av personuppgifter som ingår i eller kommer att ingå i ett register (artikel 2.1). Behandling är ett vidsträckt begrepp och omfattar exempelvis insamling, registrering, lagring, bearbetning eller utlämnande genom överföring (artikel 4.2). Vidare måste behandlingen av personuppgifter vila på en sådan rättslig grund som anges i artikel 6 i EU:s dataskyddsförordning och vara proportionerlig. Behandlingen av vissa uppgiftstyper, t.ex. uppgifter om hälsa, anses som särskilt känslig och omfattas därför av särskilda begränsningar (artikel 9.1). Sådana känsliga personuppgifter får bara behandlas om vissa förutsättningar är uppfyllda i enlighet med artikel 9.2. Enligt artikel 9.2 h får behandling av känsliga personuppgifter ske om den är nödvändig av skäl som hör samman med bl.a. tillhandahållande och förvaltning av social omsorg på grundval av unionsrätten eller den nationella rätten eller enligt avtal med yrkesverksamma på hälsoområdet. Härutöver ställs genom artiklarna 9.2 h och 9.3 krav på att uppgifterna behandlas under tystnadsplikt.

Förslagen i denna proposition innebär så som anges ovan att personuppgifter behöver behandlas, däribland känsliga uppgifter om t.ex. barns och vårdnadshavares hälsa. Den rättsliga grunden för behandlingen är att den är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Den rättsliga grunden för förslagen i propositionen fastställs i LVU och i SoL. Verksamheten bedrivs på grundval av nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området. I fråga om tystnadsplikt finns sekretessbestämmelser i t.ex. 25 kap. offentlighets- och sekretesslagen och bestämmelser om tystnadsplikt i bl.a. 15 kap. SoL (prop. 2017/18:171 s. 97–106). De närmare ändamålen för personuppgiftsbehandlingen finns i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och i 12 kap. SoL.

Vad gäller frågan om huruvida personuppgiftsbehandlingen är proportionerlig bör det beaktas att det är fråga om åtgärder för att säkerställa tryggheten och säkerheten för tvångsomhändertagna barn enligt LVU och barn som är familjehemsplacerade enligt SoL samt att det inte är fråga om någon annan typ av uppgifter än de som även med nu gällande regelverk är avgörande för vården och placeringen av barnet. I lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten finns även bestämmelser som skyddar personuppgifterna från en alltför långtgående behandling. Där anges t.ex. att känsliga personuppgifter endast får behandlas under förutsättning att kravet på tystnadsplikt är uppfyllt (7 § tredje stycket). Där finns också bestämmelser om att känsliga personuppgifter eller uppgifter i övrigt om ömtåliga personliga förhållanden inte, med vissa undantag, får tas in i sammanställningar av personuppgifter (7 a §). Även i förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten finns skyddande bestämmelser, bl.a. bestämmelser om sökbegrepp och samkörning av uppgifter.

IMY konstaterar att förslagen om socialtjänstens uppföljningsskyldighet och om drogtester kan omfatta kontakter med sakkunniga och andra aktörer, vilket medför att personuppgifter kan komma att behandlas inte endast inom kommunens verksamhet utan även av vårdgivare och av aktörer som kan vara privata. IMY framför därför att det är viktigt att säkerställa att samtliga aktörer som kommer att behandla personuppgifter har rättsligt stöd för den behandlingen. Den nuvarande regleringen i 11 kap. 4 c § SoL om socialtjänstens möjlighet att konsultera sakkunniga och även i övrigt ta de kontakter som behövs vid en uppföljning innehåller inte någon närmare reglering av vilka aktörer som kan kontaktas av socialtjänsten inom ramen för en uppföljning. Inte heller förslaget i denna proposition om sådana kontakter vid uppföljning av avslutad vård enligt LVU innehåller någon sådan reglering. Även i förslaget om drogtester lämnas det till kommunernas tillämpning och till omständigheterna i det enskilda fallet att avgöra vilken aktör som bör utföra sådana tester, vilket motsvarar hur socialtjänsten använder sig av drogtester i dag. Det lämpar sig därför inte att inom ramen för detta lagstiftningsärende fastställa den rättsliga grunden för varje personuppgiftsbehandling som kan komma att utföras av en sådan aktör. Det ankommer på varje verksamhet så som personuppgiftsansvarig att säkerställa att behandlingen av personuppgifter sker i enlighet med EU:s dataskyddsförordning och det regelverk som

Prop. 2021/22:178 kompletterar förordningen och som den egna verksamheten omfattas av. Som anges ovan regleras personuppgiftsbehandlingen inom hälso- och sjukvården bl.a. av patientdatalagen. För privat yrkesmässig verksamhet som bedrivs av en juridisk eller fysisk person med tillstånd av Inspektionen för vård och omsorg enligt SoL eller enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och för sådan privat verksamhet inom socialtjänsten som i övrigt bedrivs enligt avtal med kommunen gäller bl.a. lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och dess förordning.

IMY anför vidare att om behandlingen omfattar personuppgifter som rör lagöverträdelse gäller ytterligare restriktioner och om andra än myndigheter ska behandla sådana uppgifter kan det krävas tillstånd från IMY. Av 7 § första stycket 3 och andra stycket lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten följer att uppgifter om lagöverträdelse som innefattar brott, domar i brottmål, straffprocessuella tvångsmedel eller administrativa frihetsberövanden får behandlas inom socialtjänsten endast om uppgifterna har lämnats i ett ärende och är nödvändiga för verksamheten. Med socialtjänst avses i den lagen bl.a. verksamhet enligt lagstiftningen om socialtjänst och den särskilda lagstiftningen om vård utan samtycke av unga eller av missbrukare (2 § första stycket 1). Den eventuella behandling av uppgifter om lagöverträdelse som förslagen i denna proposition ger upphov till inom socialtjänsten omfattas således av denna bestämmelse.

Mot denna bakgrund bedömer regeringen att den personuppgiftsbehandling som förslagen ger upphov till är förenlig med EU:s dataskyddsförordning. Den befintliga reglering som finns på personuppgiftsområdet utgör tillräcklig reglering för personuppgiftsbehandlingen. Någon ytterligare reglering om denna behandling behöver inte införas.

Regeringsformens skydd mot betydande intrång i den personliga integriteten

Av 2 kap. 6 § andra stycket RF följer att var och en är gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Detta grundlagsskydd får begränsas genom lag för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle och får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar (2 kap. 20 och 21 §§ RF). Avgörande för om en åtgärd ska anses innebära övervakning eller kartläggning är inte dess huvudsakliga syfte utan vilken effekt som åtgärden har. Vad som avses med övervakning respektive kartläggning får bedömas med utgångspunkt från vad som enligt normalt språkbruk läggs i dessa begrepp. Vid bedömning av vilka åtgärder som kan anses utgöra ett betydande intrång ska både åtgärdens omfattning och arten av det intrång som åtgärderna innebär beaktas. Även åtgärdernas ändamål och andra omständigheter kan ha betydelse vid bedömningen. Bestämmelsen omfattar endast sådana intrång som på grund av åtgärdernas intensitet eller omfattning eller av hänsyn till uppgifternas

integritetskänsliga natur eller andra omständigheter innebär ett betydande ingrepp i den enskildes privata sfär (prop. 2009/10:80 s. 250).

Som framgår av avsnitt 9 kan förslaget om att införa en möjlighet för socialnämnden att besluta om att en vårdnadshavare eller förälder till ett barn som vårdas enligt LVU ska uppmanas att lämna drogtest innebära en ingripande utredningsåtgärd som riktas mot den enskildes privata svär. Vidare innebär förslaget att socialtjänsten kan komma att behandla uppgifter om provresultaten utan samtycke från vårdnadshavare och föräldrar, vilket får anses vara ett större integritetsintrång än om behandlingen sker efter den enskildes medgivande (se prop. 2009/10:80 s. 178). Behandlingen sker i syfte att utgöra underlag för en bedömning av om förhållandena är sådana att vårdnadshavaren eller föräldern kan genomföra umgänge med barnet, eller för att ingå i ett underlag för bedömningen av om hemförhållandena är sådana att tvångsvården av barnet kan upphöra och barnet kan återförenas med sin vårdnadshavare. Den föreslagna bestämmelsen innebär att socialnämnden kan komma att fatta beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest vid ett enstaka tillfälle, men bestämmelsen möjliggör även att nämnden kan fatta beslut om återkommande tester. Med beaktande av dessa förhållanden gör regeringen bedömningen att personuppgiftsbehandlingen i vissa fall skulle kunna innebära ett sådant betydande intrång som avses i 2 kap. 6 § andra stycket RF som sker utan samtycke och innefattar kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. Regleringen fastslås i lag och av samma skäl som anförs i avsnitt 9 med anledning av 2 kap. 6 § första stycket RF, anser regeringen att den föreslagna regleringen är proportionerlig. Under alla förhållanden är därför den föreslagna regleringen om drogtester förenlig med regeringsformens krav.

11 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2022.

Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer med regeringens förslag och bedömning utom när det gäller förslaget datum för ikraftträdande.

Remissinstanserna yttrar sig inte särskilt i frågan.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Det är angeläget att stärka principen om barnets bästa för barn som vårdas enligt LVU och SoL. Lagändringarna bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Regeringen föreslår att detta sker den 1 juli 2022. Det tilltänkta datumet är baserat utifrån den process som föregår lagändringar.

Förslagen i denna proposition aktualiserar inte några frågor av övergångskaraktär som behöver regleras särskilt.

Förslagen om att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud vid prövning av upphörande av vård enligt LVU och vid begäran om att vård enligt SoL ska upphöra, gäller för prövningar och framställningar om upphörande av vård från och med ikraftträdandedagen.

När det gäller den föreslagna tidigareläggningen av det särskilda övervägandet om vårdnadsöverflyttning från tre år till två år, innebär förslaget att för de barn som vid tidpunkten för ikraftträdande har varit placerade i samma familjehem under två år eller längre, men där socialnämnden inte ännu särskilt övervägt frågan om vårdnadsöverflyttning enligt nuvarande bestämmelser, behöver socialnämnden överväga frågan så snart som möjligt efter det att ändringen trätt i kraft.

De föreslagna bestämmelserna om möjligheten för socialnämnden att besluta om drogtester inför umgänge och inför prövning av vårdens upphörande gäller från och med dagen för ikraftträdande.

Förslaget om uppföljning av den unges situation efter att tvångsvården upphör gäller för tvångsvård som upphör vid dagen för ikraftträdande eller därefter. En uppföljning som pågår med stöd av 11 kap. 4 b § SoL påverkas inte av att den föreslagna bestämmelsen i LVU om uppföljning träder i kraft.

12 Konsekvenser

12.1 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslaget om att socialnämnden ska följa upp ett barns situation efter avslutad vård enligt LVU bedöms öka kostnaderna för kommunerna. Förslagen om att socialnämnden ska överväga flyttningsförbud och förslaget om att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning senast efter två år bedöms medföra marginella kostnadsökningar för kommunerna. Övriga förslag bedöms inte medföra några kostnadsökningar för kommunerna.

För Sveriges Domstolar bedöms förslagen om att socialnämnden ska överväga flyttningsförbud och förslaget om att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning senast efter två år samt förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om drogtest, medföra marginella kostnadsökningar som får anses rymmas inom Sveriges Domstolars befintliga ekonomiska ramar. Övriga förslag bedöms inte leda till några kostnadsökningar för Sveriges Domstolar.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna instämmer i promemorians bedömning. *Skellefteå kommun* påpekar bland annat att det är viktigt att socialtjänsten får ökade ekonomiska medel om nu föreslagna ändringar träder i kraft. Genom förslagen kommer handläggningstiden att öka för socialsekreterare och i

nämnden och det är enligt Skellefteå kommun viktigt att nämnden får ersättning för det eftersom annat arbete annars riskerar att få stå tillbaka. *Malmö kommun* instämmer i promemorians bedömning att förslaget om socialnämndens skyldighet att följa upp barns situation riskerar att medföra ökade kostnader för vilka kommunen bör ersättas enligt finansieringsprincipen. Även *Örnsköldsviks kommun* uttrycker att förslaget om uppföljning efter avslutad vård enligt LVU kommer att medföra ökade kostnader för kommunerna och lämnar uppgifter om hur mycket kostnadsökningarna skulle uppgå till för Örnsköldsviks kommun. Även *Botkyrka kommun* och *Västerås kommun* redovisar hur mycket förslaget skulle komma att kosta för respektive kommun. Västerås kommun menar även att samtliga förslag kommer att bidra till en tydlig kostnadsökning. *Vision* påpekar att det är viktigt att de medel som tillförs kommunerna med anledning av förslaget om uppföljning av barns situation efter avslutad vård enligt LVU kommer sociala barn- och ungdomsvården tillhanda.

Nässjö kommun påpekar bland annat att riksdagen under en längre tid fattat beslut om detaljregleringar inom handläggningsområdet som rör barn och unga och ger exempel på några av de regleringar som enligt Nässjö kommun inneburit ökade kostnader för kommunerna. Nässjö kommun menar att kostnadsökningarna för vart och ett av dessa förslag har bedömts som marginella men sammantaget innebär de stora ekonomiska skillnader för kommunerna. Enligt Nässjö kommun är kostnadsberäkningen i promemorian relevant när det gäller förslaget om socialnämndens skyldighet att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Nässjö kommun påpekar dock att snittlönen i Nässjö kommun är betydligt högre än den som uppskattas i promemorian. Däremot instämmer kommunen inte i promemorians bedömning om att förslaget om drogtester endast medför marginella kostnadsökningar. Enligt Nässjö kommun innebär förslaget om drogtester att beslut kommer att behöva skrivas fram och beslutsprocessen behöver administreras. Antalet ärenden som överklagas kommer att öka vilket betyder fler förhandlingar i domstol med resor och förberedelsetid inför förhandling. *Botkyrka kommun* påpekar att det inte framgår av promemorian vilken huvudman som förväntas administrera testerna. Om förslaget innebär att kommunen även förväntas ta ansvar för administrationen av testerna kommer det enligt Botkyrka kommun sannolikt att medföra en kostnadsökning.

Kammarrätten i Stockholm saknar en analys av vilka konsekvenser förslagen får för de allmänna förvaltningsdomstolarna. Det är enligt Kammarrätten i Stockholm viktigt att domstolarna får de ytterligare resurser som kan behövas om kostnaderna skulle öka. Kammarrätten förutsätter att dessa frågor kommer att utredas och belysas närmare. *Förvaltningsrätten i Linköping* utgår från att de allmänna förvaltningsdomstolarna tilldelas resurser för att möta den måltillströmning som kan förväntas genom förslagen. *Förvaltningsrätten i Luleå* ifrågasätter att förslagen endast medför marginella kostnadsökningar. Det finns enligt Förvaltningsrätten i Luleå en risk att ökningen av antalet mål blir påtaglig och att det påverkar domstolarnas arbetsbörda då i princip samtliga mål enligt LVU är av arbetskrävande karaktär.

Förvaltningsrätten i Malmö påpekar att förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om drogtest kommer att leda till en ny måltyp hos domstolarna. Även om kostnadsökningarna är begränsade, är det överlag

Prop. 2021/22:178 angeläget med en större hänsyn till att många i sig mindre resurskrävande förändringar i domstolarnas verksamhet sammantaget innebär en ökad påfrestning på den redan mycket hårt ansträngda ekonomin inom Sveriges Domstolar.

Unicef är positivt till att utredaren lyfter det faktum att kommunernas kostnader kommer att öka med förslaget om att socialnämnden ska följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU. *Unicef* vill även understryka det faktum att socialtjänsten är hårt belastad, vilket innebär risker både för kontinuiteten i socialtjänstens uppdrag med placerade barn och för rättssäkerheten och kvaliteten i det utförda arbetet. *Unicef* anser att detta är en fråga som måste adresseras i betydligt högre utsträckning. För att säkerställa att barns rättigheter efterlevs måste socialnämndens resurser sättas på ett sätt som matchar de behov kommunen har. När det gäller kostnader för domstolarna anser *Unicef* att det behöver göras mer satsningar och avsättas ekonomiska resurser för att framtidssäkra kunskap och kompetens när det gäller barnets rättigheter.

Skälen för regeringens bedömning

Ändring i bestämmelsen om vårdens upphörande

Förslaget om att socialnämnden inte får besluta att vård enligt 2 § LVU ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt (se avsnitt 5) utgör en kodifiering av praxis. Genom att i lagstiftningen lyfta upp och kodifiera den praxis som redan är väletablerad markeras vikten av att vården inte får upphöra för tidigt. Förslaget innebär en ökad tydlighet för socialnämnden, vilket är viktigt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. En tydlig lagstiftning skapar förutsättningar för en enhetlig och förutsägbar rättstillämpning, vilket i förlängningen kan bidra till en effektivare handläggning hos socialnämnderna och de allmänna förvaltningsdomstolarna. Det kan i sin tur bidra till vissa besparingar på sikt.

Den nya bestämmelsen innebär ingen ändring i sak och innebär inte något nytt åtagande för socialnämnderna. Domstolarna tillämpar redan den praxis som kodifieras genom förslaget, och regeringen bedömer inte att förslaget kommer att medföra någon ökad måltillströmning för domstolarna. Regeringen gör därför bedömningen att förslaget inte medför några kostnadsökningar, varken för kommunerna eller domstolarna.

Skyldighet att överväga flyttningsförbud

I avsnitt 6 föreslås att socialnämnden ska överväga flyttningsförbud vid prövning av upphörande av vård enligt LVU och när en vårdnadshavare eller barnet begär att vård enligt socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, ska upphöra. Genom förslaget säkerställs att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud vid prövning av om vården ska upphöra. Förslaget syftar till att stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för barn när vård enligt SoL och LVU upphör. Det ligger dock redan i dag inom socialnämndens ansvar att uppmärksamma bestämmelsen om flyttningsförbud vid prövning av om vård enligt LVU eller vård enligt SoL ska upphöra. De överväganden som socialtjänsten behöver göra med anledning av förslaget bedöms också till viss del kunna rymmas inom de

överväganden som socialnämnden gör när nämnden överväger om vården kan upphöra, även om det är olika prövningar som ska göras. Regeringen anser därför sammantaget att de ytterligare arbetsuppgifter som tillförs socialnämnden med anledning av förslaget är begränsade. Förslaget bedöms därför inte medföra annat än marginella kostnadsökningar för kommunerna.

Förslaget om att socialnämnden är skyldig att överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud kan medföra att fler fall kan komma under domstolens prövning och att flyttningsförbud kan beslutas i fler fall där förutsättningarna är uppfyllda. Det skulle innebära en ökad arbetsbörda för de allmänna förvaltningsdomstolarna. En ökning av antalet ärenden i domstol kan komma att medföra ökade kostnader för domstolarna. Å andra sidan bör frågan om vård och frågan om flyttningsförbud kunna handläggas gemensamt i domstol, vilket skulle kunna innebära effektivitetsvinster. Mot denna bakgrund anser regeringen att förslaget inte medför annat än marginella kostnadsökningar för domstolarna, vilka får anses rymmas inom Sveriges Domstolars befintliga ekonomiska ramar.

Övervägande om ansökan om överflyttning av vårdnad

Förslaget innebär att socialnämnden särskilt ska överväga frågan om överflyttning av vårdnaden senast när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år (se avsnitt 7). I dag gäller att socialnämnden ska överväga frågan om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerad i samma familjehem under tre år. Förslaget innebär inte något nytt ansvar eller några nya arbetsuppgifter för socialnämnden, men kan däremot komma att medföra att socialnämnden överväger om vårdnadsöverflyttning i fler fall än tidigare, vilket skulle kunna medföra ökade kostnader för kommunerna. Kostnadsökningarna för kommunerna får dock anses vara marginella.

Förslaget kan också medföra att fler fall kan komma under de allmänna domstolarnas prövning. En ökning av antalet ärenden i allmän domstol innebär ökade kostnader för Sveriges Domstolar. Regeringen bedömer dock att kostnadsökningarna är marginella och rymms inom Sveriges Domstolars befintliga ramar.

Socialnämnden ska följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU

Förslaget innebär att det införs en skyldighet för socialnämnden att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Uppföljningen ska avslutas inom sex månader eller om socialnämnden finner skäl att inleda en ny utredning (avsnitt 8). Förslaget syftar till att stärka tryggheten och säkerheten för barn efter det att vård enligt LVU har upphört.

Det finns i dag inga skyldigheter i lagstiftningen för socialnämnden att följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU. Det finns däremot en möjlighet att följa upp ett barns situation efter avslutad placering enligt 11 kap. 4 b § SoL. I promemorian görs bedömningen att förslaget ökar kostnaderna för kommunerna. Samtliga remissinstanser som yttrar sig instämmer i promemorians bedömning. Bland annat uttrycker *Unicef* att det är positivt att utredaren lyfter det faktum att kommunernas kostnader kommer att öka i och med förslaget.

Regeringen anser att förslaget medför nya arbetsuppgifter och ett nytt ansvar för socialnämnderna och därmed ökade kostnader för kommunerna. I promemorian beräknas att kostnaden för kommunerna kommer att uppgå till 8 850 000 kronor per år. Det bygger enligt promemorian på ett antagande om att antalet avslutade placeringar efter avslutad LVU är i storleksordningen 1 000 fall per år, att uppföljningsinsatsen i genomsnitt beräknas vara cirka 40 timmar per avslutad placering enligt LVU samt att en genomsnittslön för en socialsekreterare är 35 400 kronor i månaden. Regeringen bedömer att kostnaderna i vissa kommuner kommer att bli något högre och i vissa kommuner kommer de att bli något lägre. Det beror till största del på att antalet avslutade placeringar enligt LVU kommer att variera mellan olika kommuner. Det finns också vissa skillnader i fråga om socialsekreterarnas lön. Regeringen anser dock att den kostnadsberäkning som görs i promemorian är rimlig. Mot denna bakgrund bedömer regeringen, i likhet med *Malmö kommun*, att kommunerna bör kompenseras för kostnaderna i enlighet med finansieringsprincipen.

De övriga synpunkter som *Unicef* lämnar, bland annat om att socialtjänsten är hårt belastad vilket innebär risker för kontinuiteten, rättssäkerheten och kvaliteten i socialtjänstens arbete med placerade barn och att socialnämnden måste tillsätta resurser på ett sätt som matchar de behov kommunerna har, kan inte behandlas inom ramen för nuvarande lagstiftningsarbete.

Socialnämnden ska kunna besluta om drogtest

I avsnitt 9 föreslås att socialnämnden ska få en befogenhet att besluta att vårdnadshavare ska uppmanas att lämna drogtest inför prövning av om vård enligt LVU ska upphöra. Vidare föreslås att socialnämnden ska få befogenhet att besluta att vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna drogtest inför umgänge. Det föreslås också att det av lagstiftningen ska framgå att om socialnämnden finner anledning att kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är påverkad, har socialnämnden en skyldighet att göra det.

Förslaget att reglera att socialnämnden ska kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är påverkad, om det finns anledning till det, innebär att socialnämndens skyldigheter tydliggörs i lag. Socialnämnden har redan i dag en skyldighet att utreda vårdnadshavares och föräldrars lämplighet inför beslut i fråga om umgänge och vid överväganden om vårdens upphörande. Kommunerna har således redan i dag kostnader för de utredningsåtgärder som behöver vidtas inom ramen för de bedömningar som behöver göras i fråga om umgänge och vårdens upphörande. Regeringen bedömer att förslaget inte medför några merkostnader för kommunerna.

Förslaget innebär endast en möjlighet för socialnämnden att besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska uppmanas att lämna drogtest. Förslaget innebär alltså inte någon skyldighet för socialnämnden att fatta beslut om att uppmana vårdnadshavaren eller föräldern utan endast en möjlighet, om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda. Som framgår av avsnitt 9.1 förekommer det att socialnämnden i dag kommer överens med en vårdnadshavare eller en förälder om att han eller hon ska lämna drogtest inför umgänge. Det förekommer också att vårdnadshavare kommer

överens med socialnämnden om att lämna drogtest inför prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Dessutom bedömer regeringen att det kommer att handla om ett begränsat antal ärenden eftersom det måste finnas anledning till att kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är påverkad, och beslut om drogtest får endast fattas om åtgärden är förenlig med behovs- och proportionalitetsprincipen.

Mot denna bakgrund gör regeringen sammantaget bedömningen att förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om drogtest inte medför några kostnader för kommunerna.

Som framgår av avsnitt 9.3.4 föreslår regeringen att beslut om drogtest inte ska kunna överklagas. Är den enskilde missnöjd med hur resultatet av drogtest påverkar socialnämndens bedömning i fråga om umgänge och vårdens upphörande, har den enskilde möjlighet att överklaga socialnämndens beslut om umgängesbegränsning och beslut i fråga om fortsatt vård (se 41 § första stycket 2 och 3 LVU). Förslaget kan medföra att antalet sådana överklaganden ökar, vilket skulle innebära en ökad måltillströmning för förvaltningsdomstolarna och därmed ökad arbetsbörda. Regeringen gör dock bedömningen att det endast kommer att handla om en begränsad ökning. Enligt förslaget ska socialnämnden kunna besluta om drogtest endast om det finns en anledning till det. Beslut om drogtest får inte heller fattas om åtgärden inte är förenlig med behovs- och proportionalitetsprincipen. De krav som uppställs för beslut om drogtest innebär att antalet beslut om drogtest kommer vara begränsat. Domstolarnas arbetsbörda bedöms därför inte påverkas i någon större omfattning. Eventuella kostnadsökningar kommer att vara marginella och bedöms kunna hanteras inom befintliga ekonomiska ramar för Sveriges Domstolar.

12.2 Konsekvenser för barn

Regeringens bedömning: Förslagen bidrar till ökad trygghet, säkerhet och stabilitet och till att stärka principen om barnets bästa för barn som vårdas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga eller socialtjänstlagen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna instämmer i promemorians bedömning. *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFOF)* uttalar att förslagen i promemorian stärker principen om barnets bästa och bidrar till trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt LVU och SoL. *Örnsköldsviks kommun* anser att förslaget har ett tydligt barnperspektiv och stärker barnets trygghet. *Region Stockholm* påpekar att förslagen kan innebära positiva konsekvenser för de placerade barnens hälsa, stabilitet och trygghet. *Norrköpings kommun* bedömer att utredningens förslag stärker barns rättigheter och därmed barns bästa och *Luleå kommun* anser att de förändringar som föreslås innebär ett stärkt skydd för barnet samt att barnets bästa tillmäts större betydelse än nuvarande lagstiftning medger. *Region Gotland* påpekar att föreslagna förändringar i LVU och SoL är bra

Prop. 2021/22:178 och bedöms ge större tydlighet i hur hela LVU-processen ska stärkas samtidigt som barnets bästa fångas upp och barnrättsperspektivet mer bestämt tas i beaktande.

Skälen för regeringens bedömning: I enlighet med artikel 3 i barnkonventionen ska, vid alla åtgärder som rör barnet, i första hand beaktas det som bedöms vara barnets bästa. Förslagen bedöms sammantaget få positiva effekter för barn eftersom samtliga förslag syftar till utökade möjligheter att säkerställa barnets rättigheter och på så sätt stärker principen om barnets bästa.

När det gäller förslaget om att socialnämnden ska överväga frågan om vårdnadsöverflyttning senast när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år kan förslaget antas medföra att fler vårdnadsöverflyttningar kan komma till stånd i de fall förutsättningarna är uppfyllda. Regeringen anser att en vårdnadsöverflyttning skapar bättre förutsättningar för kontinuitet och trygghet i vården.

När det gäller förslaget om att socialnämnden ska följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU innebär förslaget att barns behov av stöd och skydd tillgodoses i större utsträckning än vad som sker i dag. Enligt artikel 6 i barnkonventionen ska konventionsstaterna till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Enligt artikel 19 ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

Förslaget som innebär att vård enligt 2 § LVU inte får upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, bidrar till ökad tydlighet, vilket är viktigt utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Förslaget markerar vikten av att vården inte upphör för tidigt. Barn och unga i samhällets vård är en särskilt utsatt grupp. Barn som vårdas enligt LVU och SoL måste få en så trygg, stabil och säker miljö som möjligt. Av artikel 20 i barnkonventionen följer att ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö, eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö, ska ha rätt till särskilt skydd och stöd från statens sida. Förslaget om att socialnämnden ska överväga flyttningsförbud kan medföra att flyttningsförbud kommer till stånd i fler fall, då förutsättningarna är uppfyllda. Ett flyttningsförbud syftar till att bevaka barnets bästa. Förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta att vårdnadshavare och föräldrar ska uppmanas att lämna drogtest innebär att nya verktyg tillförs socialnämnden. Härigenom ges socialnämnden bättre förutsättningar att skydda barn mot att fara illa.

Sammantaget gör regeringen bedömningen att samtliga förslag som föreslås i promemorian stärker barnrättsperspektivet för placerade barn.

Regeringens bedömning: En ökad trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som är och har varit i samhällsvård kan leda till att dessa barn ges bättre framtidsutsikter när det gäller hälsa, utbildning, personlig utveckling och yrkesliv, vilket på sikt kan bedömas gynnsamt för samhällsekonomin.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna har inte yttrat sig i frågan.

Skälen för bedömningen: Syftet med förslagen är att öka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för placerade barn. Uppnås detta syfte bedömer regeringen, i likhet med promemorian, att vinster ges för samhället på så sätt att dessa barn får goda möjligheter att utvecklas väl och bidra till samhällets utveckling och välfärd. Ökade möjligheter för socialnämnden att skydda barn från att fara illa bör på sikt kunna leda till bättre framtidsförutsättningar för barn och som en följd av detta, till minskade kostnader för kommunerna och staten.

12.4 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Regeringens bedömning: Förslaget om att socialnämnden ska överväga om flyttningsförbud, förslaget om att socialnämnden ska följa upp barns situation efter avslutad vård enligt LVU, förslaget om att socialnämnden ska överväga frågan om överflyttning av vårdnaden senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år och förslaget om att socialnämnden ska kunna besluta om drogtest, innebär inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Inskränkningarna bedöms dock vara proportionerliga.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten instämmer i promemorians bedömning eller har inga invändningar mot den. *Kungsbacka kommun* framför bland annat att inskränkningarna i den kommunala självstyrelsen är motiverade, nödvändiga och proportionerliga med bibehållande av handlingsutrymme för professionen inom socialtjänstens områden.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 14 kap. 2 § regeringsformen, sköter kommunerna lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Enligt 14 kap. 3 § regeringsformen bör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den. Denna proportionalitetsprincip innebär att förslaget inte får vara onödigt långtgående och om syftet med det kan uppnås på ett mindre ingripande sätt så ska den väg väljas som lägger minst band på kommunernas självbestämmanderätt. Vid proportionalitetsbedömningen ska

Prop. 2021/22:178 det således göras dels en analys av de konsekvenser det tänkta förslaget får för den kommunala självstyrelsen, dels en avvägning mellan de kommunala självstyrelseintressena och de nationella intressen som den föreslagna lagstiftningen ska tillgodose.

Med det övergripande ansvar som staten (riksdag och regering) har för att barn får det stöd och skydd som de behöver om de far illa eller riskerar att fara illa, följer att det är nödvändigt att staten granskar och följer upp den kommunala verksamheten. I de fall utvecklingen inte är tillfredsställande eller går i fel riktning kan regeringen ta initiativ för att styra utvecklingen i önskad riktning. Det finns också en möjlighet för staten att i förhållande till allmänna värdegrunder eller andra övergripande intressen reglera den kommunala verksamheten för att garantera att denna bedrivs enligt dessa värdegrunder eller intressen.

Regeringen instämmer i promemorians bedömning att flera av förslagen innebär en mer precis reglering av socialtjänstens verksamhet. Det rör sig om frågor där en högre detaljeringsgrad i reglering bedöms nödvändig utifrån det övergripande intresset att stödja och skydda barnet.

Förslaget att vård enligt 2 § LVU inte får upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, utgör en kodifiering av praxis. Förslaget innebär därför inget nytt åliggande för socialnämnden och innebär inte någon inskränkning i den kommunala självstyrelsen.

Förslaget att socialnämnden ska överväga flyttningsförbud innebär ett nytt åliggande för socialnämnden och en inskränkning i den kommunala självstyrelsen även om socialnämnderna redan i dag bör uppmärksamma bestämmelsen om flyttningsförbud vid prövning av om vård enligt LVU eller vård enligt SoL ska upphöra. Genom förslaget säkerställs att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud. Förslaget kan antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn. Mot denna bakgrund görs bedömningen att förslaget utgör ett proportionellt ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

När det gäller förslaget om att socialnämnden särskilt ska överväga frågan om vårdnadsöverflyttning när barnet varit placerad i samma familjehem under två år, innebär även det en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Eftersom förslaget kan antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn görs bedömningen att förslaget utgör ett proportionellt ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Förslaget att socialnämnden ska följa upp barns situation efter det att vården har upphört innebär ett nytt åliggande för socialnämnden och en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. I vissa fall kan det kvarstå en stor oro för barnets situation efter att vård enligt LVU har upphört. Det bedöms viktigt att kunna följa upp barnets situation efter avslutad vård enligt LVU för att säkerställa att det blir tryggt, stabilt och säkert för barnet. Mot denna bakgrund görs bedömningen att förslaget utgör ett proportionellt ingrepp i den kommunala självstyrelsen.

Förslaget som ger socialnämnden en befogenhet att i vissa situationer kunna besluta om drogtester för vårdnadshavare och föräldrar till barn som vårdas enligt LVU innebär en möjlighet för socialnämnden. En sådan reglering har en inverkan på den kommunala självstyrelsen. Eftersom förslaget innebär att kommunen tillförs en befogenhet att i vissa fall besluta om drogtest, och ingen skyldighet, bedöms förslaget innebära ett

begränsat ingrepp i den kommunala självstyrelsen. Det bedöms inte möjligt att uppnå syftet med mindre ingripande åtgärder. Förslaget bedöms därför vara proportionerligt.

Sammantaget bedöms flera av förslagen utgöra en inskränkning i den kommunala självstyrelsen. Inskränkningarna bedöms dock vara proportionerliga i förhållande till syftet med förslagen, som inte kan uppnås med mindre ingripande åtgärder.

12.5 Konsekvenser för jämställdheten och det brottsförebyggande arbetet

Regeringens bedömning: Förslagen kan förväntas få positiva effekter för jämställdheten och det brottsförebyggande arbetet.

Promemorians bedömning överensstämmer inte med regeringens bedömning. I promemorian görs bedömningen att förslagen inte får några konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män.

Remissinstanserna: *Jämställdhetsmyndigheten* anser att förslagen om att stärka barnets bästa vid upphörande av tvångsvård kan bidra till att det ställs högre krav på att våldsutövare och missbrukande föräldrar tar emot hjälp och stödinsatser för att ändra sitt beteende och för att visa att förändringen är varaktig och genomgripande. Förslaget kan således bidra till positiva konsekvenser på sikt för det våldsförebyggande arbetet utifrån det femte jämställdhetspolitiska delmålet om jämställd hälsa och det sjätte jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Skälen för regeringens bedömning: När det gäller konsekvenserna för jämställdheten mellan kvinnor och män anser regeringen att effekterna kan antas bli positiva. Ett jämställdhetspolitiskt delmål är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Delmålet har även en stark koppling till närliggande former av våld såsom våld mot barn. Förslagen syftar till att stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för placerade barn. Genom förslagen ökar socialnämndens möjligheter att skydda barn från att fara illa, t.ex. utsättas för fysiskt och psykiskt våld. Regeringen anser därför att förslagen kan förväntas stärka förutsättningarna för att delmålet uppnås.

Som påpekas av *Jämställdhetsmyndigheten* kan förslagen även komma att bidra till att våldsutövare och missbrukande vårdnadshavare motiveras till att ta emot stöd för att förändra sin situation. Utifrån det perspektivet kan förslagen komma att bidra till det brottsförebyggande arbetet.

12.6 Övriga konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen medför inte några konsekvenser för de övriga områden som anges i 14 och 15 §§ kommittéförordningen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanser: Inga remissinstanser uttalar sig specifikt om den bedömning som är aktuell här.

Prop. 2021/22:178 **Skälen för regeringens bedömning:** Förslagen bedöms inte ha några konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag eller för möjligheterna att nå de integrationspolitiska målen.

13 Författningskommentar

13.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

1 § Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24, 31 a, 32 a och 32 b §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.

I paragrafen regleras de allmänna förutsättningarna för vård och andra åtgärder enligt lagen.

Fjärde stycket i bestämmelsen ändras så att de föreslagna 32 a och 32 b §§ läggs till i uppräkningslistan av sådana andra åtgärder som inte förutsätter något samtycke från vårdnadshavarna och den unge (se kommentaren till 32 a och 32 b §§).

Övervägandena finns i avsnitt 9.

13 § Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om socialnämndens ansvar att följa vård som beretts den unge med stöd av 2 eller 3 §.

Nuvarande tredje och fjärde styckena har, med vissa ändringar, flyttats till en ny bestämmelse, 13 c § (se kommentaren till 13 c §).

13 b § När socialnämnden prövar om vård som har beslutats med stöd av denna lag ska upphöra för någon som är under 18 år och som är placerad i ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), ska socialnämnden

Paragrafen, som är ny, innehåller en skyldighet för socialnämnden att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § när nämnden prövar om vård som har beretts den unge med stöd av 2 eller 3 § ska upphöra.

Bestämmelsen är endast tillämplig om den unge är under 18 år och placerad i ett enskilt hem, eftersom flyttningsförbud enligt 24 § endast kan meddelas för underåriga som är placerade i ett sådant hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453). Med enskilt hem avses såväl familjehem som ett annat enskilt hem i vilket den unge placerats genom en s.k. privatplacering (prop. 2002/03:53 s. 90–91 och 108).

Bestämmelsen innebär att nämnden ska ta ställning till om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud vid varje tillfälle nämnden prövar om vården ska upphöra. När det gäller vård som beretts den unge med stöd av 2 § innebär det att socialnämnden ska ta ställning till om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud vid varje tillfälle ett sådant övervägande som avses i 13 § första stycket leder till att socialnämnden prövar frågan om vårdens upphörande (om övervägande av vård, se prop. 2020/21:35 s. 18–21). För vård som beretts den unge med stöd av 3 § innebär det att nämnden ska ta ställning till om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud vid varje tillfälle nämnden i enlighet med 13 § andra stycket prövar om vården ska upphöra. Socialnämnden ska också vid varje annat tillfälle som den prövar om vård enligt 2 eller 3 § ska upphöra, t.ex. när en vårdnadshavare eller den unge själv om han eller hon har fyllt 15 år begär att vården ska upphöra, överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. Oavsett om socialnämndens prövning av vården resulterar i att vården upphör eller inte, ska nämnden ta ställning till om det finns skäl att ansöka om ett flyttningsförbud. Om t.ex. vårdnadshavaren har begärt att vården ska upphöra men socialnämnden beslutar att den ska fortsätta ska socialnämnden samtidigt också ta ställning till om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud för det fall förvaltningsrätten senare vid ett överklagande skulle besluta att vården ska upphöra (se prop. 1989/90:28 s. 119).

I brådskande situationer har socialnämnden också möjlighet att själv fatta beslut om tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 §.

Ordet särskilt markerar att bestämmelsen inte är uttömmande i den meningen att socialnämnden endast kan överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud vid dessa tillfällen. Den skyldighet som socialnämnden får genom den nya bestämmelsen hindrar således inte att socialnämnden vid andra tillfällen överväger om det finns det skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Ett övervägande av om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud innebär inte att övervägandet måste leda fram till ett formellt beslutsförfarande. Övervägandet ska däremot alltid dokumenteras enligt 11 kap. 5 § socialtjänstlagen.

Övervägandena finns i avsnitt 6.

Prop. 2021/22:178 **13 c §** När den unge har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

- den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- den unges relation till sina föräldrar.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om socialnämndens skyldighet att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Första stycket motsvarar nuvarande 13 § tredje stycket med den skillnaden att socialnämnden ska särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när den unge har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, i stället för under tre år som gäller enligt nuvarande bestämmelse. Bestämmelsen innebär endast en skyldighet för nämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Tidigareläggningen av denna skyldighet innebär ingen ändring i förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning. Om nämnden bedömer att förutsättningarna inte är uppfyllda ska någon ansökan inte göras.

Av 6 kap. 8 § föräldrabalken framgår att om ett barn har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet. Det finns ingen absolut tidsgräns för när ett barn kan anses ha vårdats stadigvarande i ett familjehem. I förarbetena uttalas att det krävs att barnet har fått en så pass stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget (se prop. 1981/82:168 s. 70).

Ordet särskilt markerar att bestämmelserna i första stycket inte är uttömmande i den meningen att ett övervägande om överflyttning av vårdnaden endast kan göras vid de tillfällen som anges där, dvs. när placeringen har varat i två år och därefter årligen. En ansökan om överflyttning av vårdnaden kan övervägas innan placeringen varat i två år. Överväganden kan också göras oftare än en gång per år när det finns behov av det (se bet. 2002/03:SoU15 s. 49 och prop. 2020/21:35 s. 32).

Andra stycket motsvarar nuvarande 13 § fjärde stycket. Den ändrade lydelsen är endast redaktionell.

Motsvarande bestämmelser föreslås i 6 kap. 8 b § socialtjänstlagen (2001:453).

Övervägandena finns i avsnitt 7.

21 § När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. Socialnämnden får inte besluta att vård enligt 2 § ska

upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § ska upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § ska upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när vården ska upphöra.

I *första stycket* har en ny mening lagts till. Enligt bestämmelsen får socialnämnden inte besluta att vård enligt 2 § ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

Att de omständigheter som föranleder att vården ska ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att vården ska få upphöra innebär att förändringarna ska vara så genomgripande och varaktiga att den unges vårdbehov har upphört. Med omständigheter som föranleder vården avses både sådana omständigheter som låg till grund för beslutet att bereda den unge vård och sådana omständigheter som kan ha tillkommit under vården och som innebär att det finns skäl för fortsatt vård.

Att det ska vara fråga om en varaktig förändring innebär att den inte ska vara tillfällig och att den ska bedömas bestå över en längre tidsperiod och ha en permanent karaktär. När vården föranleds av vårdnadshavarens missbruk spelar t.ex. längden för tiden av drogfrihet in. Vad som ska utgöra en varaktig förändring ska bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Att det ska vara fråga om en genomgripande förändring innebär att det inte räcker med mindre förbättringar. En vårdnadshavare kan ha genomgått en positiv utveckling, men t.ex. fortfarande ha sådan bristande insikt i sin omsorgsförmåga att vården behöver bestå. Det kan t.ex. handla om att vårdnadshavaren behöver ta emot mer stöd och behandling för sina egna problem eller ta emot mer stöd i sin föräldraroll för att en genomgripande förändring av de omsorgsbrister som föranleder vården ska anses ha skett. Ett barn kan också ha ett särskilt behov av vård och behandling som ställer extra höga krav på vårdnadshavarens omsorgsförmåga och att vårdnadshavarna då måste kunna tillgodose och ha tillräcklig insikt i barnets särskilda vårdbehov, även om förhållanden i hemmet förbättrats, för att vården ska kunna upphöra. Vad som ska utgöra en genomgripande förändring ska bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Avsikten är inte att den nya bestämmelsen ska innebära någon ändring i sak såvitt gäller första stycket första meningen om att socialnämnden ska besluta att vården ska upphöra när den inte längre behövs. Det innebär t.ex. att socialnämnden även fortsättningsvis ska besluta att tvångsvården ska upphöra om den inte längre behövs på grund av att behövlig vård kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv (se 1 § andra stycket). Vidare omfattar första stycket första meningen alltså både unga som vårdas med stöd av 2 § som unga som vårdas med stöd av 3 §, dvs. på grund av sitt eget beteende.

Stycket är utformat i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Andra stycket motsvarar nuvarande första stycket andra meningen.

Tredje stycket motsvarar nuvarande andra stycket. Endast en redaktionell förändring har gjorts på så sätt att ”skall” bytts ut mot ”ska”.

Fjärde stycket motsvarar nuvarande tredje stycket. Endast en redaktionell förändring har gjorts på så sätt att ”skall” bytts ut mot ”ska”.

Övervägandena finns i avsnitt 5.

21 b § När vård upphör enligt 21 § ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vården upphör men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återföreningen har skett.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om socialnämndens skyldighet att följa upp den unges situation när tvångsvården upphör.

I *första stycket* anges att socialnämndens ska följa upp situationen för den som är under 18 år när vård upphör enligt 21 §. Uppföljningsskyldigheten gäller således oavsett om den unge har vårdats med stöd av 2 § på grund av förhållandena i hemmet eller med stöd av 3 § på grund av sitt eget beteende. Unga personer över 18 år som har vårdats med stöd av 3 § omfattas inte av socialnämndens uppföljningsskyldighet. Eftersom uppföljningsskyldigheten endast gäller om den unge är under 18 år, ska uppföljningen avslutas om den unge fyller 18 år under uppföljningstiden (se vidare kommentaren till 21 c §).

Att vården ska följas upp när den upphör enligt 21 § innebär att bestämmelsen inte är tillämplig på de situationer som avses i 21 a §.

Uppföljningsskyldigheten gäller oavsett var den unge har varit placerad under vårdtiden. Uppföljningsskyldigheten omfattar således unga som under vårdtiden har varit placerade i ett enskilt hem, hem för vård eller boende, stödboende, särskilt ungdomshem eller i sitt eget hem.

Skyldigheten gäller oavsett samtycke från vårdnadshavaren och den unge.

Att socialnämnden ska följa upp den unges situation när vården upphör enligt 21 § innebär att uppföljningen ska inledas när vården upphör och socialnämnden kan således inte avvakta med att inleda en sådan. Att uppföljningen ska inledas när vården upphör utgör en huvudregel. Från denna huvudregel gäller ett undantag, vilket framgår av *andra stycket*. Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne när vården upphör men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återföreningen har skett. Återföreningen kan behöva förberedas genom att den unge efter avslutad vård t.ex. bor kvar i det familjehem eller annat boende där han eller hon vistades under vårdtiden under en övergångsperiod med stöd av socialtjänstlagen (2001:453). Ett flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud enligt 24 eller 27 § kan också ha beslutats, med anledning av att socialnämnden bedömer att detta behövs under en tid för att förbereda återföreningen med vårdnadshavarna. Om någon återförening när vården upphör inte är aktuell eftersom barnet har fortsatt behov av vård utanför det egna hemmet men sådan vård kan ges med stöd av socialtjänstlagen, ska uppföljningen inledas när vård enligt LVU upphör i enlighet med första stycket. Samma sak gäller om någon återförening inte är aktuell när

vården upphör eftersom den unge kommer vistas på institution med anledning av att han eller hon har behov av annan tvångsvård eller verkställer en påföljd.

Med uttrycket att återföreningen har skett avses att barnet helt och hållet bor tillsammans med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

21 c § Vid en uppföljning enligt 21 b § får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Socialnämnden får samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

När uppföljningen inleds respektive avslutas ska socialnämnden underrätta den unge, om den unge har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att den inleddes. Uppföljningen ska också avslutas om nämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453).

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om socialnämndens befogenheter och skyldigheter under en uppföljning.

I *första stycket* ges socialnämnden befogenhet att ta nödvändiga kontakter eller samtala med den unge även utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavarna är närvarande. Socialnämnden får konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Det är viktigt att uppföljningen genomförs på ett genomtänkt och respektfullt sätt. Vårdnadshavarna bör informeras innan ett samtal med den unge genomförs (se 1 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL). Även om ett samtycke inte behövs för att samtala med den unge kan det också vara av betydelse för barnets bästa att eftersträva ett sådant. Likaså bör socialtjänsten vara lyhörd för vårdnadshavarens och barnets synpunkter. I vissa fall kan ett bättre resultat uppnås om vårdnadshavaren är med vid samtalet, även om samtalet får genomföras utan att vårdnadshavaren är närvarande. De åtgärder som vidtas under uppföljningen ska dokumenteras enligt 11 kap. 5 § SoL.

I *andra stycket* åläggs socialnämnden en skyldighet att underrätta den unge, om den unge har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs när uppföljningen inleds och avslutas.

Regleringen i första och andra styckena motsvarar huvudsakligen 11 kap. 4 c § första och tredje styckena SoL (jfr prop. 2012/13:10 s. 134 och 135).

I *tredje stycket* regleras när en uppföljning senast ska avslutas. En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att den inleddes. En uppföljning ska också avslutas om det under uppföljningstiden framkommer omständigheter som gör att socialnämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL. Eftersom uppföljningsskyldigheten endast gäller om den unge är under 18 år (21 b §) ska uppföljningen avslutas om den unge fyller 18 år under uppföljningstiden.

Socialnämnden avgör hur länge uppföljning bör pågå i det enskilda fallet. Det är viktigt att uppföljningen är så pass omfattande att socialnämnden kan bedöma om barnets situation är trygg och stabil. Under tiden för uppföljningen bör socialtjänsten regelbundet ha kontakt med den unge och den eller de som har vårdnaden om honom eller henne för att kunna

Prop. 2021/22:178 följa utvecklingen av den unges förhållanden och för att motivera vårdnadshavarna att ta emot sådant stöd som de behöver.

Övervägandena finns i avsnitt 8.

22 § Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller

2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas, ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första stycket första meningen och *andra och fjärde* styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Första stycket är också tillämpligt om den som är under 20 år och som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som avses i första stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förebyggande insatser.

I *tredje stycket* görs en följdändring med anledning av ändringarna i 21 §.

32 a § *Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Socialnämnden får då besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.*

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om provtagning inför umgänge när vård har beslutats med stöd av 2 §. Paragrafen är i allt väsentligt utformad i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Bestämmelsen i *första meningen* innebär att socialnämnden inför umgänge är skyldig att kontrollera om en vårdnadshavare eller förälder är eller har varit påverkad av någon av de substanser som räknas upp i bestämmelsen, om det finns anledning till det. En sådan anledning kan vara att grunden för vård är omsorgsbrister i hemmet på grund av missbruk. Det kan också finnas anledning till kontroll även om grunden för vård enligt lagen är andra omsorgsbrister än missbruk om det under den tid då den unge vårdas framkommer grundad misstanke om att vårdnadshavaren eller föräldern även har ett missbruk. Subjektiva antaganden är dock inte tillräckligt. En bedömning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Bestämmelsen i *andra meningen* ger socialnämnden möjlighet att kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern är eller har varit påverkad genom att uppmana honom eller henne att lämna sådana prov som räknas

upp i bestämmelsen. Vilken provtagningsmetod som bör användas får dock bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Som utvecklas i kommentaren till 32 c § bör socialnämnden överväga om det finns något annat lämpligt sätt att kontrollera påverkan på. Om så inte är fallet, och det inte heller finns något annat hinder för provtagning, får socialnämnden fatta beslut om att vårdnadshavaren eller föräldern uppmanas att lämna prov.

Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska uppmanas att lämna prov får fattas oavsett om vårdnadshavaren eller föräldern samtycker till detta. Provet kan avse såväl kontroll av om vårdnadshavaren eller föräldern är påverkad vid provtagningstillfället som kontroll av om vårdnadshavaren eller föräldern tidigare har brukat någon av de substanser som räknas upp i bestämmelsen.

Med föräldrar avses både föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal och föräldrar som barnet har rätt till umgänge med men där umgängesrätten inte är reglerad.

Med umgänge avses såväl umgängestillfällen som föregåtts av en plan för umgänget och som har upprättats i samförstånd med vårdnadshavaren eller föräldern och umgängestillfällen där det inte har varit möjligt att upprätta en plan i samförstånd och där det finns ett beslut om begränsning av umgänge enligt 14 § andra stycket punkt 1.

Ett beslut om att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna prov kan avse ett eller flera umgängestillfällen.

Resultatet av provtagningen blir en del i socialnämndens underlag inför bedömningen av hur umgänget bör utformas. Vad resultatet av provtagningen ska leda till och vilka konsekvenser det ska få för umgänget måste avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Samma sak gäller om vårdnadshavaren eller föräldern vägrar att lämna prov (se kommentaren till 36 c §).

Ett beslut om provtagning gäller enligt 40 § andra stycket omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Övervägandena finns i avsnitt 9.

32 b § Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför prövning av om vården ska upphöra, om det finns anledning till det, kontrollera om en vårdnadshavare är eller har varit påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i 32 a §. Socialnämnden får då besluta att han eller hon ska uppmanas att lämna sådana prov som anges där.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om provtagning inför prövning av om vård som beslutats med stöd av 2 § ska upphöra. Paragrafen är i allt väsentligt utformad i enlighet med *Lagrådets* förslag.

Till skillnad från bestämmelsen i 32 a § om provtagning inför umgänge omfattas bara vårdnadshavare och inte föräldrar som inte är vårdnadshavare av bestämmelsen, eftersom föräldrar som inte är vårdnadshavare inte är part i ett ärende och mål om upphörande av vård.

Bestämmelsen i *första meningen* innebär att socialnämnden inför prövningen är skyldig att kontrollera om en vårdnadshavare är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om

Prop. 2021/22:178 förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det finns anledning till det. En sådan anledning kan vara att grunden för vård är omsorgsbrister i hemmet på grund av missbruk. Det kan också finnas anledning till kontroll även om grunden för vård enligt lagen är andra omsorgsbrister än missbruk om det under den tid då den unge vårdas framkommer grundad misstanke om att vårdnadshavaren även har ett missbruk. Subjektiva antaganden är dock inte tillräckligt. En bedömning ska göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Bestämmelsen i *andra meningen* ger socialnämnden möjlighet att kontrollera om vårdnadshavaren är eller har varit påverkad genom att uppmana vårdnadshavaren att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov. Vilken provtagningsmetod som bör användas får dock bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Som utvecklas i kommentaren till 32 c § bör socialnämnden överväga om det finns något annat lämpligt sätt att kontrollera påverkan på. Om så inte är fallet, och det inte heller finns något hinder för provtagning, bör socialnämnden fatta beslut om att vårdnadshavaren uppmanas att lämna prov.

Ett beslut om att en vårdnadshavare ska lämna sådant prov får fattas oavsett om vårdnadshavaren samtycker till detta. Provet kan avse såväl kontroll av om vårdnadshavaren är påverkad vid provtagningsstillfället som kontroll av om vårdnadshavaren tidigare brukat någon av de substanser som räknas upp i 32 a §.

Socialnämndens befogenhet att besluta om provtagning inför prövning av om vård som beslutats med stöd av 2 § ska upphöra kan ha föregåtts av ett övervägande av om vården fortfarande behövs i enlighet med 13 § första stycket eller av att vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra. Socialnämnden ska i dessa fall göra en utredning enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453). Resultatet av provtagningen blir en del i socialnämndens underlag inför bedömningen av om vården ska upphöra. Vad resultatet av provtagningen ska leda till och vilka konsekvenser det ska få för prövningen måste avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Samma sak gäller om vårdnadshavaren vägrar att lämna prov (se kommentaren till 32 c §).

Ett beslut om att en vårdnadshavare ska lämna prov inför en prövning av om vården ska upphöra kan avse ett eller flera provtagningsstillfällen.

Ett beslut om provtagning gäller enligt 40 § andra stycket omedelbart, om socialnämnden inte bestämmer något annat.

Övervägandena finns i avsnitt 9.

32 c § Ett beslut enligt 32 a eller 32 b § får fattas bara i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Om vårdnadshavaren eller föräldern inte medverkar till provtagning får förhållandet tillmätas den betydelse för socialnämndens umgänges- eller vårdbeslut som omständigheterna motiverar.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om allmänna förutsättningar för beslut om provtagning enligt 32 a och 32 b §§. Paragrafen är utformad med beaktande av *Lagrådets* förslag.

Av *första stycket* framgår att det ska göras en proportionalitets- och behovsbedömning. För att tydliggöra att principerna sätter gränserna också för provtagnings form och utsträckning föreskrivs i *andra stycket* att det i beslutet särskilt ska anges vad för slags prov som avses och syftet med provtagningen. Ordet särskilt markerar att bestämmelsen inte är en uttömmande reglering av innehållet i beslutet.

Proportionalitets- och behovsprinciperna är två självständiga principer som ska prövas oberoende av varandra. Ett beslut om provtagning bör bara fattas om det bedöms nödvändigt med ett resultat från ett sådant prov för att säkerställa tryggheten och säkerheten för den unge vid umgänge och vid vårdens upphörande. Det ankommer på socialnämnden i varje enskilt fall att bedöma behovet av en provtagning, i vilken omfattning kontroll behöver göras av om en vårdnadshavare är eller har varit påverkad av narkotika, alkohol, andra berusningsmedel, dopningsmedel eller vissa hälsofarliga varor, och vilken provtagningsmetod som är ändamålsenlig.

Syftet med kontrollen i det enskilda fallet måste också vägas mot det intrång i den personliga integriteten som kontrollen innebär för vårdnadshavaren eller föräldern. Detsamma gäller vid valet av provtagningsmetod, liksom i fråga om omfattningen av kontrollen. Detta innebär t.ex. att ett beslut om provtagning endast får fattas om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. Det kan förekomma situationer där en vårdnadshavare eller en förälder efter recept från läkare tar medicin som innehåller något sådant medel eller substans som omfattas av bestämmelsen. Detta är en omständighet som kan behöva vägas in inför ett beslut om provtagning eller vid val av provtagningsmetod. Det kan också finnas andra skäl som talar mot ett beslut om provtagning. Provtagning bör inte heller användas om barnets trygghet och säkerhet kan säkerställas med mindre ingripande åtgärder.

Av *tredje stycket* framgår att om vårdnadshavaren eller föräldern inte medverkar till provtagningen får detta tillmätas betydelse för frågan om umgänge eller om vårdens upphörande i den utsträckning som omständigheterna motiverar. Vilka konsekvenser en vägran kan leda till måste alltså avgöras i varje enskilt fall. Det är viktigt att barnet tillförsäkras trygghet och säkerhet vid umgänge och vid vårdens upphörande. Samtidigt är det viktigt att socialnämnden arbetar för att barnets umgänge med vårdnadshavarna eller föräldrarna upprätthålls. Att barnet har umgänge med sina vårdnadshavare eller föräldrar under tiden för vården är i många fall en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med vårdnadshavarna eller föräldrarna. Det är också viktigt att socialnämnden ger vårdnadshavarna och föräldrarna det stöd och den hjälp som de behöver för att komma tillrätta med sin situation. Vägrar vårdnadshavarna eller föräldrarna att medverka vid provtagning kan det finnas särskild anledning för socialnämnden att fortsatt arbeta för att motivera dem till att ta emot stöd och hjälp.

Övervägandena finns i avsnitt 9.

13.2 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap.

8 § Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om socialnämndens ansvar att följa vård med stöd av denna lag.

Nuvarande andra och tredje styckena har, med vissa ändringar, flyttats till en ny bestämmelse, 6 kap. 8 b § (se kommentaren till 6 kap. 8 b §).

8 a § När ett barn är placerat i ett sådant hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket och en vårdnadshavare eller barnet, om barnet har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Paragrafen, som är ny, innehåller en skyldighet för socialnämnden att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, när en vårdnadshavare eller barnet, om barnet har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra och barnet är placerad i ett enskilt hem.

Bestämmelsen är endast tillämplig om barnet är placerad i ett enskilt hem eftersom flyttningsförbud endast kan meddelas för barn som är placerade i ett sådant enskilt hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket. Med enskilt hem avses såväl familjehem som ett annat enskilt hem i vilket den unge placerats genom en s.k. privatplacering (prop. 2002/03:53 s. 90–91 och 108).

Att barnet måste ha fyllt 15 år för att begära att vården ska upphöra följer av att ett barn har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag först när barnet har fyllt 15 år (se 11 kap. 10 § andra stycket).

Bestämmelsen innebär att socialnämnden ska ta ställning till om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud. I brådskande situationer har socialnämnden också möjlighet att själv fatta beslut om ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 § LVU.

Ordet särskilt markerar att bestämmelsen inte är uttömmande i den meningen att ett övervägande om flyttningsförbud endast kan övervägas när det finns en begäran om att vården ska upphöra. Den skyldighet som socialnämnden får genom den nya bestämmelsen hindrar således inte att socialnämnden vid andra tillfällen överväger om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud.

Ett övervägande om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud innebär inte att övervägandet måste leda fram till ett formellt beslutsförfarande. Övervägandet ska däremot alltid dokumenteras enligt 11 kap. 5 §.

Övervägandena finns i avsnitt 6.

8 b § När barnet har varit placerat i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl

att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- barnets relation till sina föräldrar.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om socialnämndens skyldighet att särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken.

Första stycket motsvarar nuvarande 6 kap. 8 § andra stycket med den skillnaden att socialnämnden ska särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när barnet har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, i stället för under tre år som gäller enligt nuvarande bestämmelser. Bestämmelsen innebär endast en skyldighet för nämnden att överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Tidigareläggningen av denna skyldighet innebär ingen ändring i förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning. Om nämnden bedömer att förutsättningarna inte är uppfyllda ska någon ansökan inte göras.

Av 6 kap. 8 § föräldrabalken framgår att om ett barn har stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet. Det finns ingen absolut tidsgräns för när ett barn kan anses ha vårdats stadigvarande i ett familjehem. I förarbetena uttalas att det krävs att barnet har fått en så pass stark bindning till sitt nya hem att det uppfattar det som sitt eget (se prop. 1981/82:168 s. 70).

Ordet särskilt markerar att bestämmelserna i första stycket inte är uttömmande i den meningen att ett övervägande om överflyttning av vårdnaden endast kan göras vid de tillfällena som anges där, dvs. när placeringen har varat i två år och därefter årligen. En ansökan om överflyttning av vårdnaden kan övervägas innan placeringen varat i två år. Överväganden kan också göras oftare än en gång per år när det finns behov av det (se bet. 2002/03:SoU15 s. 49 och prop. 2020/21:35 s. 32).

Andra stycket motsvarar nuvarande 6 kap. 8 § tredje stycket. Den ändrade lydelsen är endast redaktionell.

Motsvarande bestämmelser föreslås i 13 c § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Övervägandena finns i avsnitt 7.

10 kap.

4 § Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning om består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8–8 b och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a

Prop. 2021/22:178 §§, 11 § första och andra styckena, 13, 13 b och 13 c §§, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i, 32 a, 32 b och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om delegering av socialnämndens uppgifter.

Av uppräknningen i paragrafen framgår i vilka fall delegering endast får göras till förtroendevalda. Till uppräknningen i *första stycket* läggs 6 kap. 8 a § till, liksom 13 b, 32 a och 32 b §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Ändringarna innebär att bestämmelserna om begränsning av delegering enligt 10 kap. 4 § första stycket även ska gälla ärenden om särskilt övervägande om flyttningsförbud enligt 6 kap. 8 a §. Bestämmelserna ska också gälla ärenden om särskilt övervägande om flyttningsförbud enligt 13 b § LVU och ärenden om provtagning inför umgänge och upphörande av vård enligt 32 a och 32 b §§ LVU.

Som en följdändring med anledning av att bestämmelserna om särskilt övervägande om överflyttning av vårdnad flyttas från nuvarande 6 kap. 8 § andra och tredje styckena till 6 kap. 8 b §, liksom från nuvarande 13 § tredje och fjärde styckena LVU till 13 c § LVU, läggs också 6 kap. 8 b § till, liksom 13 c § LVU.

Övervägandena finns i avsnitt 7.

11 kap.

4 b § Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering *med stöd av denna lag* i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

Bestämmelser om uppföljning när vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga upphör finns i 21 b och 21 c §§ den lagen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om en möjlighet för socialnämnden att följa upp ett barns situation efter avslutad placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende.

Första stycket ändras på så sätt att bestämmelsen endast gäller placeringar som har beslutats med stöd av socialtjänstlagen.

Ett nytt *tredje stycke* införs med en upplysningsbestämmelse om att bestämmelser om uppföljning av den unges situation när vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, upphör finns i 21 b och 21 c §§ den lagen (se kommentaren till 21 b och 21 c §§ LVU).

Det skulle kunna uppstå en situation vid vilken både första stycket om uppföljning av en placering enligt socialtjänstlagen och den föreslagna bestämmelsen i 21 b § andra stycket LVU om uppföljning av den unges situation efter tvångsvård är tillämpliga. Så kan bli fallet om den unges

återförening med hans eller hennes vårdnadshavare behöver förberedas när tvångsvården upphör och den unge fortsätter att vara placerad utanför hemmet med stöd av socialtjänstlagen. När placeringen upphör gäller den skyldighet som socialnämnden har att följa upp tvångsvården genom 21 b § andra stycket LVU framför bestämmelsen i socialtjänstlagen. Övervägandena finns i avsnitt 8.1. Prop. 2021/22:178

Sammanfattning av promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7)

I promemorian lämnas förslag som syftar till att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och socialtjänstlagen (2001:453), SoL.

Principen om barnets bästa stärks i samband med bedömning av om vård enligt LVU ska upphöra

När vård med stöd av LVU inte längre behövs ska socialnämnden enligt 21 § LVU besluta att vården ska upphöra. I syfte att ytterligare stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för barn och tillvarata barnets bästa föreslås i promemorian att en bestämmelse införs i 21 § LVU som innebär att socialnämnden inte får besluta att vård ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Förslaget omfattar barn som vårdas enligt 2 § LVU, dvs. på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet. Förslaget är en kodifiering av praxis. Genom att i lagstiftningen lyfta upp och kodifiera praxis markeras vikten av att vården inte får upphöra för tidigt. Förslaget innebär en tydlighet för socialnämnden och är viktig ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Enligt 24 § LVU får förvaltningsrätten, efter ansökan av socialnämnden, för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om en underårig att ta denne från ett enskilt hem om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (flyttningsförbud). I syfte att ytterligare stärka tryggheten och säkerheten för placerade barn och ytterligare stärka principen om barnets bästa föreslås att socialnämnden ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när ett barn är placerat i ett familjehem eller annat enskilt hem och socialnämnden överväger eller prövar om vård fortfarande behövs. Förslaget omfattar både barn som vårdas med stöd av LVU och med stöd av SoL. Genom förslaget säkerställs att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud vid övervägande eller prövning av om vården ska upphöra. Förslaget kan därmed antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn.

För att stödja kommunerna i tillämpningen görs bedömningen att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att öka kunskapen om flyttningsförbud och ta fram ett stöd om möjligheten att ansöka om flyttningsförbud och besluta om tillfälligt flyttningsförbud. Genom ett sådant uppdrag till Socialstyrelsen bedöms säkerheten och stabiliteten öka för placerade barn.

Socialnämndens skyldighet att överväga överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken tidigareläggs

Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och är det uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne

eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet (6 kap. 8 § första stycket föräldrabalken). Frågor om överflyttning av vårdnaden prövas på talan av socialnämnden (6 kap. 8 § andra stycket föräldrabalken). När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden (13 § LVU och 6 kap. 8 § SoL).

I promemorian föreslås att socialnämnden senast när barnet varit placerad i samma familjehem under två år särskilt ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden. Ett övervägande senast efter två års placering i familjehem kan medföra att fler fall kan komma under domstolens prövning och att fler vårdnadsöverflyttningar kan komma till stånd i de fall förutsättningarna för en överflyttning av vårdnaden är uppfyllda. Detta bedöms öka tryggheten och stabiliteten och stärka principen om barnets bästa för fler placerade barn.

Socialnämnden ska följa upp barns situation efter det att vård enligt LVU har upphört

I syfte att öka tryggheten och stabiliteten för barn efter avslutad vård enligt LVU föreslås en skyldighet för socialnämnden att följa upp situationen för den som är under 18 år efter att vård enligt LVU har upphört. Uppföljningsskyldigheten föreslås gälla oavsett samtycke från vårdnadshavaren och den unge, om han eller hon har fyllt 15 år. En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljningsskyldighet inträder. En uppföljning ska avslutas tidigare om socialnämnden finner skäl att inleda en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket SoL. Vid en uppföljning får socialnämnden konsultera sakkunniga och i övrigt ta de kontakter som behövs samt samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke. Socialnämnden ska underrätta den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs när uppföljningen inleds respektive avslutas.

Socialnämnden får befogenhet att besluta om drogtestar för vårdnadshavare och föräldrar till barn som vårdas enligt LVU

Socialnämnden föreslås få en befogenhet att i vissa situationer besluta att en vårdnadshavare eller en förälder till barn som vårdas enligt LVU ska lämna prov för kontroll av om han eller hon är påverkad av alkoholhaltiga drycker, narkotika m.m. inför umgänge och inför prövning av om vård ska upphöra. Syftet med förslaget är att tillföra socialnämnden ytterligare verktyg vid bedömning inför umgänge och inför prövning av om vård enligt 21 § LVU kan upphöra. Förslaget syftar till att bidra till att säkerställa barnens behov av trygghet och stabilitet och att ytterligare stärka principen om barnets bästa. Ett beslut av socialnämnden om att en vårdnadshavare eller en förälder ska lämna sådant prov föreslås kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol.

Förslagen föreslås träda i kraft den 1 mars 2022.

Lagtext i Ds 2021:7

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 1, 13, 21 och 41 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas fem nya paragrafer, 13 b, 13 c, 14 b, 21 b, och 21 c §§ av följande lydelse,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §⁸

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24 och 31 a §§.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 21 b, 22, 24, och 31 a §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.

13 §⁹

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verk-

⁸ Senaste lydelse 2020:352.

⁹ Senaste lydelse 2020:1259.

ställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

- den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- den unges relation till sina föräldrar.

13 b §

När socialnämnden överväger om vård enligt denna lag fortfarande behövs eller prövar om vård ska upphöra, ska socialnämnden också överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § om den unge är placerad i ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453).

13 c §

Socialnämnden ska senast när den unge har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

– den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– den unges relation till sina föräldrar.

14 b §

Inför umgänge får social-nämnden, om det finns anledning till det, besluta att vårdnadshavare eller föräldrar ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Socialnämnden får också, om det finns anledning till det, besluta att vårdnadshavare ska lämna sådana prov som anges i första stycket för kontroll av om vårdnadshavaren är påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i första stycket inför prövning av om vård enligt 21 § ska upphöra.

Ett beslut enligt första eller andra stycket får endast fattas om inte annat motiveras av medicinska och liknande skäl. Ett sådant beslut får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Vidare gäller att kontrollen får genomföras endast i

21 §¹⁰

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, skall socialnämnden besluta att vården skall upphöra. *Nämnden skall noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne.*

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. *Har vården beslutats med stöd av 2 § får socialnämnden inte besluta att den ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.*

Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

21 b §

Socialnämnden ska följa upp situationen för den som är under 18 år när vård har upphört enligt 21 §.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne när vård har upphört enligt 21 § men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återförening har skett.

Om flyttningsförbud eller tillfälligt flyttningsförbud har meddelats i samband med att vård har upphört enligt 21 § ska socialnämnden följa upp den unges situation först när ett sådant förbud har upphört och den unge har återförenats med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne.

¹⁰ Senaste lydelse 2003:406.

21 c §

Vid en uppföljning enligt 21 b § får socialnämnden ta de kontakter som anges i 11 kap. 2 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453) och samtala med den unge i enlighet med 11 kap. 10 § tredje stycket socialtjänstlagen.

Socialnämnden ska underrätta den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs när uppföljningen inleds respektive avslutas.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att socialnämndens uppföljnings-skyldighet inträder enligt 21 b §. Uppföljningen ska också avslutas om nämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen.

41 §¹¹

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltnings-domstol, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas,
2. beslutat i fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,
3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att den unges vistelseort inte ska röjas,
4. fattat beslut enligt 22 § eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra att gälla,
5. med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge,
6. beslutat i fråga om fortsatt flyttningsförbud,
7. beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård,
8. beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, *eller*
9. beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud, *eller*
10. med stöd av 14 b § beslutat i fråga om blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Rättens beslut enligt 8 och 31 f §§ i fråga om förlängd ansökningstid och enligt 32 § om läkarundersökning får inte överklagas.

Prop. 2021/22:178
Bilaga 2

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)
dels att 6 kap. 8 § och 11 kap. 4 b § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 8 a och 8 b §§ av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §¹

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,*
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,*
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och*
- barnets relation till sina föräldrar.*

8 a §

När ett barn är placerat i ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket ska socialnämnden överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § lagen

(1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga om

1. socialnämnden överväger om vård enligt 6 kap. 8 § fortfarande behövs, eller

2. vårdnadshavare eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra.

8 b §

Socialnämnden ska senast när barnet har varit placerat i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- barnets relation till sina föräldrar.

11 kap.

4 b §²

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering *med stöd av denna lag* i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger,

² Senaste lydelse 2012:776.

Prop. 2021/22:178 bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke
Bilaga 2 till sådan åtgärd saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 mars 2022.

Barnens rätt i samhället, Barnombudsmannen, Barnrättsbyrån, , Botkyrka kommun, Domstolsverket, Förvaltningsrätten i Linköping, Förvaltningsrätten i Luleå, Förvaltningsrätten i Malmö, Förvaltningsrätten i Stockholm, Göteborgs kommun, Göteborgs universitet, Helsingborgs kommun, Hudiksvalls kommun, Hultsfreds kommun, Inspektionen för vård och omsorg, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Kalmar kommun, Kammarrätten i Göteborg, Kammarrätten i Stockholm, Karlshamn kommun, Kungsbacka kommun, Luleå kommun, Lunds kommun, Lunds universitet, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö kommun, Maskrosbarn, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Norrköping kommun, Nässjö kommun, Region Gotland, Region Norrbotten, Region Stockholm, Riksdagens ombudsmän (JO), Rädda barnen, Skellefteå kommun, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Stiftelsen allmänna barnhuset, Stockholms kommun, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Kommuner och Regioner, Unicef, Varbergs kommun, Vårdföretagarna, Västerås kommun, Växjö kommun, Örnsköldsviks kommun, Östersunds kommun.

Bollnäs kommun, Capiro, Falköpings kommun, Familjehemmens riksförbund, Hällefors kommun, Hörby kommun, Jokkmokks kommun, Karlskrona kommun, Knas Hemma, Knivsta kommun, Kristinehamn kommun, Linköping kommun, Region Skåne, Riksförbundet för Familjers Rättigheter, Riksförbundet för förstärkt familjehemsvård, Stockholms universitet och Vilhelmina kommun har inte yttrat sig.

Lagrådsremissens lagförslag

13.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 1, 13, 21, 22 och 41 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas sju nya paragrafer, 13 b, 13 c, 21 b, 21 c och 32 a–32 c §§, och närmast före 32 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹²

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock beredas vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24 och 31 a §§.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, 24, 31 a, 32 a och 32 b §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.

13 §¹³

Har den unge beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl

¹² Senaste lydelse 2020:352.

¹³ Senaste lydelse 2020:1259.

att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

– den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygghet och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– den unges relation till sina föräldrar.

13 b §

När socialnämnden prövar om vård som har beslutats med stöd av denna lag ska upphöra för någon som är under 18 år och som är placerad i ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453), ska socialnämnden också särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 §.

13 c §

När den unge har varit placerad i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

– den unges och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– den unges relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose den unges behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose den unges behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– den unges relation till sina föräldrar.

21 §¹⁴

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, *skall* socialnämnden besluta att vården *skall* upphöra. Nämnden *skall* noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne.

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, *ska* socialnämnden besluta att vården *ska* upphöra. Om vården har beslutats med stöd av 2 §, får socialnämnden inte besluta att vården ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, om det inte kan antas att behövlig vård kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdsnaden om den unge och, när den unge fyllt 15 år, av den unge själv.

Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdsnaden om honom eller henne.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 2 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § *ska* upphöra senast när den unge fyller 21 år.

21 b §

När vård upphör enligt 21 § ska socialnämnden följa upp situationen för den som är under 18 år.

Om den unge ska återförenas med den eller dem som har

vårdnaden om honom eller henne när vården upphör men återföreningen behöver förberedas, ska socialnämnden följa upp den unges situation först när återföreningen har skett.

21 c §

Vid en uppföljning enligt 21 b § får socialnämnden konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs. Socialnämnden får samtala med den unge utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

När uppföljningen inleds respektive avslutas ska socialnämnden underrätta den unge, om den unge har fyllt 15 år, och vårdnadshavare som berörs.

En uppföljning ska avslutas senast sex månader från det att den inleddes. Uppföljningen ska också avslutas om nämnden inleder en utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453).

22 §¹⁵

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva beredas vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller

2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas, ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första och tredje styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första stycket första meningen och andra och fjärde styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska

¹⁵ Senaste lydelse 2016:518.

gången inom sex månader från upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut. dagen för nämndens beslut.

Första stycket är också tillämpligt om den som är under 20 år och som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som avses i första stycket.

Provtagning inför umgänge och upphörande av vård

32 a §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § får socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

32 b §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § får socialnämnden inför prövning av om vården ska upphöra, om det finns anledning till det, besluta att en vårdnadshavare ska lämna sådana prov som anges i 32 a § för kontroll av om han eller hon är eller har varit påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges där.

32 c §

Ett beslut enligt 32 a eller 32 b § får endast fattas om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl.

Ett sådant beslut får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig

med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Kontrollen får genomföras endast i den form och utsträckning som är nödvändig för det angivna syftet.

Prop. 2021/22:178
Bilaga 4

41 §¹⁶

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas,

2. beslutat i fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,

3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att den unges vistelseort inte ska röjas,

4. fattat beslut enligt 22 § eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra att gälla,

5. med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge,

6. beslutat i fråga om fortsatt flyttningsförbud,

7. beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård,

8. beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, *eller*

8. beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud,

9. beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud.

9. beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud, *eller*

10. med stöd av 32 a eller 32 b § beslutat i fråga om blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Rättens beslut enligt 8 och 31 f §§ i fråga om förlängd ansökningstid och enligt 32 § om läkarundersökning får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

¹⁶ Senaste lydelse 2020:352.

13.4 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs i fråga om socialtjänstlagen (2001:453)
dels att 6 kap. 8 §, 10 kap. 4 § och 11 kap. 4 b § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas två nya paragrafer, 6 kap. 8 a och 8 b §§, av
följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

8 §¹

Vårdas ett barn med stöd av denna lag i ett annat hem än det egna, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

När barnet har varit placerat i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt andra stycket ska följande särskilt beaktas:

– barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– barnets relation till sina föräldrar.

8 a §

När ett barn är placerat i ett sådant hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket och en vårdnadshavare eller barnet, om barnet har fyllt 15 år, begär att vården ska upphöra,

ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud enligt 24 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

8 b §

När barnet har varit placerat i samma familjehem under två år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid ett sådant övervägande ska följande särskilt beaktas:

– barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,

– barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,

– familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

– barnets relation till sina föräldrar.

10 kap.

4 §¹⁷

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8 och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13 §, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt 11 och 13 §§ lagen

Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar får ges endast åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden enligt 6 kap. 6, 8–8 b och 11 a–13 §§ denna lag, 4, 6 och 6 a §§, 11 § första och andra styckena, 13, 13 b och 13 c §§, 14 § tredje stycket, 21, 22, 24, 26, 27, 31 b, 31 d, 31 i, 32 a, 32 b och 43 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

¹⁷ Senaste lydelse 2020:353.

(1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. samt 11 och 13 §§ lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

Första stycket gäller även i ärenden enligt 6 kap. 14 § om samtycke vägras och beslut enligt 9 kap. 3 § om att föra talan om återkrav enligt 9 kap. 1 §.

11 kap.

4 b §²

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.

Socialnämnden får besluta om uppföljning av ett barns situation efter det att en placering *med stöd av denna lag* i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende har upphört.

En sådan uppföljning får ske om barnet, utan att förhållanden som avses i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga föreligger, bedöms vara i särskilt behov av nämndens stöd eller skydd men samtycke till sådan åtgärd saknas.

Bestämmelser om uppföljning när vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga upphör finns i 21 b och 21 c §§ den lagen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2022.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2022-02-16

Närvarande: F.d. justitieråden Karin Almgren och Stefan Lindskog samt justitierådet Mahmut Baran

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat

Enligt en lagrådsremiss den 3 februari 2022 har regeringen (Socialdepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
2. lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av rättssakkunniga Annika Pallvik Fransson, biträdd av kanslirådet Kajsa Laxhammar.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

21 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om när vården ska upphöra. Första stycket i det remitterade förslaget lyder.

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. Om vården har beslutats med stöd av 2 §, får socialnämnden inte besluta att vården ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, om det inte kan antas att behövlig vård kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdsnaden om den unge och, när den unge fyllt 15 år, av den unge själv.

Lagrådet kan inte se något behov av samtyckesundantaget i bisatsen. Det som föreskrivs framgår redan av 1 § andra stycket. Dessutom kan ett framhållande av vad ett samtycke betyder i detta fall väcka frågor om vad som gäller beträffande samtycke i andra fall, där lagbestämmelsen saknar motsvarande upprepning av regeln i 1 § andra stycket.

Mot den angivna bakgrunden föreslår Lagrådet att bisatsen stryks. Med vissa språkliga förenklingar skulle stycket då få följande lydelse.

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. Socialnämnden får inte besluta att vård enligt 2 § ska upphöra förrän de omständigheter som föranleder vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt.

De remitterade bestämmelserna om provtagning inför umgänge och upphörande av vård i 32 a och 32 b §§ är formulerade som om socialnämndens beslut innefattade en skyldighet för vårdnadshavaren eller föräldern att underkasta sig en beslutad provtagning. Intrycket förstärks av att enligt det remitterade förslaget får beslutet överklagas.

I författningskommentaren till 32 a § uttalas emellertid att vad en vägran att lämna prov ska leda till och få för konsekvenser måste avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Av uttalandet framgår indirekt att tanken inte är att provtagning ska kunna genomdrivas med rättsliga medel. En sådan ordning skulle också vara betänklig från flera synpunkter.

Att socialnämndens beslut om drogtest inte innebär något åläggande bör framgå av lagtexten. Som Lagrådet återkommer till i anslutning till 32 c § bör det emellertid också framgå att vägran att lämna prov i enlighet med socialnämndens beslut kan få konsekvenser för ärendets bedömning.

Om det finns anledning att misstänka drogbruk bör socialnämnden ha en kontrollskyldighet. Hur den kontrollen lämpligen utövas får emellertid bedömas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.

Drogtest bör vara ett fakultativt utredningsmedel, inte bara i den meningen att vårdnadshavaren eller föräldern inte kan tvingas att lämna prov utan också på så sätt att socialnämnden kan och bör överväga om det finns något annat lämpligare medel att utreda ett misstänkt drogbruk (det ligger i 32 c § första stycket enligt Lagrådets förslag). Men om så inte är fallet och det heller inte finns något hinder mot drogtest bör – för att säkerställa lagstiftningens syfte – ett misstänkt drogbruk leda till ett beslut om en sådan test, om inte andra fullgoda kontrollmöjligheter finns.

Mot den angivna bakgrunden föreslår Lagrådet att de aktuella bestämmelserna formuleras enligt följande.

32 a §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför umgänge, om det finns anledning till det, kontrollera om vårdnadshavaren eller föräldern är eller har varit påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Socialnämnden får då besluta att vårdnadshavaren eller föräldern ska uppmanas att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

32 b §

Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden inför prövning av om vården ska upphöra, om det finns anledning till det, kontrollera om vårdnadshavaren är eller har varit påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i 32 a §. Socialnämnden får då besluta att han eller hon ska uppmanas att lämna sådana prov som anges där.

I 32 c § i det remitterade förslaget finns bestämmelser om allmänna förutsättningar för beslut om provtagning.

I andra stycket första meningen anges att ett provtagningsbeslut får endast fattas i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter. Fastän ett provtagningsbeslut inte är tvingande för den enskilde är detta enligt Lagrådets mening en rättsstatlig självklarhet som egentligen inte behöver uttryckas i lagtext. Samtidigt har Lagrådet förståelse för att det med hänsyn till lagstiftningsärendets karaktär kan ha sitt värde med en upplysning av det ifrågavarande slaget. Lagrådet föreslår därför inte att skrivningen tas bort.

Enligt första stycket får ett provtagningsbeslut endast fattas om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl. Också detta är en självklarhet, som dessutom följer av den princip som andra stycket första meningen tar sikte på. Lagrådet föreslår därför att stycket stryks. I den mån regeringen anser att det behöver klargöras att provtagning inte ska komma i fråga som utredningsmedel när medicinska eller liknande skäl talar emot det, så bör det hellre framhållas i författningskommentaren.

Den språkliga betydelsen av det som anges i andra stycket andra meningen är inte alldeles klar för Lagrådet. Handlar det om en genomförandebegränsning eller en beslutsbegränsning? Oavsett vilket, så sätter principen i första meningen gränserna för provtagnings form och utsträckning. Men för att underlätta en proportionalitetsprövning bör det föreskrivas att socialnämnden ska ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden. Att det inte är fråga om någon uttömmande reglering av beslutsinnehållet kan markeras genom att det framhålls att särskilt de nämnda omständigheterna ska anges.

Som har framhållits i anslutning till 32 a och 32 b §§ bör det av lagtexten framgå att vägran att lämna prov kan få konsekvenser för bedömningen. Med utgångspunkten att provtagning ska ske på grund av viss farhåga, så ligger det nära till hands att underlåten medverkan får en viss presumptionsverkan med avseende på vad som har befarats. Men eftersom det kan röra sig om också konsekvenser av andra slag bör inte någon precisering göras i lagtext utan konsekvensfrågan får belysas i författningskommentaren.

De konsekvenser som en vägran att lämna prov kan föra med sig kan för vårdnadshavaren eller föräldern upplevas som mycket negativa. Det gäller särskilt den presumptionsverkan som kan följa med en underlåten medverkan. Mot den bakgrunden bör en vägran att lämna prov inte tillmätas betydelse vid beslutsfattandet, om den enskilde hade befogad anledning att motsätta sig provtagning. Att så är fallet bör framgå av lagtexten.

Mot den angivna bakgrunden föreslår Lagrådet att 32 c § får följande lydelse.

Ett beslut enligt 32 a eller 32 b § får fattas bara i den mån åtgärden är försvarlig med hänsyn till dess syfte och övriga omständigheter.

Socialnämnden ska i beslutet särskilt ange vad för slags prov som avses och syftet med åtgärden.

Om vårdnadshavaren eller föräldern inte medverkar till provtagning utan att ha godtagbara skäl för det, får förhållandet tillmätas den betydelse för socialnämndens umgänges- eller vårdbeslut som omständigheterna motiverar.

41 §

Genom en ny punkt i första stycket av paragrafen föreslår regeringen att beslut om provtagning enligt 32 a och 32 b §§ ska få överklagas.

Redan med Lagrådets utgångspunkt att provtagning inte ska kunna genomdrivas med rättsliga medel saknas det skäl att ge den enskilde möjlighet att överklaga socialnämndens provtagningsbeslut. Till det kommer att en möjlighet att överklaga skulle medföra att provtagningsfrågan kunde komma att prövas i två rättsliga förfaranden, där det ena förfarandet (beslutet om provtagning) i regel skulle komma tidsmässigt före det andra (beslut rörande umgänge och upphörande av vård), med de hanteringsmässiga svårigheter som det kan innebära.

Lagrådet förordar mot den angivna bakgrunden att ingen ändring görs i förevarande paragraf, och att frågan om provtagning således får prövas endast i samband med överklagande av beslut rörande umgänge och upphörande av vård.

Övrigt lagförslag

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 2022

Närvarande: statsminister Andersson, ordförande, och statsråden Johansson, Hallengren, Hultqvist, Damberg, Shekarabi, Ygeman, Linde, Ekström, Eneroth, Dahlgren, Ernkrans, Hallberg, Thorwaldsson, Gustafsdotter, Axelsson Kihlblom, Elger, Farmanbar, Danielsson

Föredragande: statsrådet Lena Hallengren

Regeringen beslutar proposition Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat